

■ Několik mateřských rad od otce:

1. Děti nejsou pejsek na hrani.
2. Život, který prožívají, a život, který vy si myslíte, že prožívají — to není totéž.
3. Neberte si, co vaše děti dělají, moc osobně.
4. Neveďte si o nich nějaké dlouhé záznamy — nejlepší je krátká paměť.
5. Ze špiny a nepořádku vyrůstá pohoda.
6. Po pubertě do jejich pokoje nesmíte.
7. Nesnažte se michtat do jejich přátelství a lásek — leda by vás k tomu vyzvaly.
8. Nic si nedělejte z toho, že nikdy neposlouchají, co říkáte, zamyslete se nad tím, že vás neustále pozorují.
9. Učte se od nich — mají toho hodně, co vás můžou naučit.
10. Mějte je hodně dlouho rádi; nechte je brzy odejít.

01-032-92 13/34
Cena doporučená
nakladatelem 35 Kčs
ISBN 80-207-0359-4

Fulghum

**UŽ HOŘELÁ,
KDYŽ JSEM
SI DO NÍ
LEHAL**

GRON

PŘELOŽIL JIŘÍ HRUBÝ

Copyright © 1988, 1989 by Robert Fulghum
Copyright © Odeon, 1992
Translation © Jiří Hrubý, 1992
ISBN 80-207-0359-4

Věřím, že fantazie je silnější než vědění.
Že mýty mají větší moc než historie.
Že sny jsou mocnější než skutečnost.
Že naděje vždy zvítězí nad zkušeností.
Že smích je jediným lékem na zármutek.
A věřím, že láska je silnější než smrt.

ČTENÁŘŮM OD AUTORA

Hra Ukaž a vyprávěj mě ve škole bavila ze všeho nejvíc — jako žáka i jako učitele. Ani přestávky, ani oběd, ale ta chvílka vyhrazená každý týden na to, aby žáci do třídy přinesli nějakou svou důležitou věc, o které by povídali a podělili se o ni s ostatními.

Jako dítě jsem víc věnoval přípravám, až přijdu na řadu se svým vystoupením, než všem ostatním domácím úkolům. Ukaž a vyprávěj bylo tak skutečně jako máloco, co mě ve škole naučilo. Bylo to poznání, které vycházelo z mé vlastní životní zkušenosti. A Ukaž a vyprávěj nebylo svazováno mnoha pravidly — mohli jste si dělat svoje a někdo vám červeně neřádkal v sešitě ani vás nedržel v lavici.

A jako učitele mě vždycky udivilo, co jsem se v těch improvizovaných hodinách dozvěděl. Třeba kluk, o němž jsem byl přesvědčený, že ho dobře znám, sáhl do papírového sáčku, který přinesl, a vyložil nějaký poklad prapodivného tvaru a přisoudil tomu význam, jsoucí mimo i ta má nejdůležitější očekávání. To já, učitel, jsem se v takových chvílích učil.

Znovu a znovu jsem se dovídal, že co jsem považoval za platné jenom pro sebe ... co mělo hodnotu jen pro mě ... na čem jenom mně záleželo ... je hodnota obecná.

Ukaž a vyprávěj bylo mým neuspořádané a nepředvídatelné. Co vystoupení postrádala na formální dokonalosti, bylo vynahrazeno láskou k předmětu na dlani.

Zásady, které provázely tuto knihu, se moc nevzdalují duchu Ukaž a vyprávěj. Je to něco, co jsem přinesl z domova — z toho místa v srdci a v mém mozku, kde doopravdy přebývám. Tahle knížka navazuje tam, kde jsem skončil s Všechno, co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil v mateřské školce. Tam jsem slíbil vyprávět o tom, jak už hořela, když jsem si do ní lehal.

Podoba této knihy je odrazem života, ze kterého vychází; nejedná se o sbírku vybraných esejí, ale o ubíhající okamžiky zasedání jednočlenného výboru, trochu vylepšené, aby bylo možné předložit ve třídě Amaterská práce. Kdybych mohl, tak vám následující stránky přečtu, ale protože to nejde, mám takový návrh, který je skoro prosbou. Znáte to — když dostanete dopis od kamaráda, který je někde daleko, otevřete ho, začnete číst a někdo v pokoji řekne: „Přečti to nahlas.“ a vy čtete a mezitím o tom hovoříte a přidáváte vlastní postřehy a vysvětlění? Tak takhle to čtěte. Ukažte a vyprávějte.

ROBERT FULGHUM

„Mám rád život, když jsem si do něj našel
ta správná místa v hlase. A přemýšlím si, čím
jsem si v něm našel nějaké kousky, které do
mého života patří.“

„Mám rád život, když jsem si do něj našel
ta správná místa v hlase. A přemýšlím si, čím
jsem si v něm našel nějaké kousky, které do
mého života patří.“

„Mám rád život, když jsem si do něj našel
ta správná místa v hlase. A přemýšlím si, čím
jsem si v něm našel nějaké kousky, které do
mého života patří.“

„Mám rád život, když jsem si do něj našel
ta správná místa v hlase. A přemýšlím si, čím
jsem si v něm našel nějaké kousky, které do
mého života patří.“

„Mám rád život, když jsem si do něj našel
ta správná místa v hlase. A přemýšlím si, čím
jsem si v něm našel nějaké kousky, které do
mého života patří.“

„Mám rád život, když jsem si do něj našel
ta správná místa v hlase. A přemýšlím si, čím
jsem si v něm našel nějaké kousky, které do
mého života patří.“

(11)

(8)

matem žije a během života nachází útěchu ve společnosti nenapravitelných, kteří si lehají do takových či onakých hořících postelí. Nejlepší by bylo, kdybychom si jednoduše činili nárok na tu postel, kterou si vybíráme za svou, a hotovo.

A ještě něco.

O člověku v té hořící posteli v novinách. Pozorujeme, co lidé kolem nás dělají, a ani nevíme, proč to dělají. Jestliže naše vlastní skutky jsou záhadou, o kolik víc potom skutky druhých? Proč si lehl do hořící postele? Byl opilý? Nemocný? Byl to sebevrah? Byl slepý? Byla mu zima? Byl to evok? Nebo měl jenom zvrácený smysl pro humor? Nebo co? Já nevím. Je těžké soudit a tak málo o tom vědět. Ale stejně klidně soudíme. Samozřejmě, jenže kdybychom se soudů aspoň občas zřekli, třeba bychom se měli radši.

Bůh, stojí psáno, varoval své první děti, Adama a Evu. Řekl jim to jasně. Nejezte tamto ovoce — budou z toho malíři. Dál už to znáte...

A část toho příběhu je v téhle knize.

ODDÁVAL JSEM UŽ víc než tisíckrát. Dělal jsem oddávajícího pastora na hrozně moc svatbách a většinou se mi podařilo se do toho nechat tak váhnout, že jsem měl pocit, jako bych se ženil sám. I tak se vždycky těším, až budu zase oddávat, protože svatby jsou většínou velká legrace.

Ne že by je tak někdo plánoval. Ale protože svatby jsou vznešené události, při kterých vystupují stresovaní amatéři, NIKDY nic nejde tak, jak má. Zdá se, že svatby různé nehody a všechny možné šílenosti, skrývající se v rodinných komorách, přitahují jako magnet. Svatby různým způsobem odhalí pravou podstatu všech ko-

lem. Povím vám o jedné ukázkové svatbě. Katastrofální příběh. Kupodivu s dobrým koncem, třebaže, až se vyprávění rozběhne, o tom můžete mít jisté pochybnosti — jako jsem je měl i já.

Ustřední postavou tohoto dramatu byla matka nevěsty (MN). Ani nevěsta, ani ženich, ba ani pastor. Matka. Obvykle zdvořilou, racionálně uvažující, inteligentní a rozumnou osobu — matku — oznámení dcery o zasnubání dokonale vyšinulo. Nemyslím, že byla nešťastná, jak se často stává. Právě naopak. Úplně se tetelila radostí. A ještě než se prach usadil, stačila svou radostí nakazit všechny ostatní.

Nikdo to neušil, ale ta paní měla v ruce scénář představení, který by odsouhlasil i producent Cecil B. DeMille. Něco jako královská svatba hodná princezny. A protože to byly její peníze, těžko se dalo odmítnout. Otec se modlil, aby nevěsta prchla z domu, jeho modlitby neměly být vyslyšeny.

Matka na to měla sedm měsíců a žádný detail neměl být ponechán náhodě nebo lidskému omylu. Nezapomnělo se vůbec na nic. Zákusky, dary, hostina. S nevěstou a ženichem jsem se sešel jenom třikrát. MN mě navště-

vovala každý týden a v mé kanceláři byla neméně často než uklízečka. (Zavolal mi člověk pověřený organizací hostiny a ptal se mě, jestli jde opravdu o svatbu nebo jestli se připletl k nějaké invazi. „K invazi,“ řekl jsem mu.)

Byl najatý osmnáctičlenný orchestr žesťových i dřevěných dechových nástrojů. (Kostelní varhany prostě nestačily — jsou moc „kostelní.“) Přání nevěsty ohledně zařazení domácnosti registrovali v obchodech až v New Yorku na východě a v Atlantě na jihu. Nejenže družičky měly mít šaty na zakázku, ale i smokingy pro ženicha a jeho družinu byly z obchodu — kdepak z půjčovny, co vás napadá. Z obchodu. Jako by to ještě nestačilo, tak snubní prstýnek byl klenotníkovi vrácen, aby do něj mohl vsadit větší kámen. MN to v tichosti financovala. Když říkám, že ta paní byla vyšínutá, myslím tím VYŠINUTÁ.

Když se teď ohlédnu zpět, připadá mi, že generálka a večere den před tou velkou událostí nebyly nepodobné tomu, co se v noci před Waterloo odehrávalo v Napoleonově táboře. Nic nebylo ponecháno náhodě. Nic se následujícího dne nemohlo vítězství postavit do cesty. Na tuhle svatbu NIKDY nikdo nezapomene. (Tak jako nikdy nikdo nezapomněl na Waterloo. Ze stejných důvodů — jak se ukázalo.)

Nemilosrdný osud už se valil po cestě a nastala hodi na pravdy. Slavnostně oděni hosté zaplnili kostel. Bylo zapáleno tolik svíček, že den vedle toho byl jak večerní soumrak. Z kůru, kde byl orchestr, se snášela velebná hudba. A MN majestátně plula uličkou s důležitostí operní divy při premiéře. Ještě nikdy v životě se matka nevěsty neposadila s větším uspokojením. Dokázala to. Zářila, rozněčovala úsměvy, vzdychala.

Hudba se ztišila a devět — počítám dobře, devět — načancaných družiček napochodovalo dlouhou uličkou, zatímco vyšňořený ženich se svou družinou apaticky krácel na své místo.

A konečně, ach konečně, orchestr spustil svatební pochod. Přichází nevěsta. Před ní čtyři princezny nadšeně rozhazují okvětní lístky a dva malí kluci nesou prstýnky — každý jeden. Shromáždění povstalo a všichni se dychtivě otočili.

Ach, ta nevěsta. Oblékali ji několik hodin, ne-li dní. V jejím těle nebylo ani trochu adrenalinu. Zůstala sama se svým otcem v přijímací síni kostela a během nekonečného průvodu družiček chodila kolem stolů přetékajících lahůdkami a roztržitě ochutnávala. Nejdřív malé růžové, žluté a zelené pepřmintové bonbóny. Pak přešla ke stříbrným mísám s různými oříšky a vyzobávala pekanové ořechy. Pak si dala jednu dvě sýrové kuličky, nějakou tu černou olivu, hrst polévavých mandlí, přáček napichnutých na ozdobném párátku, několik kretek zabalených do plátečku slaniny a krekr s paštičkou. A zapila to sklenkou růžového šampaňského. Tu jí dal otec. Na uklidnění.

Když nevěsta vstoupila, neupoutaly vás její šaty, ale její oblíčeje. Byl bílý. Protože uličkou krácel živý odlišný granát.

Nevěsta zvracela.

Zrovna když krácela kolem své matky.

Tím „zvracela“ nemyslím nějaké malinké ublinknutí do kapesníčku, jaké bychom si představovali u dámy. Jednoduše se poblíla. Na to neexistuje slušné slovo. Prostě ohodila presbytář, dvě družičky, ženicha, kluka, co nesl prsten, a mě.

O detailech mám přesnou představu. Máme to na videu. Natáčely to tři kamery. MN myslela na všechno.

Když nevěsta vyvrhla předkrm, šampaňské a zbytky důstojnosti, zhroutila se do náruče otce, zatímco ženich se posadil na podlahu přesně tam, kde stál. Byl tak oteřený, že vůbec nemohl fungovat. A matka nevěsty omdlela. Zhroutila se jako hadrová panenka.

Předvedli jsme tam před oltářem takové protipožární cvičení, jaké by mohli překonat snad jen bratři Marxové. Mládenci kolem heroicky pobíhali, květinové princezny ječely, družičky vzlykaly a lidé se slabšími žadludky mířili k východům. A celou tu dobu nic netušící orchestr dál vyhrával. Nevěsta se dostala — přímo se zřítasila v jiném stadiu vědomí. Zápach čerstvých zvratků se táhl kostelem a mísil se s kouřem blikotajících svíček. Na mysl vytanul Napoleon a Waterloo.

Byly spatřeny jenom dvě usmívající se osoby. Ženichova matka a nevěstin otec.

A co jsme tedy udělali? No vrátili jsme se do reality. Hosté byli vyzváni, aby se přesunuli do přijímací síně, ale nejedli a nepili tolik, jako by jedli a pili za jiných okolností. Nevěstu chlácholili, umyli, nastrojili do šatů jedné družičky. Ženich, který už se vzpomínal, ji líbal a objímal. *(Vždycky ho za to bude mít ráda. Když řekl „v dobrém i zlém“, myslel to vážně.)* V obřadu jsme pokračovali tam, kde byl přerušen, tichem zněla sólová flétna, zaznělo, co zazní mělo, a vše se zpečetilo. Všichni slzeli, jak se to na svatbách sluší a patří — hlavně proto, že ženich po celý obřad nevěstu objímal. A žádný ženich nevěstu nikdy nepolíbil tak něžně jako on. Jestli si lidé přeji, aby svatby byly nezapomenutelné, pak v jejich případě šlo o kolosální úspěch. NIKDO, kdo tam byl, na to NIKDY nezapomene.

Žili pak šťastně jako kdokoliv jiný — vlastně šťastněji než většina lidí. Teď jsou spolu asi dvanáct let a mají tři šikovné děti.

Ale to ještě není konec. To nejlepší teprve přijde. Při desátém výročí té katastrofální události se konal večírek. Dali dohromady tři televizory, oznámili, že pořádají večírek, a sezvali nejlepší přátele. *(Vzpomeňte si, že na místě nešťastné události byly tři videokamery, a tak promítli všechny tři filmy najednou.)* Mělo to obrovský úspěch, zvlášť doprovodné slovo a možnost film zastavit — když je vše vidět obrázek po obrázku, je to trochu drsnější. Největších ovací se dostalo okamžiku, kdy se kamera zaměřila na úsměv na tváři otce nevěsty ve chvíli, kdy přihlížel, jak křísí jeho ženu.

Důvodem, proč říkám, že tohle je to nejlepší, není ten samotný večírek, ale kdo to organizoval. Samozřejmě. Nechvalně známá MN. Matka nevěsty je stále čilá, ale dnes je daleko pokornější. Nejenže odpustila manželovi a všem ostatním jejich účast na tom debaklu, ona odpustila i sobě. A nikdo se filmu nesmál víc než ona.

Na tuhle její vlastnost se hodí dvě slova. Šarm a vznešenost.

To proto ten stejný usmívající se pán s ní žije už čtyřicet let. A proto ji má její dcera pořád ráda.

(16)

JOHN PIERPONT ZEMŘEL jako neúspěšný člověk. Roku 1866 ve věku jednadesáti let; konce svých dní se dožil jako vládní úředník ve Washingtonu, D. C. a jeho duši trápila celá řada osobních proher.

Vše začalo celkem dobře. Absolvoval na Yaleově univerzitě, kterou jeho dědeček pomáhal zakládat, a s jistým nadšením si za své povolání zvolil dráhu učitele.

Jako učitel neuspěl. Byl na studenty moc hodný. A tak se začal rozhlížet ve světě práva.

Jako právník neuspěl. Byl moc velkorysý ke svým klientům a příliš mu záleželo na spravedlnosti, než aby se ujal případů, které slibovaly tučné honoráře. Další profesí, kterou si vybral, bylo obchodování s konfekcí.

Jako obchodník neuspěl. Nedokázal si účtovat dost, aby dosahoval zisku, a příliš svobodně zacházel s úvěrem. Mezitím psal poezii, a i když básně publikoval, honoráře nebyly takové, aby mu stačily na živobytí.

Jako básník neuspěl. A tak se rozhodl, že se stane pastorem. Odešel na Harvardovu bohosloveckou školu a byl vysvěcen na pastora kostela v Hollis Street v Bostonu. Ale protože byl pro prohibici a proti otroctví, postavili se proti němu vlivní členové jeho obce, a tak byl přinucen rezignovat.

Jako pastor neuspěl. Zdálo se, že by mohl něco znamenat v politice, a tak byl za Abolicionistickou stranu nominován jako kandidát na guvernéra státu Massachusetts. Prohrál. Nezlomilo ho to a kandidoval do Kongresu za Stranu svobodné půdy. Prohrál.

Jako politik neuspěl. Začala občanská válka a on se přihlásil jako dobrovolný vojenský pastor Dvacátého druhého pluku massachusettských dobrovolníků. Za dva týdny toho nechal, neboť zjistil, že ten úkol je nad jeho síly po zdravotní stránce. Bylo mu sedmdesát šest. Nezvládl to dokonce ani jako feldkurát.

(17)

Někdo mu sňhal jakési bezvýznamné úřednické místo na ministerstvu financí ve Washingtonu, a tak posledních pět let svého života strávil jako úředník v kartotéce. Ani to mu moc nešlo. Nebavilo ho to.

John Pierpont zemřel jako neúspěšný člověk. Nedotáhl do konce nic, co chtěl dělat nebo čím chtěl být. V Cambridgi v Massachusetts má na hřbitově na Mount Auburn malý náhrobní kámen. V žule je napsáno: BAS-NIK, KAZATEL, FILOSOF, FILANTROP.

S dnešním časovým odstupem by se dalo namítnout, že vlastně neúspěšný nebyl. Jeho oddanost sociální spravedlnosti, touha být milující lidskou bytostí, angažovanost v palčivých problémech jeho doby i víra v sílu lidského myšlení — to nejsou nezdary. A dost z toho, co považoval za porážku, se postupem času obrátilo v úspěch. Skolství bylo reformováno, právní procedury se zdokonalily, úvěrové předpisy se změnily a především — otroctví bylo navždy zrušeno.

Proč vám to vlastně vykládám? Není to nijak mimořádný příběh. Mnoho reformátorů devatenáctého století prožilo podobný život — prošlo podobnými nezdary a úspěchy. V jedné velice důležité věci nebyl John Pierpont neúspěšný. Každý rok přijde prosinec a my slavíme jeho úspěch. V srdcích a myslích na něj chováme celoživotní vzpomínku.

Jde o písničku.

Vůbec ne o Ježíši, andělech nebo Santa Clausovi. Je to úžasně jednoduchá píseň o jednoduché radosti, když se to studené bílým soumrakem zimního večera svítí na saních tažených jedním koněm. S kamarády — a celou cestu se zpívá a směje. Nic víc. Nic méně. „Rolničky“.

John Pierpont napsal „Rolničky“.

Napsat písničku, která vyjadřuje tu nejprostší radost, napsat písničku, kterou zná tři nebo čtyři sta miliónů lidí po celém světě — písničku o něčem, co nikdy nedělali, ale co si umějí představit — písničku, kterou každý z nás, velký či malý, umí zapískat, jakmile piano zahráje první akord a první akord se rozezná v našem srdci — no to přece není neúspěch.

Jednoho sněhobílého odpoledne uprostřed zimy John Pierpont napsal ty řádky jako dárek své rodině, přátelům a náboženské obci. Tím za sebou zanechal trvalý

(18)

vánoční dar — ten nejdražší ze všech — ne ten pod stromčkem, ale neviditelný a nepřekonatelný dar radosti.

(Postskriptum. V zimě roku 1987 se mi v Melhowském údolí Kaskádového pohorí ve státě Washington konečně splnilo dávané přání. Sněhu bylo skoro metr, teplota na nule, obloha byla jasná, sárky bez stříšky a kůň byl grošák a měl červený postroj a rolničky. A uhaněl jsme zasněženou pláň a smáli se celou cestu.

Díky, Johne Pierpontě. Každé slovo té písničky je pravdivé.)

(19)

bo dva či tři. Nejspíš musíte mít psa — když chcete být prezidentem. Pořád ještě láskyplně vzpomínám na starého Lyndona Johnsona, jak bral své beagly za uši, roztočil je a psi štekali. „Jim se to tak líbí, dělá jim to dobře,“ říkal Lyndon. Domnívám se, že svou politiku ve Vietnamu založil na stejných předpokladech, ale to je choullostivé téma a já uhýbám jinam.)

Tak co já to vlastně mám proti psům? Hned vysvětlím.

Tak především mám z důvodů, které vysvětlit nedokážu, vrozenou vlastnost, kterou bych nazval „psím magnetismem“. Přestože já v blízkosti psů být nechci, je to ke mně přitahuje obrovskou silou. Nejvíce po mně jdou ohromná ošklivá kousavá psiska. A to já ještě zvládnu. Ale vyhlédávají mě i všichni ostatní. Takoví ti uslintaní, co šíleně vrčí ocasem, touží být blízko mých rukou a obličje a olizují, slintají a funí. Já si dělám svou, ale oni na mě skáčou, šťouchají do mě tlapkou a šťekají jak pominutí. Nikdo jim neřekl, že to mají dělat. Na mou duši. Já si o nic takového neříkám. A ani jim nic takového nedělám.

A pak je tu problém psích hovínek. Do detailů zacházet nebudu, jenom řeknu, že i v téhle oblasti mám takový nějaký magnetismus. Stává se mi to tak často, že bych nejradši chodil po světě s papírovými plínkami na botách. Jednou jsem nasbíral pořádný pytlík dárečků, které na mém trávníku uložil pes od vedle, a pak jsem to opatrně vysypal na sousedově přední verandě. A on do toho hamptnul, když si šel ráno v pantoflích pro noviny. Nevěděl jistě, že jsem to udělal já, ale od té doby svého pejśánka na můj trávník nepouští.

Tak to už by snad stačilo. Jestli jste stejného smýšlení, tak nemusím pokračovat, a jestli ne — můžu si říkat, co chci, a stejně to asi nepomůže.

Další věc, která nepotřebuje moc rozebírat, je, jak lidi se psy mluví. Je mi to trapné. Vážně. Říkám si, co si ti psi musejí myslet. Zvlášť když někdo provádí takovou tu břichomluvu a mluví na psa a pak jiným hlasem za toho psa odpovídá. Víte, co myslím. Jistě jste to slyšeli. Dokonce i psi si myslí, že to je divné. Všimněte si psa, když to někdo dělá. Ani ten pes nevěří vlastním uším. „Nechce pejśánek nabumbat? Kdepak, pejśánek půjde s pánčkem pa.“

(21)

JESTLI JSTE, nebo jestli jste někdy byli majiteli psa, nečtěte, opakují, NEČTĚTE teď dál. Přeskočte na další kapitolu. Protože když si přečtete, co teď bude následovat, budete z toho nešťastní. (Ne všechno v této knize je určeno všem, dejte na mě.)

Jestli ale psa nemáte a mít nechcete, tak si musíme promluvit. To, co teď vyslovím, bude za mlčenlivou menšinu, jejíž stanoviska se v novinách nikdy neobjeví. Je to cenzurováno ze strachu, že by to urazilo psi svět. Já žádné zvíře doma nemám. Žádné. Ani psa, ani kočku, ani ptáka, ani rybičku. Přesto jsem celkem zodpovědný občan, na veřejnosti se chovám slušně, platím daně, někdy zajdu do kostela a jsem laskavý jak na děti, tak na staré lidi. Mám rád své blízké a oni mají rádi mě. Ale zvířata v bytě — na to nejsem. A speciálně nemám rád psy.

Jednou jsem to řekl na takové velké večeři. Řekl jsem, že nemám rád psy. Řekl jsem to vlastně trochu víc nahlas, než jsem měl v úmyslu, ale opravdu jsem nechtěl nějaký malér. Já vím, jaké ohledné psy panuje veřejné mínění.

Nastalo takové ticho, až mi zvonilo v uších. Nemohl bych na sebe víc upozornit, ani kdybych vylezl na židli a vykřikl: „MÁM VZTEKLINU!“ Dodnes se mi řada z tehdejších přítomných z daleka vyhýbá.

Tedy snad se nevyžaduje, že abyste byli dobrými lidmi, tak musíte mít v domě psa. Bible neříká: „Budeš mít psy ve svém příbytku a budeš požehnan.“ V Bibli se toho o domácích mazlíčcích vlastně moc neříká. O psech se nezmiňuje ani Deklarace nezávislosti, Ústava a ani text přísahy věrnosti vlajce. Bez psa se člověk klidně dostane do nebe nebo může být zvolen do veřejné funkce.

(Ale možná ne za prezidenta. Všimli jste si, že všichni prezidenti mají psa? Vždycky je nějaký „první“ pes. Ne-

(20)

Víte, že jenom v téhle zemi za rok utratíme za psy žrádlo několik miliard dolarů? Asi dvakrát tolik, než kolik dáme za jídlo pro nemluvnata. Žrádlo pro psy se podílí na prodeji potravin v supermarketech jedenácti procenty. Průměrný supermarket věnuje žrádla pro psy a psím potřebám více než sto čtvrtěčních stop plochy na regálech. Psi hamburgery, psi jednohubky, psi kuřátka a nám nám pro štiřátka a všechno to ostatní. Schválně si někdy všimněte. Celkem tři a tři čtvrtě miliardy kilogramů psího žrádla za rok. A čtyřicet procent všech psů má těžkou obezitu — řekl mi to můj známý veterinář.

Přijďte si k tomu cenu těch zvířat, náklady na chov, veterinární péči, léky a vitamíny pro pejsky. Připočítejte výdaje na příslušenství — obojky, misky, vodítka posazená sklíčky, šatečky a psi parfémy. (Ano, parfémy.) Plus výdaje za kosmetické salóny a lopatíčky na uklizení hověnek a peníze člověku, který jde s pejskem na procházku, a taky psímu fotografovi. Všechno to sečtete a vyjde vám, že Američané za psy utratí asi sedm miliard dolarů za rok. Sedm miliard dolarů.

Devadesát procent psů si v téhle zemi jí a žije lépe než tři čtvrtiny lidí.

A většina amerických psů si žije a jí lépe než dvacet tři procent dětí v téhle zemi, které žijí a jedí pod oficiální hranicí chudoby stanovenou vládou.

Proč to tak je? Proč máme všechny ty psy a tak pěk-ně s nimi zacházíme? Protože potřebujeme chránit před ostatními? Protože potřebujeme takovou lásku, kterou si lidé dát nemůžou? Protože se nudíme nebo jsme osamělí nebo jsme v podstatě sentimentální lovci a sběra-či? Nebo co? Můj soused, který má dva psy, mým tře-dám trpělivě naslouchá a říká mi, že tomu prostě nero-zumím. Asi ne.

Vůbec nejlepší pocit jsem ze psů měl v primitivní akahské vesničce v horách severního Thajska. Akahové psy chovají, jako my chováme prasata a drůbež. S kra-vami zacházejí jako s užitečnými pomocníky, dávají jim jména a v životě by je ani nenapadlo, že by nějakou mohli sníst. Ale jedí psy. Psi nejsou pro potěšení — psi jsou jednoduše potrava.

Na psy se dá koukat i jinak.

(22)

TALPENKOVÁ KRABICE je nadepsaná „Pokla-dy“. Zatímco píšu, vidím tu krabici na horním regále v mé pracovně, kde ji přechovávám. Teší mě, že na ni vidím, kdykoliv vzhlednu. Krabice obsahuje takové ty drobné osobní poklady, které přezily četné záchraty „všechno uklidit a vyházet“, jež mě občas popadnou. Krabice pro-cházela probírkou, když jsem se stěhoval z domu do do-mu a tahal krámy z komory do komory. Kdyby se do té krabice podíval zloděj, nic by si nevzal — za nic z toho by nedostal ani pětník. Ale jestli v domě začne někdy hořet — až budu utíkat, ta škatule jde se mnou.

Jedním z pokladů v krabici je papírový pytlík, jako na svačtinu. I když vršek je zalepený izolepou, procvak-nutí sešivačkou a ještě zajištěný několika spínáčky na papíry, na jedné straně je díra s roztrpčenými okraji a tou je vidět obsah.

Tenhle konkrétní svačinový sáček opatruju už možná čtrnáct let. Ale on vlastně patří mé deři Molly. Brzy potom, co začla chodit do školy, podílela se s nadšením na ranním balení obědů pro sebe, její bratry a mě. V každém sáčku byly sendviče, jablka, peníze na mléko a někdy vzkaz nebo malá pozornost. Když jsem se jed-nou ráno chystal k odchodu, Molly mi dala sáčky dva. Jeden s obědem jako obvykle. A pak ten zalepený, procvaknutý a se spínáčky. „K čemu dva pytlíky?“ „V tom druhém je něco jiného.“ „Co je tam?“ „Prostě něco — vem si to s sebou.“ Nechtěl jsem to protáhnout, a tak jsem strčil oba sáčky do kufríku, dal Molly pusu a odkváčil.

Když jsem v poledne v rychlosti pořádal opravdový oběd, otevřel jsem Mollyin sáček a vysypal obsah. Dvě sužky do vlasů, tři kamínky, dinosaur z umělé hmoty, špaček tužky, mušlička, dvě sušenky ve tvaru zvířátek, kulička, vypotřebovaná rtěnka, panenka, dva čokoládo-vé bombóny a třináct penny.

(23)

Usmál jsem se. Roztomilé. Vstal jsem, abych se pustil do všech těch důležitých záležitostí, které mě odpoledne čekaly, a smetl jsem všechno se stolu do koše na odpadky — zbytky od oběda, Mollyiny věci a všechno. Nebylo mezi nimi nic, co bych mohl potřebovat.

Večer se vedle mě Molly postavila, když jsem četl noviny. „Kde je můj pytlík?“ „Jaký pytlík?“ „Přece ten, co jsem ti dala dnes ráno.“ „Nechal jsem ho v kanceláři. Proč se ptáš?“ „Já do něj zapomněla dát tenhle vzkaz.“ Drží v ruce papírek. „A navíc ho chci zpátky.“ „Proč?“ „V tom pytlíku jsou, táto, moje věci — věci, které mám moc ráda. Já myslím, že si s nima budeš chtít trochu pohrát, ale teď je chci zpátky. Neztratil jsi, tati, ten pytlík, že ne?“ V očích se objevily slzičky. „Kdepak, já to jen zapomněl přinést.“ zalhal jsem. „Tak to přines zítra, jo?“ „To víš, že jo. Neboj.“ Když mě s úlevou chytila kolem krku, rozbíhal jsem papírek, který se nedostal do pytlíku: „Mám tě ráda, táto.“

Ach jo.

A ještě jednou ach jo.

Dlouho jsem se díval do tváře své dcery.

Měla pravdu — věci v pytlíku nebyly jen tak ledajaké.

Molly mi dala své poklady. Vše, co jí v sedmi letech bylo drahé. Láska v papírovém sáčku. A já ji minul. Kdyby jenom minul — já to zahodil do smeti, protože „tam nebylo nic, co bych mohl potřebovat.“ Panebože. Nebylo to ani poprvé ani naposled, kdy jsem měl pocit, že moje tátovske oprávnění ztrácí platnost.

Cesta zpátky do kanceláře byla dlouhá. Ale nic jiného se nedalo dělat. A tak jsem jel. Putování kajčnicka.

Před zraký vrátného jsem popadl koš a vysypal obsah na stůl. Zrovna jsem se v tom přehraboval, když ke mně na své obchůzce dorazil. „Ztratil jste něco?“ „Jo, hlavu.“ „Nejspíš to tam je. Jak to vypadalo? Já vám pomůžu hledat.“ Nejdřív jsem mu nechtěl nic říkat, ale většího blázna už jsem ze sebe stejně udělat nemohl, a tak jsem mu to pověděl. Nedal se do smíchu, jen se usmál. „Já mám taky děti.“ A tak se dva spříznění blázni hrabali ve smeti a našli perly; a on se na mě usmál a já se usmál na něj. V tomhle člověk není nikdy sám. Nikdy.

Když jsem z dinosaura opláchl hořčici a všechno jsem postříkal osvěžovačem dechu, abych přehlušil

(24)

pach cibule, opatrně jsem vyhladil zmuchlanou kouli z hnědého papíru do celkem funkčního sáčku, poklady nasbíral dovnitř a celé jsem to nesměle přinesl domů jako poraněné kotě. Večer jsem to vrátil Molly — žádné otázky, žádné vysvětlování. Pytlík moc pěkně nevypadal, ale uvnitř bylo všechno, a to bylo to podstatné. Po večeri jsem ji poprosil, aby mi o věcech v sáčku něco pověděla, a tak to začala jedno po druhém vyndávat a rovnala to do řady na jídelním stole.

Bylo to dlouhé vyprávění. Ke všemu se vztahoval nějaký příběh, vzpomínka, nebo to souviselo s nějakým snem a vymyšlenými kamarády. Některé ty věci přinesly vlá. A čokoládové bonbony byly ode mě a ona si je schovávala, až je bude potřebovat. Nezmohl jsem se na nic jiného než „aha“, které jsem během vyprávění několikrát moudře pronesl. A to aha bylo vlastně velice výstižné.

Byl jsem překvapený, když mi Molly dala pytlík za několik dní znovu. Ten stejný ušmudlaný pytlík. Uvnitř stejné věci. Cítil jsem, že mi je oduštěno. Důvěra se vrátila. Spolu s láskou. A už jsem neměl tak nepřijemný pocit, že se nazývám otcem. Po několik měsíců jsem pytlík občas dostal s sebou. Nikdy mi nebylo jasné, proč jsem ho právě ten který den dostal nebo nedostal. Začal jsem o něm přemýšlet jako o „tátovské prémii“ a moc jsem se večer snažil, abych si ho druhý den ráno zasloužil.

Časem Molly obrátila pozornost k jiným věcem... našla si jiné poklady... ztratila o tu hru zájem... vyrůstla. Něco takového. A já? Mně zůstal v opatrování sáček. Jednoho rána mi ho dala a nikdy už si o něj neřekla. A tak ho ještě pořád mám.

Občas myslím na všechny okamžiky tohoto krásného života, kdy jsem se minul s láskou, která mi byla nabízena. Jeden kamarád tomu říká „stát po kolena v řece a umírat žízní“.

A tak je ten ošumělý pytlík v krabici. Zůstal tam z časů, kdy mi dítě řeklo: „Tady je to nejlepší, co mám. Vem si to — je to tvoje. To, co tu mám, tobě dávám.“

Poprvé mi to nedošlo. Ale teď je ten sáček můj.

(25)

„TENHLE STROM JE ZADANÝ, mladíku.“ Hlas odněkud nade mnou. Jsem ohromený. Jednak tím, že mi někdo říká mladíku, a stejně tak, že strom, na který jsem se chystal vylézt, je obydlený.

Poslušně se vracím na zem a pohledem pátrám mezi větvemi. Jasně — byla tam nahoře stará paní. Dost vysoko. Bílé vlasy měla přichycené kanárkově žlutým šátkem, na sobě měla džínsové, tenisky a kožené rukavičky. Ten starý duch stromové se usadil vysoko v široké vidlici toho mohutného jilmu. Ani nevypadala, že by se jí chtělo dolů. „Najděte si svůj strom,“ řekla přátelsky, ale rozhodně. „Ano, paní.“

Sel jsem k zaměstnanci parku, který prořezával keře, ale než jsem se mohl zeptat, už mou otázku zodpověděl: „Ano, já vím, na támhletem stromě sedí stará paní.“ Začal mi vysvětlovat, že jí je asi pětasedesát, je v důchodu a bydlí v bytě na Federal Avenue. Jak přijde jaro a léto, začne v parku lézt na stromy. Ten muž si myslí, že ji z toho jejího hřadu jednou budou muset sundat hasiči, ale do té doby, jak se zdá, ta paní ví, co dělá, a nikoho tím neobtěžuje. Ta paní prostě ráda leze na stromy. Tomu rozumím.

Tak velmi tomu rozumím, že když jsem se tehle měsic dozvěděl, že v Atlantě v Georgii je mezinárodní klub stromolezců, stal jsem se členem. Platím členské příspěvky a mám legitimaci. Jedním z důvodů, proč jsem tam vstoupil, je, že mají spoustu bezpečnostních pomůcek a poradí vám ohledně techniky lezení. To se mi určitě bude hodit.

Protože já nedávno spadl ze stromu. Když jsem padal mezi větvemi, pořádně jsem si odřel lokty a praštil jsem se do hlavy. Doktor řekl, že to je ořes mozku. A taky ořes ega.

„Co jste dělal na stromě?“ chtěl vědět doktor. „Prořezával jste ho?“

(26)

(Dlouhé ticho. Říkám si — tak na tohle se mě teď budou ptát všichni. Když řeknu pravdu, nebudou tomu rozumět. Když si něco vymyslím, nebudou tomu rozumět já.)

„Hmmm,“ zněla moje odpověď.

Lézt na stromy je jen taková moje soukromá libůstka. Nic víc.

Jenže já prostě nevím proč. To se spíš musí provozovat, než o tom mluvit. Musí v tom být něco primitivního — uspokojení těch nejpradávnějších tužeb ukrytých v mých genech. Mí předkové strávili v korunách stromů několik set tisíc let. Proto mi pohodlná rozsocha starého jilmu připadá taková domácká. Pociť patřičnosti. Soundéžitosti.

A obydli v korunách stromů. I na těch je něco řádného. Všechna ta vrátka hnízda z prken, která děti přivazují a přitloukají ke stromům tak vysoko, kam dospělí nepolezou — leda v nejtajnějších zákoutích srdce. Když by to šlo, tak bydlím v domečku na stromě.

Dnes je lezení na stromy trochu těžší. Muž středního věku na to nemá sílu ani společensky schválené důvody. Prořezávání koruny, to ano. To je účelová práce. Vyprostit kočku nebo draka taky. Taký účelový. Ale jen tak si hrát... nebo tam být, protože to je takový pěkný pocit... no... .

Být nahoře na stromě ale stejně stojí za všechny problémy. Průšvih je spadnout. Zvlášť když máme ořes mozku. Když jsem přistál, viděl jsem chvíli dvojité, což bylo zajímavé. Pak jsem zvracel, což není zajímavé nikdy. Představte si tu nejhorší kocovinu, co jste kdy měli, a znásobte ten pocit dvěma — tak to je ořes mozku.

Doktor řekl, že si mám dát pár dní pohov, což mi vyhovuje — o to se stejně vždycky snažím.

A řekl, že se mám vyhýbat stromům, z čehož vidíte, co doktoři vědí o věcech důležitých pro duševní hygienu.

Ono vlastně padat ani není tak hrozné. Je to trochu jako letět, ale nemusíte máchat rukama.

Potíž je dopadnout na zem.

A tak měl doktor říct: „Snažte se nepraštit sebou o zem.“ To bych pochopil.

(27)

Problémem tu je zemská přitažlivost. To je ten důvod, proč se praštíte o zem. Já vím, že vy to víte, ale zmínil jsem se o tom, protože se zemskou přitažlivostí souvisí jedna dobrá zpráva. Přitažlivost slabne.

Měsíc se od Země vzdaluje rychlostí pět centimetrů za rok, protože zemská přitažlivost slabne. To znamená, že každým rokem vážíte o jeden bramborový lupíněk méně než o rok dřív. Je to pravda. A to znamená, že čím budete starší, tím méněji narazíte na zem. Ode dneška za pět set miliard let byste mohli spadnout z hodně vysokého stromu a na zem vůbec nenarazíte, jen byste se vznášeli a letěli. Teda na to se opravdu dá těšit. Je to útěcha — vědět, že do budoucna existuje nějaká naděje. Alespoň v něčem se situace zlepší. Já myslím, že by vás to mohlo zajímat.

Zkrátka a dobře, dnes jsem zase byl na stromě. Nedám si pokoj. A když si tohle říkám, přejdu si, aby víc lidí trávilo na stromech víc času a vraceli se tak na dávná místa pohody. Přemýšleli o věcech. Buddha před jedním stromem seděl hodně dlouho a napadly ho některé báječné myšlenky. Na co by asi teprve přišel, kdyby na něj vylezl a usadil se v jeho náručí...?

Kdyby daleko víc z nás trávilo na stromech daleko víc času, možná bychom vedle přitažlivosti změnili i další problém — nebyli bychom tak vážní, což se s přibývajícím věkem stupňuje, trochu bychom se rozveselili. Představte si to. Slunné dubnové odpoledne a vy a já a spousta dalších jako my v korunách všech stromů v parku. Přemýšlíme. A máváme na sebe. No tak se, holka, trochu zhoupni.

Chcete se připojit? Mezinárodní klub stromolezců, poštovní schránka 5588, Atlanta, Georgia 30307, USA.

(28)

UČITEL JE ZTICHA. Říká si: to snad není možné, že tohleto dělám. Natahuje si gumové rukavice, sahá do bílé igelitky a vytahuje lidský mozek. Opravdový lidský mozek.

Studenti jsou zticha. Říkají si: to snad není možné, že tohleto fakt dělá.

Studenti si říkají: jestli mi to podá, tak je po mně, tak je na místě po mně!

Jistě, že jim to podá. A není po nich.

Když sem mozek vrátí, učitel ho hodí přes stůl fotbalového obránce v gumových rukavicích a ten ho zase hodí křídliním útočníkovi v gumových rukavicích. Když křídlo upustí mozek na stůl, ozve se smích. Mozek poskakuje.

Abych to vysvětlil: v úvodní hodině kreslení jsem vykládal o tom, jak se výzkum mozku odrazil na procesu tvorby, použil jsem obrázky, grafy a anatomické náčrtky. Házeli jsme si ananasovým melounem, aby si každý dovedl představit, jak je takový mozek veliký, ale mozky přesto zůstaly trochu abstraktní představou. Studenti měli v tvářích takový ten apatický pohled, který znamená, že už je to n-u-d-a.

A právě v tom hluchém místě vzdělávacího procesu řekne studentka prvního ročníku: „Jestli chcete, tak já lidský mozek přinesu — táta jich má spoustu.“ (*Třídou proběhne elektrický proud: „Co že to udělá?“*)

Prostě se ukáže, že její táta je opravdický neurochirurg a dělá výzkum na lékařské fakultě a má v laboratorii spoustu sklenic s mozky a moc by ho potěšilo, kdybychom opravdový mozek viděli. Tak jo, já to zvládnu. „Přineste do školy mozek!“ křičím za odcházející třídou. „VŠICHNI!“

Ovšemže se za týden ta dívka — už ji nikdo ve hře Ukaž a vyprávěj nepřekona — objeví s mozkem v igelitce.

(29)

"Tak co si o tom, pane Fulghume, myslíte?"
Nikdy by nemohlo být slovo "konsternovaný" výstižnější. Něčemu takovému říkají studenti Jééééé moment ohromných rozměrů.

"Tak něco takového mám mezi ušima," řekl jsem. Momentálně je to výhradně syrové maso. A funguje to na včerejší sendvič se salámem, brambůrky a kakao. A všechno, co právě teď dělám — všechno, co jsem kdy udělal nebo udělám —, tím kusem hmoty prochází. Já si to vytvořil a patří mi to. A je to nejzáhadnější věc na světě.

(Ten mozek v mé ruce nebyl čerstvý, kdepak — byl konzervovaný formaldehydem. A vlastně to ani nebylo nic osklivého a odpudivého. Barva světle béžová, trochu vlhká hmota, měkká a gumovitá, něco jako jíl. A velké to bylo asi jako ten meloun, který jsme si posílali — jenže tohle vážilo skoro kilo a půl.)

"Já jakžtakž chápu mechanickou stránku činnosti mozku — jak stimuluje dýchání, pohání krev, řídí přenos bílkovin. Je to všechno chemie a elektrina. Motor. Motory chápu.

Jenže v tomhle jedenapůlkilovém motoru ze syrového masa jsou taky všechny rýmovacíky, které znám, recept na krocaná, pach šatny, který si pamatuju ze střední školy, všechny moje smutky, schopnost řadit v do dávce s mezitylnem, oblíbení mé ženy, když byla mladá, vzorečky jako $E = MC^2$ a $A^2 + B^2 = C^2$, předmluva k Chaucerovým Canterburym povídkám, vzpomínka na první křik mého prvorozného syna, lék na škytavku, text bojové písně Koleč svatého Olafa, sny nasnířávané za padesát let, schopnost zavázat si tkaničky, chuť oleje z tresčích jater, Van Goghův obraz "Slunečnice" a praktické zvládnutí Deweyho mezinárodního desetinného třídění. To všechno je v tom kusu MASA.

Jeden čtvereční centimetr mozku obsahuje deset miliard informačních jednotek a za vteřinu takových jednotek zpracuje pět tisíc. A nějak se to vyvinulo za miliardy roků z kulaté roztavené horniny, jakou je Země, která se sama jednou zřítí do Slunce a zanikne. A proč? A jak?

Tak tohle si o tom myslím."

"Hmmm," zahučí studenti. Ten náš učitel — tomu to páli.

(30)

Mozek ještě jednou putuje z ruky do ruky, pomalu a vážně. A zase je nesmírně ticho. Záhada všech záhad je tu s námi a my k ní patříme.

Nejúžasnějším konstatováním, které za posledních pětadvacet let z výzkumu mozku vzešlo, je toto:

Tím, co je uvnitř našich hlav, se navzájem lišíme stejně, jako se lišíme tím, co máme zvenčí.

Rozhlédněte se kolem a všimněte si, jak jsou hlavy lidí nekonečně rozmanité — liší se pleť, vlasy, větrem, etnickými znaky, velikostí, barvou a tvarem. A vězte, že uvnitř jsou ty rozdíly ještě větší — v tom, co známe, jak se učíme, jak zpracováváme informace, co si pamatujeme a zapomínáme, jak fungujeme a řešíme různé situace. Přidejte si k tomu pochopení, že "tamten svět" je odraz vnitřku naší hlavy a zároveň i vjem, a za chvíli vám dojde, jaký je to vlastně zážrak, že jsme vůbec schopni komunikace. Je téměř neuvěřitelné, že se setkáváme s toutéž realitou. Konsensus ohledně existence je v nejlepším případě velmi volný.

Když to vezmu z praktického hlediska, tak jsem díky této informaci každým dnem o něco trpělivější k těm, s nimiž žiju. Mám menší chuť namítat: "Proč to nevidíš jako já?" a spíš říkám: "Ty to vidíš takhle? Ježkovy oči! To je ohromné!"

To mě přivádí k mozku Einsteina, který je teď ve sklenici v nějaké laboratoři v Missouru. Vědci ho zkoumali, aby se přesvědčili, jestli je na něm něco zvláštního. *(Nenašli nic. Ne to jeho vybavení, ale to, co s ním udělal, nabouralo Záhady všech záhad.)* Když Velký Al působil v Princetonu na Institutu vyšších studií, nějaká návštěva si přála vidět jeho laboratoř. Velký vědec se usmál, zvedl své plnicí pero a ukázal si jím na hlavu. *(Hmmm.)*

(31)

SLYŠELI JSTE UŽ O TANJI „GEEK“? Anglické slovo *geek* ve skutečnosti najdete ve slovníku. Vztahuje se na poutového komedianta, který předvádí něco nechutného — například ukousne hlavu živému kuřeti. Ve slangu je „geek“ někdo, kdo vypadá, že by byl něčeho takového schopen. Někdo, na koho si je třeba dát pozor. Občas zaslechnu, jak mladí to slovo použijí, když mluví o někom, kdo je starší a žije si velmi nezávisle. V tom slově je obsažen určitý obdiv. Znamená, že jste trochu divný, ale zato zajímavý.

Asi to tak je. Hodně z nás starších je trochu ujetých. V určitém bodě vám genetický kód něco zapne v hlavě. Hledáte ve skřini oblečení a najednou si řeknete: vždyť je to jedno. Tak někdy kolem šedesátky dosáhnete bodu, kdy se prostě rozhodnete žít nadále trochu střeleně. Vyrazíte z domu v trepkách, když jdete nakoupit, ale už se nevrátíte přezout. Vždyť je to jedno. Nebo jdete vybrat schránku v županu — v tom nejstarším, nejušnědlanějším a nejpohodlnějším, jaký máte — a je vám úplně fuk, kdo vás uvidí. Nebo když někdo zazvoní, ani se nekouknete do zrcadla, jak zrovna vypadáte. Prostě rovnou otevřete dveře. Je to jeho problém — at tam bude kdokoliv. Už vám oblečení barevně neladí. No a co? Už nestelete postel každý den. A co? Váš život se začne podobat vašemu starému autu — dokud to jezdí a doveze vás to, kam potřebujete, komu záleží na tom, jak to vypadá? Někdo tomu říká upadek. Někdo zase začátek moudrosti. Vyberte si.

Ale já chtěl povídat o tom tancování.

Když jsem na dně, život je zablokovaný a potřebuju nějaké povzbuzení, tak jdu někam, kde se tancuje. Nemyslím nějakou putyku, kde se lidi nalámou a pak se na parketu při hudbě kymácejí. Myslím místa, kam chodí lidé, kteří doopravdy rádi tancují. Mám takové lidi rád.

(32)

Ještě nikdy jsem nepotkal žádného opravdového tanečníka, který by nebyl milý člověk. A nikdy mě nepřestane příjemně překvapovat, kdo všechno může tancovat. Dělá mi dobře, když vidím takový neformální pár — lidi trochu při těle, takové vážné domácí typy — jak nastoupí na parket a znášejí se jak andělé. Když takové lidi vidím na ulici a dívám se na ně skrz prsty, nějaký lepší hlas ve mně se ozývá: „nejspíš báječně tancují“ a hned je vidím líp. A sebe taky.

No tak k tomu ujetému tancování. V mé oblíbené hospodě U sovy se v neděli večer hraje od půl sedmé do půl desáté tradiční jazz. „Ujetá“ kapela hraje swing, jak se za starých dobých časů hrával v Chicagu a v New Orleansu. Většinou návštěvníků je přes čtyřicet, jsou to normální dělníci, kteří vypijou jedno pivo a v pondělí musejí být v půl osmé v práci. Rozhodně žádný zástup výtržníků. Jsou to prostě tanečníci.

Rád se rozhlížím a hledám naprosto nejujetější osobu celého večera. Staršího pána, který má neviditelné pantofle a župan. Plesatícho, malého, vrásčitého, bělovlasého. Který, když jde, tak je trochu nachýlený ke straně. Kdybyste ho viděli na stanici autobusu, řekli byste, že by se tak akorát hodil do domova důchodců. Jenže teď ho vidíte tady. A je vám to jasné — je to tanečník. Ujetý tanečník.

Obvykle s sebou má svou ženu, taky střelenou. O něco mladší, vždycky trochu naparáděnou na tancování — tak, jak to dělá už padesát let. Kouknete se ji na boty. Jestli jsou černé, na středně vysokém podpatku a s páskem přes nárt, tak je úplně jasné, proč sem přišla a co tady bude dělat.

Spustí muzika, on ji vezme za ruku a tak trochu se odbelhají na parket. To vše má jenom probudit vaši pozornost. A pak se to stane. Ona nastoupí na své stálé místo, které vytvořila jeho náruč, roky kdesi zmizí, a opět jsou tu Popelka a princ. Pohybují se sálem podle hudby i podle hudby ve svých srdcích. Aby člověk takhle mohl s partnerem tančit, trvá to asi čtyřicet let. Tančí s takovou lehkostí a elegancí — tolik drobných pohybů, beze slova přivedených k dokonalosti. On tancuje trochu neohrabaně a velmi úsporně. Ona reaguje na neviditelné pokyny a točí se a otáčí. Občas se jejich pohledy setkají a vám je jasné, že tam na parketu sledujete

(33)

lidi, kteří mají velmi šťastné manželství. Abyste vypadali jako oni, musíte byste někoho milovat hodně dlouho.

Někdy ten děda o tanec požádá nějakou jinou dámu. A někdo obvykle vyzve jeho ženu. Ať tancují s kýmkoliv, jejich partner či partnerka vždycky působí moc pěkně. A řekl bych, že se i moc pěkně cítí. Jedna taková jednaosmdesátiletá babička mě jednoho večera požádala o tanec. Snažil jsem se ze všech sil a ona se mnou držela krok. „Byl jste báječný, můj drahý,” řekla mi, když jsem ji vyprovázela na místo. Žil jsem z té poklony celý týden.

Chci být, rozhodně tedy hodlám být taky takový poslušný střelený tanečník. A s moji stejně střelenou tanečnicí pracujeme na tanečních figurách. Chápu to jako společenskou odpovědnost: pomoci každému, aby zůstal mladý tak dlouho, jak je to jen možné. Působit jako příklad ostatním. A rozhodně nechci umřít v posteli — spíš se po posledním tanci jednoho krásného večera posadit do křesla, usmát se a vydechnout naposled.

To všechno mi připomíná, co jsem slyšel o Indiánech kmene Hopi. Ti mezi modlitbou a tancem nevidí velký rozdíl — oběho je zapotřebí k dlouhému životu. Hopiové by to zřejmě měli vědět, protože toho mají hodně za sebou a pořád tu ještě jsou s námi. Tvrdí, že být užitečným Hopiem znamená mít tiché srdce a zúčastnit se všech tanců. Souhlasím.

V NAŠEM KOSTELE jsme několik let neměli pořádné vánoční představení. Když nic jiného, tak jsme se začali na svátky dívat velmi věcně a racionálně a stačilo nám, když si to udělali v malém v nedělní škole. A taky jsme si pamatovali, jak jsme posledně vybouchli. Ten týden, kdy bylo vánoční představení, se časově shodoval s epidemií zářenek, planých neštovic a hongkongské chřipky. A večer, kdy se představení mělo konat, byla chumelenice s deštěm, chvilkový výpadek elektriny způsobil, že se několika lidem zastavily hodiny, a jedna z ovci, zapůjčená na představení, dostala průjem. To ještě nebylo všechno, protože Josef a dva ze Tří králů se během představení poblížli a dva andělé se rozplakali a taky se jim podařilo počítat. Vrchol všeho byl, když sbor pubertáků chodil kolem se zapálenými svíčkami tak nedbale, že místo pocitu, jak na zemi zaválí pokoj, jsme se báli Božího hněvu a že vypukne požár. Já si nemyslím, že by to bylo až tak hrozné, a možná se to všechno nepřihodilo stejný rok, ale nezanedbatelné množství starších dam z našeho kostela si ten humbuk pamatovalo a jakýkoliv návrh na další představení hoďdalo zarazit. Úplně jako by se k nám vrátila cholera a nikdo už tím nechtěl znovu projít.

Ale nostalgie je mocná věc a popletla hlavu těm stejným dámám, když zvažovaly prosby mladších maminek, které tím příšerným obřadem dosud neprošly a nedaly si nic rozmluvit. Nastal čas, aby i jejich děti dostaly příležitost.

A co nevidět lidi, kteří pořád říkali „už bych měl mít rozum“, vyráběli ze starých prostěradel, lepenky a slepičího perí kostýmy pro anděly. Jenom jsme nemohli sehnat ty správné župany pro Tři krále, a tak se několik tatinků sebralo a koupili nové a přejeli po nich dodávkou, aby župany chytlý trochu patinu. Jedna mladá maminka byla v jiném stavu, a tak jsme jí laskyplně sdělili,

že s ní počítáme a ať se začátkem prosince dostaví s opravdovým novorozeněm. Slibila, že se pokusí.

Andělský sbor jsme vycepovali tak, že byl schopný zpěvu. Sehnali jsme opravdové jesličky s opravdovou slámou. A i když jsme se shodli, že živé ovečky tentokrát vynecháme, někdo pro ten večer iniciativně vypůjčil dvě menší kozy. Parádním kouskem pak bylo zapůjčení živého osla, na kterém by přijela Maria. Nikdo z nás ještě nikdy neviděl, že by do presbytáře někdo vjel na živém oslu, a přitom nám připadlo, že to je báječný nápad.

Udělali jsme jeden ústupek zdravému rozumu — rozhodli jsme, že to celé uspořádáme v neděli dopoledne, za plného světla, abychom viděli, co provádíme, a v andělském sboru aby se nikdo nemohl bát tmy a brečet nebo se počúrat. Taký žádný svíčky. A žádná generálka. Tyhle záležitosti jsou většinou stejně lehce dojmavé a nikdo nestojí o to, prožít si to dvakrát.

Konečně přišel ten den a všichni se dostavili do kostela. Přišly i mužské polovičky, o kterých se vědělo, že pravidelně nechodí — nejspíš ze stejného důvodu, jako by se lidi šli podívat, když se kousek od domu vybourá autobus.

A nebylo to vlastně nejhorší. Aspoň ze začátku ne. Kozy utekly na parkovišti a pastýři s nimi předvedli menší rodeo. Ale z plna hrdla jsme odhýkali koledy a sbor andělů přežil své první velké číslo unisono a ani to nebylo moc falešné. Nad jesličkami jsme rozsvítili betlémskou hvězdu a už byl čas, aby se objevil Josef s Marií; s Marií na pronajatém oslu, v náručí s něčím, co se později ukázalo jako rozdrbaná panna (těhotná paní totiž přenášela). To ten osel se ukázal jako naše zkáza.

Osel dvěma zdráhavými krůčky prošel brankou k presbytáři, obhlédl situaci a zasekl se. Vzpřichl nohy, celé jeho tělo ztuhlo jako beton — a rozhodně víc než jako mrtvola — a procesí uvízlo. Tedy oslovi se dá někde v ústraní leccos udělat, aby se přiměl k pohybu, ale možnosti, co mu udělat, jsou velmi omezené v kostele v neděli dopoledne, před očima žen a dětí. Skubání za ohlávkou a zlostné kopání od Panny Marie nepomáhalo.

Předseda výboru zmocněnců, který seděl ve svátečním obleku v první řadě, přispěchal na pomoc. Podlaha kolem oltáře byla z vyhlazeného betonu. A tak se pan

(36)

předseda nahrbil za oslovou zadní částí a tlačil ve spolupráci s jiným pánem, který tahal za ohlávkou — pomalu a vznešeně sunuli nehybné zvíře po podlaze, centimetr po centimetru. Když vedoucí sboru viděl, že se věci pohybují z místa, zapnul magnetofon, z něhož se veleběně ozval Mormonský chránový sbor doprovázený filadelfským orchestrem.

Zrovna když osel a jeho pohaněči dorazili doprostřed kostela, magnetofon vyhodil pojistky a nastalo ticho. A v tom tichu se od zadku osla ozval podrážděný hlas. „POHNI TOU SVOLU PRDELÍ, TY ZMETKU!“ A hned nato hlas odkudsi zezadu, hlas ženy toho tlačiče: „Drž tu svou nevymláchanou hubu, Leone!“ A v tom okamžiku osel zahýkal. Kdybychom uspořádali konkurs, kdo se ten den ukázal jako největší osel, bylo by hned několik kandidátů. A hlasování by bylo velmi vyrovnané.

Když děláme to, co děláme, je na nás pohled k popukání.

A i když uplyne několik let, než kostel uspořádá další vánoční představení, nebylo to představení poslední. Vzpomínka na smích přežívá vzpomínku na všechny těžkosti. A naděje — naděje vždycky způsobí, že uvěříme, že *tentokrát, letos*, se nám všechno povede.

Řekl bych, že to je to celé kolem vánoc. Je to jako život — jenom že se toho mnohem víc než obvykle přihodí v jednom okamžiku. A my v tom všem zřejmě budeme pokračovat. Budeme šilet, frustrovat se, znatkovat a dokonce se rozčilovat. A taky učitme vzrušení a naději a tichou radost. Budeme se smát, plakat, špulit pusy a rozjímat. Trochu se opijeme a nehorázně nacpe-me. Budeme se objímat a líbat a uděláme hrozný nepořádek. Utratíme moc peněz. A někdo se vždycky poblinká nebo počúrá. Jako vždycky budeme zpívat jenom část textu písniček a většinou falešně. A uděláme to znovu a znovu a znovu. To my jsme to vánoční představení, celý ten mumraj.

A já myslím, že nejlepší je to jen tak nechat plynout. Protože aspoň jedna osoba, kterou znám, může dosvědčit, že když se do toho moc tlačí, zmizí, zmizí, zmizí.

(37)

ROZVAŽOVAT. Už jste to někdy dělali? Já o tom slově přemýšlím od té doby, kdy jsem na něj narazil v příběhu o narození Ježíše. „Maria o tom všem rozvažovala“ — tak to stojí v Písmu. Když si uvědomíte, k čemu se to „to vše“ vztahuje, není divu, že „rozvažovala“. Je to nedospělá dívka, které se právě v zadním stání chléva narodilo dítě a ona má jisté pochybnosti, kdo že je vlastně otcem. Její manžel pořád něco mumlá o dadech a o tom, že největší místní hlavoun, nějaký Herodes, se rozhodl pro vraždění novorozenců. A kdyby to jako náměty k přemýšlení nestačilo, tak navíc ten zmatek, co dělají přicházející astrologové, chovatelé ovcí a andělé, kteří se vždycky zastaví se spoustou otázek, prohlášení a chvalozpěvů. A ještě ke všemu zvířata, která se tam tlačí s ní. *hovoří*. Moc krav sice hebrejsky nemluví, ale právě to se tam dělo. To všechno by člověka přimělo k pořádnému přemýšlení. Rekl bych, že „rozvažovat“ se přesně hodí k tomu, co Maria dělala.

I starý Job se tak nějak podobně napřemýšlel, když tenkrát seděl na té své hromadě popela. A Jonáš. Když dřepěl v zapálené temnotě a čvachtal se ve velrybích žaludečních stávkách a natrávených hlavonožcích. Tak ti oba museli určitě taky trochu rozvažovat.

A já taky. Rozvažuju. Každý rok, třetí nebo čtvrtý den nového roku. Kdy se nic zvláštního neděje, a proto je to tak zvláštní okamžik. První den, kdy se všechno konečně vrátí do normálních kolejí. Příbuzní odjeli domů. I vánoce už jsou pryč, a ať byly, jaké byly — dobré, špatné nebo nijaké — teď jsou v nenávratnu. Je po Silvestru i Novém roce, a jestli jste to všechno projížděli, nebo jste prostě šli spát, teď je to pryč. Nepořádek ze svátků je uklizen, dům je jako ze škatulky a zbytky skončily v popelnici. Je moc brzy zabývat se daněmi, moc brzy pracovat na zahradě.

Ale není to úplně mrtvé období. Procházka po okolí

(38)

v neděli odpoledne vám prozradí, že život jde dál. Při pozornějším pohledu zjistíte, že na stromech jsou pupeny dalšího jara a hluboko v zahonech cítí narcisy a krokusy, že se jim v cibulkách něco hýbe. Víte to, protože i vy v kofínkách cítíte nějaký nejasný pohyb. A dny už jsou delší.

Rozvažovat neznamená dumat, trápit se, ba ani meditoval. Znamená to cítit hluboký údiv.

Letos jsem se takhle podíval na Rozvažovací den odpoledne.

Myslel jsem na dívky, které jsem před dlouhou dobou miloval. Kdepak teď jsou? A jaké jsou? Přišel jsem o hodně? Co by se stalo, kdybych je zkusil najít a zavolal jim? (*Ahoj, to jsem já.* „Kdo?“)

Myslel jsem na všechny ty lidi, kteří to teď netuší, ale kteří tu za rok toulhe dobou nebudou moci takhle rozvažovat. Kdyby to teď věděli, pomohlo by jim to nějak? A co všechny ty děti, které tu za rok toulhe dobou budou a které právě teď vznikají z touhy rodičů?

Myslel jsem na všechny lidi trpící ve vězeních — zvlášť na ty, kteří tam jsou nevinně. Mají nějakou naději?

A někdy během Rozvažovacího dne začínám sám se sebou uzavírat tajné pakt. Něco takového nikomu neříkáte, protože zrovna nestojíte o to, aby vás někdo natchytil, jak děláte něco tak hloupého jako novoroční předsevzeť. Necháte si to pro sebe, abyste se neocitli v překerní situaci a nemuseli pak dělat, co jste řekli, že uděláte. (*Jednou jsem vypracoval seznam všeho dobrého, co jsem za uplynulý rok vykonal, a pak jsem to přepsal v podobě předsevzeť a dal tam o rok starší datum. Bůžekný pocit.*)

Při rozvažování jsem si vzpomněl na středškolské časy. Při návratu do školy první týden po zimních prázdninách jsem si v duchu sliboval, že tento rok budu prospívat líp. A pár dní to opravdu lepší bylo. Nevýdrželo mi to napotřetí — když je člověk mladý, tak ho neustále něco rozptyluje —, ale aspoň pár dní, pár dní slibných možností, jsem měl v ruce důkaz, že opravdu můžu dosáhnout lepších výsledků. Když budu chtít.

A teď uprostřed života sám sobě v myšlenkách, které jsou opatrnější, mlhavější a víc odrážejí zkušenost, sko-

(39)

ro podvědomě slibuju totéž. Mohl bych se víc snažit. Taký prezident a papež a celé lidstvo. Mohli bychom se víc snažit.

To mi připomíná příběh, který jsem někde slyšel — o muži, který našel králova koně, ale nevěděl, že to je kůň krále, a nechal si ho, jenže král se to dozvěděl, dal muže zavřít a chtěl ho nechat popravit za to, že ukradl koně. Muž se to snažil vysvětlit a řekl, že svůj trest ochotně přijme, ale jestlipak král ví, že by mohl toho koně naučit mluvit a král by potom byl hrozně důležitý, kdyby měl mluvícího koně a vůbec? A tak si král řekl, že nemá co ztratit, a kývne. Dá mu na to rok. Přátelé toho muže si myslí, že je cvok. Ale muž řekne: kdo ví, co se může stát, král může umřít, já můžu umřít, může být konec světa, král na to může zapomenout. A možná, a možná, že třeba ten kůň se naučí mluvit. Je třeba věřit, že se může stát cokoliv. Proto já, když se mě žena zeptala, kde jsem byl, jsem odpověděl: „Ále, mluvil jsem s koněm.“ Aby měla o čem rozvažovat.

„A CO VY TO VLASTNĚ DĚLÁTE?“ Taková základní otázka, jakou si říkají cizí lidé v letadle. Zaznívá na akcích Sdružení rodičů a učitelů, na různých večířkách a taky ve všech situacích, do jakých se dostanete, kdy se jen tak klábosí. Je to zdvořile nenápadná výzva, abyste uvedli své sociální postavení. Byrokratická varianta této otázky je poněkud strohá: vyplňte okénko na depesné „povolání“. Na berňáku to tak chtějí — a taky policista, když vám dává pokutu, a pasové oddělení a banka. Řekni, za co jsi placen, a my budeme vědět, kdo jsi a jak s tebou máme zacházet.

Když se lidí zeptám, co dělají, obvykle dostanu malou kartičku, 9 × 5 centimetrů, z tuhého papíru, která jejich totožnost podává zhuštěně. Iméno, název firmy, funkce, adresa, spousta čísel — telefon, telex, kabelegram a fax. Firemní vizitka. Když dneska takovou vizitku nemáte, nikdo vás nemůže brát moc vážně. I když si někdy myslím, že pravda je přesně opačná.

Tak například vizitka mého společenstvího tvrdila, že je mistopředsedou pro systémovou analýzu u firmy Unico. „A co teda doopravdy děláte?“ A on ukázal na svou funkci, jako bych to přehlédl. Zeptal jsem se znovu. „Já myslím, kdybych za váma celý den chodil, co bych vás viděl dělat?“ Mluvil dlouho. A já stejně pořád nevím, co to dělá. A nejsem si ani jistý, že to ví on.

Když přišla řada na mě, tak já vizitku neměl. Nejspíš bych se na takový kousek papíru nevešel. Co já dělám, je trochu složitě a vysvětlit to trvá tak dlouho, že tu otázku obvykle obejdu a prostě řeknu něco jednoduššího, co je pravda, ale ne celá. I s toutle taktikou se někdy dostanu do úzkých.

Jednou za letu do San Franciska, časné ráno, jsem své sousedce řekl, že jsem domovník, a domníval jsem se, že to nebude rozmazávat a nechá mě čist knížku. (Když tak přemýšlím, jak jsem dosud trávil život a jak moc to

souvisí s uklizením, údržbou a vynášením odpadků — nejsem za to placený, ale strávím tím hodně času.) No to je jedno; ji to hrozně zajímalo. Ukázalo se, že v některých místních novinách píše do rubriky pro hospodyňky, a velice ochotně mi po zbytek letu dávala tipy na dokonalejší úklid. Já toho teď vím o odstraňování skvrn a fleků z koberců mnohem víc, než jsem kdy doufal.

Taky se ukázalo, že chodí do kostela, kde jsem měl v neděli mluvit. Já to netušil, dokud jsem se nepostavil na kazatelnu a neviděl ji sedět ve třetí řadě. A dál se ještě ukázalo, že ona celou dobu věděla, kdo jsem, ale její přístup byl natolik tvůrčí, že si myslela, že když chci po letadlech být za domovníka, asi pro to mám nějaký důvod.

Jindy mě strčili do první třídy při letu do Thajska a já se ocitl vedle velmi vznešeně vypadajícího sikh. Spousta drahých šperků, kvalitní oblek, zlaté zuby. (Nejspíš příslušník vysoké kasty, majitel obchodu na bazaru, řekl jsem si.) Když mně položil tu klasickou otázku „co děláte“, bez přemýšlení jsem odpověděl, že jsem neurochirurg. „To je báječné“, řekl potěšen. „Já taky!“ A skutečně byl. Opravdový. Chvilku trvalo, než jsem mu to vysvětlil, a pak jsme si moc pěkně povídali až do Bangkoku, ale asi deset vteřin jsem měl velké nutkání být taky hluchoněmý.

Poučil jsem se, a tak když jsem přišel nastoupit do letadla a sedl si vedle někoho, kdo vypadal sympaticky, vylíčil jsem ty svoje příhody a navrhl, abychom si zahráli takovou hru — jen tak na ukrácení dlouhé chvíle — a každý si vymyslel svoje zaměstnání a až do Chicago to vydržel předstírat. Ten pán s tím souhlasil. A tak prohlásil, že je špión, a já se rozhodl, že budu jeptiška. Báječně jsme se bavili — bylo to jedno z nejlepších povídání mého života. Řekl, že už se nemůže dočkat, až se ho žena zeptá: „Tak co, drahý, jaký byl let?“ „Ale byla tam jedna jeptiška v tvrdovém saku...“

Zato manželé středního věku z Green Bay, kteří se dělali za námi, byli úplně mrtví. Poslouchali potichu, co si povídá jeptiška se špiónem, a nevěřili vlastním uším. Ti měli co odpovídat, až se jich někdo zeptá: „Jaký byl let?“ Když šel ten pán kolem mě v letištní hale, tak řekl: „Hezký den, sestro.“

(42)

I vyplňování dotazníků vedlo k podobným situacím. V bance jsem na formulář důchodového připojištění do okénka „zaměstnání“ napsal „princ“. Zrovna ten den ráno mi žena řekla: „Fulghume, ty jseš někdy takovej princ.“ Ano, někdy jsem. A protože jsem se cítil jako princ, tak jsem to do toho okénka napsal. Uředník to nebral. A tak jsme si hned tam na místě přátelsky popovídali o té otázce identity: Je moje zaměstnání to, za co dostávám peníze, nebo je to něco většího, širšího a bohatšího — spíš otázka, co jsem a jak o sobě smýšlím?

Vydělávat na živobytí a mít nějaký svůj život, to není totéž. Živobytí a život, který za něco stojí, to není totéž. Žít dobře a žít tak nějak, taky není totéž. Funkce v zaměstnání ani zdaleka neodpovídá na otázku: „Co děláte?“

Marcela Duchampa, jehož většina lidí považuje za neodmyslitelnou součást výtvarného umění období do roku 1940, implikace té klasické otázky rozčlovovaly taky. Odpovídal: „Já jsem *respirateur*“ (ten, kdo dýchá). Vysvětloval, že se zabývá dýcháním víc než jakoukoliv jinou činností, a taky, že je v tom velmi úspěšný. Potom už se lidé obvykle neodvážili zeptat, co dělá ještě jiného.

Já vím, já vím. Přece nemůžeme všude rozdávat dvoustetstránkové autobiografie, kdykoliv někdo potřebuje jen základní informaci. Ale představte si, že místo abychom na tu otázku odpovídali tím, co děláme pro peníze, řekli bychom to, co děláme a co nás těší nebo čím jsme užiteční lidskému snažení. (Jestli jste náhodou placení za to, co vás baví, buďte rádi, ale hodně lidí se to nepodaří.)

Trochu si tu otázku posuneme a zkuste na ni odpovědět podle toho, jak trávíte normální čtyřladvacetihodinový den. Já bych mohl říct, že jsem *sleepeur* a *napeur* — někdo, kdo spí a báječně mu to jde. Kdyby byla na olympijských hrách nějaká disciplína „spaní“, pokusím se o zlatou. Osm hodin ze čtyřladvaceti prospím ve své posteli a ještě si každé odpoledne na půl hodinky zdrhnu. To je víc jak třetina mého života. Jestli se dožiju pětasedmdesáti, tak víc jak čtvrtstoletí prospím.

(43)

Žádná jiná činnost mi nezabírá tolik času. Když spím, nepůsobím nikomu jinému potíže ani bolest a je to ekologicky šetrná činnost. Kdyby mi někdo platil za to, jak kvalitně to provádím, byl bych opravdu velmi bohatý. Svět by byl lepší, kdyby víc lidí víc spalo, nebo aspoň trávil víc času v posteli. Některé lidi moc rád nemám, když jsou vzhůru, ale když spí a slintají do polštáře, vůbec mi nevadí.

Kdybyste mi otázku „co děláte“ položili dnes, řekl bych, že jsem zpěvák. Nejenže za zpívání nedostávám zaplacení, ale v některých případech by mi kamarádi spíš mohli dávat peníze, abych nezpíval. Ale já to přesto dělám hrozně rád. Ve sprše, pak když jedu autem do práce, při práci, cestou na oběd a přidám se ke všemu, co poznám v rádiu. Zpívám. Přesně to dělám. Bůh mou touhu jaksi nedal dohromady s nutným vybavením. Můj hlas byste mohli zdvořile označit jako „nejistý“. Já hudbu slyším ve své hlavě, ale nejsem schopný to, co slyším, reprodukovat, i když mně to zní pěkně. Celý život jsem se pokoušel dostat sólistu v nějakém muzikálu, ale vždycky mi řekli, že se nejlepe uplatním ve sborech. A pak mě vyndali i ze sboru, protože takových jako já měli moc. Bavilo mě být tátou svých dětí, když byly malé a neměly hudební sluch a nekriticky zpívaly se mnou. Vůbec nevadilo, že jsme někdy neznali všechna slova ani že melodie nebyla úplně v pořádku — všechno jsme si domýšleli. My zpěváci se nenecháváme omezovat formálními detaily. Zpěváci jsou ti, kdo zpívají. Tečka.

Někdy, když mi někdo položí otázku „co děláte“, mě napadne, že bych mohl říci, že pracuju pro vládu. Mám vládní místo, které je nepostradatelné pro národní bezpečnost. *Jsem občanem.* Tak jako v případě soudců Nejvyššího soudu, mám to i já do konce života a blaho mé země závisí na mně. Je zřejmě správné se domnívat, že bych měl být zodpovědný za výsledky ve svém úřadu stejně, jako očekávám zodpovědnost u těch, kteří o volenou funkci usilují. Byl bych rád, kdybych mohl říci, že za svými činy stojím a jsem na ně hrdý.

„Co dělám“ je doslova „jak trávím čas“. Když tohleto na podzim roku 1988 píšu, počítám, že jsem dosud ve

(44)

svém životě 35 tisíc hodin jedl, 30 tisíc hodin jsem strávil v nějakém dopravním prostředku ve snaze dostat se z místa na místo, 2 508 hodin jsem si čistil zuby, 870 tisíc hodin jsem se zabýval různými drobnostmi — vyplňoval jsem formuláře, něco jsem spravoval, platil jsem účty, oblékal jsem se a svlékal, četl jsem noviny, seděl jsem na schůzích různých komisí, byl jsem nemocný a podobné věci. A 217 tisíc hodin v práci. Když je to sčítání a odedčítání u konce, tak už toho moc nezbyvá. To příjemné se musí někam vtěsnat, anebo to probíhá současně se všemi ostatními našimi činnostmi.

Tak proto já často říkám, že mě nezajímá smysl života — s tak velkým pojmem si nevím rady. Co mě zajímá, je smysl drobností v životě — den po dni, hodinu po hodině, když dělám všechno to, co dělám. Nezáleží na tom, co dělám, ale co si o sobě při tom myslím.

Já vlastně teď firemní vizitku mám. Konečně jsem vymyslel, co na ni dát. Jediné slovo. „Fulghum“. To je moje zaměstnání. A když ji někomu dám, obvykle to vyvolá zajímavý rozhovor. To, co dělám, znamená být Fulghumem, jak nejvíc to jde. Což znamená být synem, otcem, manželem, kamarádem, zpěvákem, tanečníkem, jednákem, tím, kdo dýchá, spáchem, domovníkem, umývačem nádobí, koupajícím se, plavcem, běžcem, chodcem, umělcem, spisovatelem, malířem, učitelem, kazatelem, občanem, básníkem, právním poradcem, sousedem, snímkem, cestovatelem, poutníkem, tím, kdo se směje a vyslovuje přání, a tak dál a dál a dál.

Já i vy jsme nekonečné, bohaté, velké, rozporné, žíhvoucí, dýchající zářaky — svobodné lidské bytosti, děti Boží a věčného vesmíru. A to děláme.

(45)

NA VĚTŠINĚ amerických středních škol je někdo, kdo učí autoškolu. Vnější seržant v automobilovém výcvikovém táboře. Nevědná úloha, podřadné zaměstnání, na školním žebříčku asi tak na úrovni učitelky psaní na stroji. Učitel autoškoly je taková nicka. Nikdo z rodičů s ním nikdy nechce mluvit; učitelé ho mezi sebe nepřijmou a studenti ho berou jako nutné zlo. Další dospělý, kterého si musejí předcházet, aby dostali, co chtějí. Je to práce, kterou může dělat i poloviční trouba — a kdokoliv o to místo stojí, toho moc neumí a nemá ani ambice, ani talent. Dost možná.

I tak bych nějakou dobu rád učil autoškolu. Byla by to pro mě čest — teď když se na to dívám jako starý pan Perry. Tak mu říkají studenti. „Starý pan Perry“ (*to není jeho skutečné jméno*). Taký mu říkají „mistr řidič“ a „Obi Wan Kenobi“. Protože ta poslední předzívka se vztahuje k mudrcovi z trilogie Hvězdné války, zeptal jsem se několika studentů na důvod. Řekli mi, abych si vzal jízdu a že uvidím. Tak jsem to udělal.

Jack Perry. Od pohledu velmi průměrný člověk — ani velký ani malý, ani tlustý ani hubený, ani starý ani mladý, ani normální ani výstřední. Nijak nevyčnívající. Na ulici byste si ho ne všimli, při identifikaci pachatele by si ho z řady předvedených nikdo nemohl vybrat, protože nevypadá, že by byl schopen něčeho, co se vymyká normálu. Bývalý bezvýznamný důstojník u námořnictva, teď v důchodu, má jednu ženu a čtyři dospělé děti. Protestant; s potěšením pečuje o svou zahrádku. Má rád auta a středoškolskou mládež, a tak učí autoškolu.

(Zřejmě bude správné a užitečné poznamenat, že následující rozhovor jsem si v hlavě sestavil z toho, co jsme si povídali. O co se s vámi chci podělit, je nálada té naší komunikace. Jack je skoupý na slovo, a tak toho vlastně řekl mnohem méně, než vám tady předkládám.

(46)

On totiž vždycky nakousl nějakou myšlenku, a pak mával rukou a řekl: „Dál už to znáte.“ Ukázal jsem mu tenhle text a on prohlásil, že to je mnohem hezčí, než co ve skutečnosti povídal, ale že se vším souhlasí. Částečný důvod, proč ho studenti mají rádi, je, že o hodně víc poslouchá, než mluví.)

— Tak vy tady učíte autoškolu.

— No, tak se tomu říká.

— Mě by zajímalo, co doopravdy děláte. Studenti říkají, že jste jeden z nejprimitivnějších lidí na škole — „maximální borec“, když bych měl jednoho z nich citovat.

— Opravdu to chcete vědět?

— Opravdu to chci vědět.

— Ono to asi bude znit namyšleně, ale já si o sobě myslím, že jsem šaman — pomáhám mladým mužům a ženám projít takovým zasvěcovacím rituálem — a mým úkolem je přimět je, aby si na tenhle okamžik později v životě vzpomněli.

Většinu z nich je skoro šestnáct. Vědí toho o životě, sexu, alkoholu, drogách a penězích daleko víc, než kolik jsou jejich rodiče a učitelé ochotni připustit. A po fyzické stránce už jsou víceméně takoví, jací budou pořad.

A my nemáme žádné kulturní rituály, kterými bychom uznali, že dospívají. Neexistuje žádný obřad spojený s výměnou roucha nebo roli, žádné veřejné prohlášení neoznamuje: Tohle už není dítě — je to mladý dospělý.

My jim dáme tak akorát řidičský průkaz. Když má člověk auto, znamená to, že se přestěhuje ze zadního sedadla na sedadlo pro řidiče. Už není pasážér. Teď je to na něm. Může si jet, kam chce. Teď má moc. A o tom tady mluvíme. O moci.

— A jak je to vlastně s tou samotnou výukou autoškoly?

— Jo to je jednoduché — chce to něco najezdit a něco si k tomu poslechnout, přečíst si učebnici, a oni už si to honem chtějí vyzkoušet podle svého. Ale o tom já moc nemluví — musejí udělat test a ono se to většinou nějak vyvrbí.

— Tak o čem teda během jízdy mluvíte?

(47)

— O jejich nové moci — možnosti — zodpovědnosti.

O snech, nadějích a obavách — o tom, že „jednou“ a „co když“. Já většinou hlavně poslouchám. Já nejsem ani rodič ani učitel, ani soused ba ani psychoanalytik a oni mě vlastně jinak nemají možnost vidět, jenom když spolu sedíme sami dva v autě a popojíždíme. Se mnou můžou mluvit. Povídají mi o lásce, penězích a plánech a ptají se mě, jaké to bylo, když jsem byl v jejich věku.

— Vezmete mě s sebou na jízdu? Potřeboval bych se trochu zdokonalit v řízení.

A tak jsme jeli. A bylo to přesně tak. Mé řízení se trochu vylepšilo — spolu s chápáním místa a smyslu.

Tahle zkušenost s instruktorem autoškoly potvrzuje hlubokou pravdivost jednoho starého příběhu. Jestli to neznáte, tak je na čase si to poslechnout. A jestli to znáte, tak byste si to občas měli poslechnout znovu.

V tom příběhu se praví, že jeden muž putoval z Itálie do francouzského města Chartres, aby se podíval na ohromnou katedrálu, kterou tam stavěli. Dorazil k večeru a ke staveništi se dostal, právě když dělníci odcházeli domů. Zeptal se jednoho zaprášeného muže, co tam dělá. Muž odpověděl, že je kameník. Celé dny tesá kámen. Jiný muž na stejnou otázku odpověděl, že je sklofoukač, který celé dny dělá tabule barevného skla. Další dělník odpověděl, že je kovář, který se živí tím, že buší do železa.

Poutník vešel do houstnoucího šera nedokončené stavby a narazil na starší ženu vyzbrojenou koštětem, která po celodenní práci zametala úlomky kamení, hobliny a skleněné střepy.

„A co vy děláte?“ zeptal se poutník.

Žena se zastavila, opřela se o koště, vzhledla k vysoké klenbě a odpověděla: „Já? Já stavím katedrálu ke slávě Boha všemohoucího.“

Často jsem přemýšlel o lidech v Chartres. Oni začali něco, o čem věděli, že nikdy neuvidí dokončené. Stavěli pro něco většího, než byli sami. Měli před sebou jen úžasnou představu.

Pro Jacka Perryho je to to samé. On své studenty nikdy neuvidí dospět. Málokrterému učiteli se to podaří.

(48)

Ale z místa, kde je, a s tím, co má, vytváří představu, jak by svět měl vypadat.

Stará žena v Chartres byla duchovním předchůdcem učitele autoškoly, který po svém a potichu stavi katedrálu lidskému usilování. Od něj se student učí jednak řídit auto, jednak řídit svůj vlastní život — obojí s láskou.

(49)

KDYŽ JE NÁDOBÍ UMYTÉ a výlevka vypláchnutá, v sítku na dně zůstane cosi, co prozatím nazvu „zbytky“. Logicky a objektivně uvažující inteligentní člověk by řekl, že to jsou jednoduše kousičky různého jídla — příliš velké, aby prošly odpadem —, které se skládají z bilkovin, uhlovodanů, tuků a vlákniny. Takové lupy od večere.

Navíc je možné dodat: nejenom že byla ta hmota nejdřív sterilizovaná vysokou teplotou při vaření, ale navíc i dezinfikovaná saponátem a horkou vodou v dřezu a ještě propláchnutá. O nic nejde.

Ale každé větší dítě, které bylo k mytí nádobí dostrkané, ví, že tohle vysvětlení není pravda. Ty zbytky na sítku jsou toxický odpad — smrtelně jedovatý, zdraví nebezpečný. Čili něco hrozně ošklivého.

Jedním z velmi mála důvodů, proč jsem si ve třinácti letech vážil své matky, bylo, že ona klidně sáhla do výlevky holou rukou — HOLOU RUKOU — a vybrala ten smrtící sajrajt a hodila to do koše. A ke všemu jsem ještě viděl, jak sáhla zase HOLOU RUKOU do pytle plného mokřích odpadků a zalovila v něm — hledala ztracenou kávovou lžičku; něco tak šíleně odvážného. Lžičku našla ve směsici lógru z kafe, zbytků míchaných vajíček a nedojedené zeleninové polévky. Málem jsem omdlel, když mi lžičku podala, abych ji opláchl. Nikdo mého věku, kdo chtěl zůstat naživu, by se toho nedotkl, kdyby nebyl vybavený rukavicemi, maskou přes obličej a kleštěmi z nerezavějící oceli.

Jednou jsem ve škole narazil na francouzské slovo *ordure*, a když mi učitel řekl, že to znamená „nepopsatelné svinstvo“, hned jsem věděl, k čemu se to vztahuje. Měli jsme to doma každý večer. Na dně dřezu.

Když jsem v čase mytí nádobí sdělil matce tohle své nové slovo, podívala se na mě tím svým pohledem „to mé dítě je ale trouba“ a vysvětlila mi, že večere, kterou

jsem zrovna snědl, vypadá právě teď v mém žaludku velmi podobně, rozkládá se, a než to prošlo mým potrubím, tak se to dokonce ani neumylo, ani neopláchlo. Kdyby mi dala na vybranou mezi touhle novinou a rannou prknom do hlavy, tak bych snad radši bral to prkno. Dlouho jsem tvrdě prosazoval drtič odpadků a myčku nádobí, protože jsem moc dobře věděl, že je vynalezli, aby se už nikdy nikdo nemusel toho sajraju dotýkat.

Bylo mi jedno, co mi nějaký rodič nebo i nezaujatý dospělý poví, já věděl, že to svinstvo na dně výlevky je smrtící hniloba. Můžete z toho dostat lepru, nebo něco ještě horšího. Kdybyste se toho někdy nedopatřením dotkli, za žádných okolností si nesmíte sáhnout na žádnou část svého těla, dokud si pořádně nenamydíte a nevyrubete ruce. A co je ještě horší, já věděl, že to svinstvo, když zluhne a rozmělní se, tak se může přeměnit na něco živého, co v noci vyleze z dřezu, a začne to běhat po domě.

Tak proč si jednoduše nevzít gumové rukavice, přáte se? Kdepak. Rukavice nejsou nic pro chlapa. A mimoto nezapomeňte, že moji matce stačily holé ruce. Otec se ke dřezu v životě nedostal blíž než na jeden metr. Matka říkala, že je líný. Ale já věděl, že on o tom neřádství, ví, co vím i já.

Jednou jsem mu po večeri řekl, že bych se vsadil, že ježiš nikdy nemusel mýt nádobí a vyndávat z výlevky zbytky jídla. Úplně se mnou souhlasil. To byla jediná teologická rozmluva, jakou jsme spolu kdy vedli.

Ale otec zase vždycky šel prošťouchnout záchod, když byl ucpaný něčím ještě horším. Když to dělal, já do té místnosti ani nevkroutil. Nechtěl jsem nic vědět.

Ale dnes. Dnes jsem dospělý. Už nějaký ten pátek. A představuji si, že promlouvám před maturitní třídou. Tak nejdřív bych se jich zeptal: Kolik z vás chce být dospělými, nezávislými občany? S různou dávkou nadšení by zvedli ruku všichni. A pak bych jim předložil tenhle seznam toho, co dospělí dělají:

- čistí sítko na dně dřezu
- prošťouchávají záchod
- umývají pokakaná a počůraná miminka

- uírají usmrkané nosy
- stírají podlahu, když dítě vyblinká kašovitý špenát
- čistí trouby, lapače tuku a grilovací hrnce
- vynášejí krabici po kočce a zametají psí hovínka
- vynášejí odpadky
- odčerpávají septik
- pohřbívají zvířata, když je na ulici někdo přejede

Řekl bych maturantům, že budou dospělí, až budou takových věcí schopni. Někteří studentí se o tom možná nebudou chtít dít bavit. Ale měli by znát pravdu.

A může to být ještě horší, než seznam naznačuje. Moje žena je lékařka a ani vám nepovím, co mi říká ona, že musí někdy dělat. Radši bych to nevěděl. Někdy se cítím nesvoj v blízkosti člověka, který něco takového dělá. A taky cítím hrdost.

Vaše ochota podílet se na úklidu špíny kolem nás je takový test. A vynášet odpadky tohoto života je podmínkou vstupu do lidského společenství.

Dokud je člověk dítětem, má pocit, že jestli ho mají opravdu rádi, nemůžou po něm přece nikdy chtít, aby šel se smetít. A když se zařadí mezi dospělé, jde se smetít, protože má ostatní rád. Těmi „ostatními“ nemyslím jenom členy vlastní rodiny, ale rodiny celého člověčenstva.

Ořípaná pravda stále platí.

Být dospělým je špinavá záležitost.

Ale někdo to dělat musí.

(52)

JEDNA ZNÁMÁ má nábl hračkářství v centru města. Říká, že jejími nejnadanějšími zákazníky jsou většínou výborně oblečení muži středního věku, kteří přicházejí během dopoledne, kdy jejich podřízení v kanceláři pracují. V hračkářském žargonu se takovým pánům říká „otevřené peněženky“. Uspokojí je jenom ty nejdražší hračky a nikdy z obchodu neodjedou s prázdnou. Ta paní říká, že už je pozná, když přicházejí ulici. Na tváři mají dychtivý, prostoduchý výraz a kráčeji radostně a cílevědomě — zjevně jdou dělat něco, co je těší. A ani nečekají na vánoce; klidně si přijdou kdykoliv během roku.

Kdo jsou ti zámožní rozhazovači?

Dědečkové. Nejčastěji to jsou dědečkové od prvních vnučat.

Sen každého prodáváče v hračkářství.

Já jsem taky dědeček. Což znamená, že jsem poslední dobou strávil v hračkářství spoustu času. Kupoval jsem panenky své vnučce.

(Žádný strach. Já vám teď nezačnu vykládat všechno o své vnučce. Protože jestli ještě nejste prarodičem, tak to ani slyšet nechcete, a jestli už jste, tak netoužíte po něm jiném, než mně vykládat o svém vnučeti, které je zcela přirozeně, daleko obdivuhodnější dítě než to moje; a to zase nechci slyšet já.)

To je ta horší stránka prarodičovství. Chce se vám o tom co nejvíc mluvit. Ale nikoho ty vaše přednášky s obrazovým doprovodem moc nezajímají — „Nechcete se podívat na fotky?“)

Tak abych pokračoval. Panenky se dost změnily — od té doby, kdy jsem kupoval poslední předpřadvací lety. Tak především většinou „anatomicky odpovídají“ a prodáváci to velice rádi předvádějí — nadsvednou šatičky nebo stáhnou kalhotky a vykřiknou: „PODÍVEJTE, OPRAVDU TO TAM MÁ!“

(53)

Tohle je na nakupování panenky to nejobtížnější.

Teoreticky tenhle pokrok úplně schvaluji, ale nevím, co je trapnější — jestli přetřpět to předvádění nebo radši požádat, ať mi to neukazují. Věřím jim. Možná že právě hrozba té povinné demonstrace je důvodem, proč dědečkové obvykle panenky nakupují dopoledne, když v hračkářství nikdo jiný není.

Výrobci hraček pokročili ještě daleko za realistické anatomické podrobnosti. Neexistuje nějaké výrazné omezení v tom, co panenky dovedou.

Panenka „Lechtačka“ se směje, když ji pošimráte v podpaží.

„Lekačka“ vydává vřískavé zvuky, a když ji zmáčknete bříško, vlasy ji vstanou na hlavě.

„Počůrávací a přebalovací panenka“ se opruzuje. A co je vrchol — nejenže se dodává s vodičkou, která opruzení odstraní, ale taky s jinou vodičkou, která je nejdřív způsobí.

A pak máme panenku „Novorozeně“, která je jako „právě propuštěná z porodnice“, což znamená, že je v životní velikosti, vrásčitá, měkká a taková ošklivá. Na zápěstí má identifikační cedulku z nemocnice, dudlík a — představte si — dokonce má náplast na pupíku, kde usříhli pupěční šňůru. Tahle panenka jí pije, kňou-rá, čůrá do plínky (*samořejmě je anatomicky věrná*), a když ji zmáčknete, tak se poblinká. Prodávají chla-pečky, holčičky, černé i bílé. (*Ani žluté ani rudé. Jak to?*) Těhle tendenci k realismu u panenky je třeba zatleskat.

Navrhuje řešení populačního problému.

Proč nemít panenky co nejopravdovější?

Co takhle třeba „Malou pacientku“, která jí a zároveň se nečekaně poblinká, dostává průjem a celou noc pro-pláče.

Nebo jinou s nakažlivou chorobou, na které pravidel-ně naskáčí ošklivé červené fleky a která tři dny a tři noci prokašle.

Nebo panenku „problematické dítě“, která místo, aby říkala „máma“, tak jenom křičí „NE, NE, NE, NE!“

Nebo snad i panenku neslušnou — tu natáhnete a ona si hraje se svou dokonalou anatomii, zatímco se ji snažíte přebalit.

Uplně definitivní nepřekonatelná panenka by měla

(54)

všechny tyhle vlastnosti a dovednosti. A celé generace holčiček a chlapečků by vyrůstaly a velmi pečlivě přemýšlely, jestli si mají pořizovat opravdová miminka. Věděly by, do čeho jdou. A tak by se američtí výrobci panenek mohli stát významnými pomocníky ve službách kontroly porodnosti.

Nemusíte zatajovat dech a čekat, až se tak stane. Ta moje známá z hračkářství připouští, že panenky se prodávají tím hůř, čím jsou realističtější.

Panenku „Novorozeně“, o které jsem mluvil, nechce nikdo koupit ani ve výprodeji za poloviční cenu.

Ani dědečkové prvních vnuček ji nekupují.

Ti už *teprve* ne.

Kdepak, uhlé pánové kupují přesně to, co byste čekali: pohádkové malé krasavice bez poskvrny, v nadýchaných šatečkách, vypadající jako tanečnice — takové, které jsou rozkošné, sladounké a měkkoučké. Bez anatomických detailů, zaplatpámbu.

Dědečkové žádají dokonalost.

Jako jsou dokonalé i jejich vnučky.

(55)

TALLY-HA, LIŠKA! Ne tally-ho, což je obvyklé zvolání při honu na lišku. Tally-ha. Ha, jako citoslovce smíchu. Takle překroučená tradiční pobídka smečky psů při honu je heslo anglické Asociace sabotérů honů. ASH sdružuje obyčejné lidi, kteří se neobvyčejně zajímají o starobylý sport aristokratů — o hon na lišku.

Udělejme si takový přehled, o co se vlastně jedná. Hon na lišku předpokládá, že se sejdou osoby z vyšších vrstev, které jsou legračně oblečeny a sedí v kožených sedlech na ušlechtilých koních. Na pokyn mistra honu, který má na sobě červené sportovní sako a troubí na lovecký roh, se všichni ženou krajinou přes ohrady, živé ploty, blata, kopce, doliny a planiny za smečkou psů, kteří se zase štvou za něm, co doufají, že je liška. Jestli to liška je a psi ji chytí, roztrhají ji na kusy. Pánové na koních to považují za ohromnou švandu, a psi nejspíš taky. Co si myslí koně a liška, si můžeme jenom domýšlet. Patřit k loveckému klubu znamená někam PATŘIT. V samém středu dění bývají členové královské rodiny — aby hon něco znamenal, je nezbytné mít tam princeznu nebo vévodu či dva.

Novinkou na místě této zábavné události jsou stoupenci Asociace sabotérů honů. Více než dva tisíce nadšenců odhodlaných hon kazit. Jsou na straně lišky. A proti lidské krutosti vůči volně žijícím zvířatům. O honu na lišku říkají, že „nesnesitelní honi nepoživatelné zvíře.“

Jejich cílem je vnášet do honu zmatek a rozčilení a pomoci, aby od té doby tamní lišky žily spokojeně. Aby toho dosáhli, jsou sabotéři jenom o něco hůř organizovaní než izraelská tajná policie. Je úplně jedno, že se pořadatelé honu snaží o co největší diskretnost, sabotéři jejich plány vždycky nějak prokouknou. Sabotéři jsou připraveni k akci, kdykoliv se hon pořádá. Na ukázkou několik příkladů jejich taktiky a činnosti:

(56)

Často rozesílají falešná nebo protichůdná oznámení o začátku honu, takže se jezdcí shromáždí v nesprávném místě.

V lese se schovají záškodníci a troubí na roh falešné signály, aby jezdecké popletli. Někdy se dokonce převlečou za účastníky honu, sednou na koně a říjí se nesprávným směrem.

Několik dní před honem sabotéři procházejí pole a lesy v okruhu několika mil a střikají na stromy a ohrady umělý liščí pach. Zároveň rozhazují kusy šťavnatého syrového masa, aby odvedli pozornost psů.

Partyzáni někdy zapínají sirény, kterými se ve vesnici ohlašuje letecký poplach, a odpalují dýmovnice a zneokojují tak jezdce, a někdy dokonce pustí všechny koně, zatímco si jezdcí dávají svačinku.

Z magnetofonu pouštějí štěkot lišky a psi smečky, což rozptyluje psy i jezdce.

Jednou celou smečku nalákali do nákladáku a odvezli ji mnoho mil od místa honu.

Nebo sabotéři vlezli do sedlovny a všechna sedla pomazali mýdlem a dokonce do všech žlabů na míle daleko nasypali rudé barvivo, takže lovci museli nutit koně pít vodu, která vypadala jako krev.

Na návších okolních vesnic uspořádali krátká představení, při kterých herci převlečení jako lišky honili lidi navlečené do šatů panstva.

Taky plánují, že nad probíhajícím honem poletí vrtulník, ze kterého se budou ozývat primitivní dětské pokřevky a nahrané chuchtlání.

A dokonce prý na jednu garden party pořádanou po skončení honu vběhla skupina nahých sabotérů — tedy nahých až na napodobeninu liščího ohonu, kterou měli přidělanou na zadku. A samozřejmě štekali jako psi.

Je pochopitelné, že novináři jsou na chystané akci sabotérů vždycky upozorněni předem, velice ochotně se dostaví a celou událost zaznamenají. Nejednou byli lovci zobrazeni jako barbaři a hlupáci. Všechna jména se objevila v novinách. Nic příjemného.

Lovecké kluby nemají Asociaci sabotérů honů právě v lásce. Ale když si lovci přizvou na pomoc policii a právníky, vypadají pak ještě směšněji a hon už je stejně pokazený.

Výsledkem je ohromná švanda pro sabotéry, mohut-

(57)

né oslavy ve vesnických hospodách, když je po všem, klesající zájem některých lovců o hony na lišku a taky klidný spánek nejděné lišky.

Asociace sabotérů honů se mi líbí. Ne proto, že záchrana lišek je pro mě kdovíjak důležitá. Ani ne proto, že odsuzuju jakoukoliv krutost. Tleskám přístupu těch lidí.

Konat dobro je často smrtelně vážná záležitost. Ale bojovat proti zlu, třeba i malému, rošťáckou chytrostí, veselím a smíchem — to už chce hlavu otevřenou. Málokdo z nás to dovede, ale když se to podaří, dodá to půvabu našemu pachtění. Pokrok je pak možný i přijatelný.

Kdybychom jen přišli na to, jak z toho mít větší potěšení, možná by se víc lidí přidalo k těm, kteří usilují o spravedlnost a milosrdenství.

CO TEĎ BUDE následovat, spadá kamsi mezi desatero příkazů a Murphysho zákon.

Jak si jistě vzpomenete, Bůh pozval starého Mojžíše na vrchol vysoké hory uprostřed pouště a dal mu nějaké bytelné kamenné taháky s dost závažnými myšlenkami. Příkazů. Bůh neřekl: „Tady je deset docela rozumných nápadů, přemýšlejte o tom.“ Kdepak — byla to příkaz. Chovej se podle toho, nebo si nes následky.

Optačný extrém byl Murphy — člověk s vynikajícím smyslem pro cynický humor —, který řekl, že ať děláte cokoliv, stejně to nejspíš kdovíjak nedopadne. Mnozí se domnívají, že Murphy byl optimista.

Jako kompromis teď nabízím Fulghumova doporučení. Bůh, jimž se vyhnul Bůh i Murphy. A nic z toho není tak přísné jako desatero, ani tak bezvýhodné jako nekonečné variace na Murphysho. Všimněte si, že na mém seznamu je jenom devět položek. Na desáté pořadí ještě pracuju. Nebo možná na jedenácté.

1. Kupte si limonádu od každého dítěte, které je prodává.
2. Kdykoliv můžete o něčem hlasovat, udělejte to.
3. Jděte na schůzku své středoškolské třídy po pětadvaceti letech.
4. Vždycky dejte přednost volnému času před penězi.
5. Vždycky si vyberte malebnější cestu s lepšími výhledy.
6. Aspoň něco dejte každému žebrákovi, kterého uvidíte.
7. A dávejte drobné všem pouličním muzikantům.
8. Vždycky buďte pro někoho nejdražší na světě.
9. Když do města přijede cirkus, nenechte si to ujít.

PÍŠE SE ROK 1963. Z hlubin kaňonu mezi regály v samoobsluze se ozývá hluk připomínající srážku autobusu následovanou náletem. Kdybyste se vydali za mláděm od pokladny, který utíká s hadrem a smetákem, narazili byste na mladého tatínka, jeho třiletého syna, převrácený vozík a podstatnou část regálu s nakládanou zeleninou — to všechno na jedné hromadě na podlaze.

Dítě sedí na igelitovém pytlíku s čerstvými rajčaty a prožívá cosi, co se dá výstižně popsat jako „nezanedbatelná ztráta tekutiny“. Slzy se mísí s nudlí z ucpaného nosu, krví z malé oděrky na čele a se slinami vytékajícími z pusy, která je dokořán a vydává kravál, jaký by každého psa zahnal pod postel. Kluk se navíc počůral, a než takhle menší tragédie odezní, tak se zřejmě ještě pozvrací. Má takový ten výraz „ustupte, teď to přijde“, jako když se dítě chystá blinkat. Jezírko z nakládané zeleniny kolem kluka nikterak neusnadňuje situaci pro záchranou četu ze zaměstnanců samoobsluhy, která se blíží k místu neštěstí.

Dítěti se nic nestalo. A otec už má nějaké zkušenosti s tím, jak je přístup „přestaň brečet nebo ti nasekám“ úplně marný; zůstal tvář v tvář katastrofě překvapivě klidný a nevzrušený.

Je klidný, protože uvažuje, že uteče z domova. Teď hned. Prostě se sebere, nasedne do auta, odjede až někam na jih, změní si jméno a najde si práci jako roznašeč novin nebo kuchař v nějakém bistru s celonočním provozem. Něco — úplně cokoliv —, co neobnáší kontakt s třiletými dětmi.

Ale ovšem — jednou bude tohle považovat za veselou příhodu, jenže teď v hloubi duše lituje, že má děti, že se oženil, že vůbec vyrostl, a úplně nejvíc lituje, že tenhle jeho syn se nedá vyměnit za něco, co funguje. Nemůže to nikomu říct, a taky to nikdy nikomu neřekne, ale myslí na to a není to žádná legrace.

(60)

Mladík od pokladny, vedoucí a několik přihlížejících jsou všichni hrozně účastní a nešetří slovy útechy. Později otec sedí v autě na parkovišti, chová v náručí vzlykající dítě, a to nakonec usne. Otec jede domů, odnese syna do postýlky a uloží ho. Dlouho se dívá, jak spí. Otec z domova neutěče.

PÍŠE SE ROK 1976

Ten stejný muž chodí po mém obýváku a sřídavě si nevybranými slovy ulevuje a pak zase brečí. V ruce má zbytky dopisu, který byl několikrát zmačkaný do koule a zase rozbalený. Dopis je od jeho šestnáctiletého syna (*toho stejného syna*). Pýchty svého otce — to vlastně byl, než dnes přišla pošta.

Syn píše, že ho nenávidí a už ho nikdy nechce vidět. Syn uteče z domova. Kvůli svému hroznému otci. Syn se domnívá, že otec jako rodič naprosto selhal. Domnívá se, že otec je idiot.

Co si právě teď myslí otec o synovi, je poněkud nesusvislé a není to nic pěkného.

Venku je krásný den, první jarní. Ale uvnitř je to spíš jako *A teď apokalypsa*, první den nového stadia jednoho otcovství. Šerý přízrak Oidipa právě vstoupil do jeho života. Jednou — za hodně dlouho — se možná zasměje i tomuhle. Ale teď se jenom trápí.

Opravdu je to hodný člověk a výborný táta. Důkazů je na to spousta. A i syn je z dobrého těsta. Prý je po tátovi.

„Proč mě tohle muselo potkat?“ křičí otec do stropu. No tak měl tedy syna. O nic víc nejde. A zrovna teď nemá cenu se v tom vrtat. Je třeba tím projít. Moudrost přijde později. Je třeba tam prostě stát jako osel v kru-pobiti a spolknout to.

PÍŠE SE ROK 1988

Stejný muž a stejný syn. Synovi je teď osmdvacet, je ženatý a má svého vlastního třiletého syna, domov, práci a všechno ostatní. Otcí je padesát.

Třikrát do týdne je kolem šesté ráno vidám společně běhat. Vidím, jak se syn rozhlédne na obě strany, když přebíhají rušnou silnici. Dotýká se otcova lokte, aby ho zadržel před blížícími se auty, uchránil ho před nebezpečím. Slyším, jak se směje, když vyběhají do kopce,

(61)

vstříč novému ránu. A když sprintuji domů, syn neběží napřed, ale po boku otce jeho tempem.

Mají se moc rádi. Je to na nich vidět.

Velmi o sebe navzájem dbají — lecčím si spolu prošli, ale teď už to je v pořádku.

Jednou z jejich oblíbených historek je „kdysi dávno v samoobsluze...“

PÍŠE SE SOUČASNOST

Ten příběh je věčný. Po celá tisíciletí lidé něco takového tisíckrát prožívali a literatura je plná příběhů s tragickým koncem, včetně toho o Oidipovi. Synové odcházejí; všechno zatracují a páli všechny mosty, aby se už nikdy neukázali. Ale někdy *(řekl bych, že neztřídká)* se nějak a po svém vrátí a stisknou své otce v náručí. I tehle konec je prastará. Otec marnotratného syna by vám o tom mohl vyprávět.

(62)

MŮJ SYN JE MÁMOU. Je dospělý, ženatý, má jedno dítě. On a jeho žena pracují oba na plný úvazek a věří v rovnoprávnost a stejný díl odpovědnosti v důchu nového rodičovství. Syn své děti pociťve odvádí svůj díl a tráví s ní stejně času jako jeho žena. Já mu říkám „máma“, protože on dělá všechno, co kdysi dělaly většinou mámy. Můj syn krmí, koupe a obléká, chová, akceptuje, dovoluje, povzbuzuje, chrání, konejší a vroucně miluje to dítě ve svém náručí a ve svém srdci. Já ho za to obdivuju.

Jeho děti je teprve rok. To zatím ještě jde. Ale protože ho ještě nějaká ta etapa čeká, myslím, že bych měl synovi poradit, jak být matkou. Poradit jemu, ne jeho ženě. Ta ví, co dělá. A už jsem se naučil neradit ženám v materských záležitostech. Učinil jsem v této souvislosti nejednu traumatickou zkušenost. Hned vysvětlím.

Po čtvrtstoletí mého života pro mě byla druhá květná neděle peklem. Jako kazatel v kostele jsem se musel nějak vyjádřit ke svátku matek. Obejít se to nedalo. Zkusil jsem to. Upozorňuji, že naše společenství bylo opravdu velmi svobodomyšlné a já měl na kazatelně volné pole působnosti. Ale když se blížila druhá květná neděle, očekávání bylo sručně vyjádřeno slovy jedné z přínocářších žen v našem kostele: „Na SVA-TEK MATEK sem přivedu svou MATKU, pane faráři, a můžete mluvit, o čem chcete. Ale ať je v tom nejradši nějak zapletené téma MATKA, a ať ta řeč za něco stojí!“

Dělala si legraci, utahovala si ze mě. Ale taky to myslí vážně.

Každý rok jsem to chtěl dát do pořádku. A to, že jsem mival matku a pár dalších jsem znal osobně, jaksi skoro nic neznamenalo. Nikdy jsem sám matkou nebyl,

(63)

tak co můžu vědět? Dělal jsem, co bylo v mých silách — můžu to odpřisáhnout. Snažil jsem se přednést taková ta nic nefkající, vyhýbavá kázání. Citoval jsem spoustu významných osobností, předčítal něžné verše, vyhýbal se riskantním vtipkům a nevyžádaným radám. Ale tu neděli si stejné vždycky půlka kostela myšlela, že jsem pokrytec, protože jsem to o těch matkách neřekl dost na rovinu, a druhá půlka mě považovala za nevděčnicka, protože jsem matkám nemazal med kolem pusy a nevykládal, jak jsou skvělé a věčné. Co si má chudák kazatel počít?

(Jen tak mimochodem bych rád poznamenal, že svátku matek se zmocnil ekonomický běs. Prodává se sto čtyřicet miliónů pohlednic, z nichž je jen velmi málo vtipných. A asi sedm miliard dolarů utratíme za dárky a za to, že maminku vyvedeme do restaurace. Darujeme šedesát miliónů růží, a to nepočítám orchideje a pokojové květiny. Je to po vánocích a velikonočních největší komerční akce týkající se svátků. A jenom o vánocích má telefonní společnost větší kšeft. Jedná se o finanční sílu, jakou nelze podceňovat.)

Kolem té druhé květnové neděle se koncentrují i jiné síly — soustředěné v paměti a navěky uložené v srdcích a duších. To jsou taky důležité věci. Svátek matek rozhodně není žádná komedie.

Jedné památné neděle jsem prohlásil, že všem těm, kteří mají báječnou matku, nebo báječnou matkou jsou, nebo těm, kteří se domnívají, že mateřství je prostě báječná věc, bych prostě rád řekl: „BÁJEČNĚ“. Ale jestli se mezi ně zařadit nemůžete...

A pak jsem dal lidem takový kvíz na zamyšlení — položil jsem jim několik otázek a nežádal jsem, aby zvedali ruce.

1. Kdo z vás se domnívá, že se kolem svátku matek dopouští toho nejméně příjemného pokrytectví?
2. Kdo z vás vlastně ani matku nemá kdovíjak rád, případně má ji i sebe jako matky plné zubů?
3. Kdo z vás vlastně ani nemá moc rád své děti či jich má dokonce plné zuby?
4. Kdo z vás vlastně svou matku ani pořádně nezná?
5. Pro koho z vás je svátek matek trapný den, zvlášť

(64)

když si vzpomene na takové záležitosti jako adopce, interrupce, rozvody, sebevraždy, děti v dětských domovech, alkoholismus, odejmutí dětí rodičům, týrání, incest, zoufalství a prohry a taky na slova jako macecha a tchyně? A na neuvěřitelnou vulgarizaci mateřství?

Ještě jsem měl v zásobě další otázky, ale když jsem přečetl tyhle, kostel najednou ztichl. Všichni seděli jako pěny a bylo jasné, že je mezi námi víc pravdy, než kolik oni nebo já chceme unést. Nechal jsem toho. Dival jsem na ně a oni se divali na mě. V těch pohledech byla bolest. Posadil jsem se — ne na židli na kazatelně, ale do lavice mezi ně. Zaznělo tolik otázek, že to bude doznívat dost dlouho. Ta květnová neděle moc radostná nebyla. A studený jarní déšť za okny kostela taky náladu nepřidal. Nejdřív se zdálo, že vytáhnout na světlo celou pravdu, je vynikající nápad, ale teď...

Jedna přespolní paní, která měla ve tváři téměř napráso, že je matka přímo „posvěcená“, mě po kázání oslovila: „Víte, mladíku, daleko lepší lidé než vy se dostali přímo do pekla za to, že řekli mnohem míň, než jste dnes dopoledne vyslovil vy. Hanba, HANBA je to. Styďte se, jak jste dnešní den pokazil.“

Tak jak jsem řekl — trochu se vyděším, když mám pohovory o Mateřství. Zvlášť k ženám. Přesně takhle často argumentovala moje matka, když se něco nepovedlo: Chtěla jsem jenom pomoci.

Moje nedělní závazky už skončily a moje matka je po smrti. Takže když chci svému synovi — mámě — předat nějaké rady, už se nepohybuju na tak tenkém leddě. Jsou to i rady jeho staršímu bratrovi, který má vážnou známost a vypadá to, že nějakého potomka taky zplodí, takže si myslím, že i on kráčí k mateřství.

Oběma mým synům proto několik mateřských rad od otce:

1. Děti nejsou pesek na hrani.
2. Život, který prožívají, a život, který vy si myslíte, že prožívají — to není totéž.
3. Neberte si, co vaše děti dělají, moc osobně.
4. Nevedte si o nich nějaké dlouhé záznamy — nejlepší je krátká paměť.

(65)

5. Ze špíny a nepořádku vyrůstá pohoda.
6. Po pubertě do jejich pokoje nesmíte.
7. Nesnažte se mchat do jejich přátelství a lásek — le-
da by vás k tomu vyzvaly.
8. Nic si nedělejte z toho, že nikdy neposlouchají, co ří-
káte, zamyslete se nad tím, že vás neustále pozorují.
9. Učte se od nich — mají toho hodně, co vás můžou
naučit.
10. Mějte je hodně dlouho rádi; nechte je brzy odejít.

Poznámka na konec. Člověk se vlastně nikdy úplně nedoví, jaký byl rodič, ani jestli to dělal dobře nebo špatně. Nikdy. A po celý život se tím, i svými dětmi, trá-
píte. Ale když vaše děti mají děti a vy sledujete, jak si
počínají, část odpovědi naleznete.

Když tohle píš, svátek matek už je zase přede dveř-
mi. Nesmím zapomenout poslat svému synovi kytku
a přání.

JEDNOMU KAMARÁDOVI se moc nelíbí esej
„Všechno, co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil
v mateřské škole“. Říká, že je to docela hezké v tom,
kam to míří, jenomže to nejde dost daleko. Mělo by to
podle něho jít za hranice toho „hezkého“.

Má pravdu. Něco sem se naučil — a potřeboval nau-
čit —, co nám ve škole neříkali. Učitelé a dospělí vám
některé věci neřeknou nikdy. Jistě že to všechno znají,
jenže vám nikdy neřeknou, že to znají. Člověk si všech-
no musí zjistit sám, anebo od kamarádů.

Prapůvodním zdrojem těchto informací byl had v ráj-
ské zahradě. Teď mám na mysli zakázané ovoce ze
stromu poznání. „Žkus to, zachutná ti to,“ šeptal had.
Ochutnat to přináší vždycky problémy; neochutnat zna-
mená nebýt úplně člověkem.

Celková masa poznání se dá rozdělit na dvě části: co
jsem se dověděl než mi bylo třináct, a co vím teď. (Něco
z toho jsem vědět chtěl. Něco ne. *Jak to říká moje ka-
marádka Lucie: „Teď když jsem dospělá, někdy bych
TED nejrádi nevěděla to, co jsem nevěděla TEHDY.“*)

Sex. Přišel jsem na to, že holčičky jsou jiné než chla-
pečkové; že hrát si „ukázu ti moje, když ty mi ukážeš
svoje“ je velice vzrušující; že sprostá slova související se
sexem mají obrovskou moc; a když je napíšete na zeď,
dospělí můžou zešílet.

Zločinnost. Naučil jsem se, jak brát mámě z peněžen-
ky peníze a jak se dostat tam, kam jsem nesměl, a pak
zase zpátky — do zamčených skříní doma a školních
budov po vyučování.

A přišel jsem na to, že ať si máma říká, co chce, ně-
kdy to projde — někdy vás prostě nechytí.

A dál jsem se naučil někdy lhat — když mě přece je-
nom chytí! —, protože oni mi vlastně někdy uvěřili.
A když mi nevěřili, tak jsem vždycky mohl říct, že ne-
vím, proč jsem to udělal. Někdy i tomu uvěřili. Jenže

když výmluva selhala a já dostal trest, nikdy to nebylo tak hrozné, jak tvrdili, že to bude. A když už jsem stejně měl nést následky, tak bylo lepší spáchat věc, které za ty potíže stály.

Litostivý pláč — když bylo po všem — byl velmi účinný, působil na city.

Bůh. Ať si říkali cokoliv, Bůh vás nesleduje úplně pořád. Na druhou stranu když se modlíte opravdu pořádně, tak vás Bůh někdy uslyší a dokonce vám i vyhová. Člověk pak musí být nějakou chvíli hodný, aby dostal, co chce, ale někdy to za to stojí. *(Já takhle prakticky zničil učitelku ve třetí třídě. Modlil jsem se, aby byla nemocná, a ona opravdu byla — několikrát za sebou.)*

Moc. Možná, že někde na světě to z pozice síly nejde, ale kde já bydlel, měli velcí kluci vždycky první a poslední slovo. Naučil jsem se, že aby se lidi usměrnili, bez faciky to někdy nejde. Copak jsem od našich občas nedostal výprask? Základní pravidlo je jasné: Vždycky dej faciku jen někomu menšímu, než jsi sám.

Dovednosti. Objevil jsem, jaká je to zábava hrát si se sirkami. Naučil jsem se plivat mezi zuby, hrát poker a šidit, abych vyhrál. Přišel jsem na to, jak se vyplížit z domu, kde si nechat udělat klíč a jak jezdit autem po cestě k domu, když jsou naši pryč.

A smrt. Nejenže jsem objevil, že živočišné můžou umřít, ale taky že je můžu zabít — broučky, ještěrky, žizaly a myši. Starší lidé umírají, ale protože já nebudu nikdy starý, tak neumřu nikdy.

A co vím teď?

Když nic jiného, tak že poslední bod není pravdivý. Vyrostl jsem a dožil se tolika let, abych věděl, že i já umřu. A stal se ze mě taky jeden takový rodič. I moje děti prošly školkou a výchovou temných zákoutí. Přestože můj starší syn je teď dospělý, dělá nás jenom třiatdvacet let a jsme oba schopní mluvit o svém dětství bez větších rozpaků. On už teď ví — o tom hadovi. Vykládá mi o všech těch darebnostech, které za mémi zády prováděl, když byl kluk, a já mu vykládám, o čem všem z toho jsem věděl, ale co jsem přehlížel, protože jsem z toho nechtěl dělat problém — při vědomí, co já vyváděl ve stejném věku.

Když je člověk rodičem, nutí ho to do role benevo-

(68)

lentního pokrytce. To k tomu tak nějak patří. Svěřit se jeden druhému nám oběma dává útěchu — procišťuje to vzduch mezi námi a lidsky nás to sblížuje.

Teď přijde nepřijemná část toho, co vím teď: že po-naučení ze školky je těžké uplatnit, když se to na vás jaksi nevztahuje. Je těžké se o všechno podělit a hrát fér, když není o co se podělit a život sám je nespravedlivý. Myslím na děti na této planetě, které se na svět dívají přes ostatní drát a žijí na ošklivé hromadě odpadků, za kterou nemohou a kterou nikdy nemohou zlikvidovat. Nemýjí si před jídlem ruce. Není tam nikde voda. Ani mýdlo. A některé ty děti nemají ruce, které by si mohly umýt. Neustí nic o teplých koláčcích a studeném mléce, znají jen okorálé zbytky a hlad. Nemají peřinku, do které by se mohli zachumlat, a po obědě si nezdřímou, protože zavřít oči je moc nebezpečné.

Neznají školku, kde se maluje prstem a zpívají se písničky. Jenom mizernou školu kruté každodennosti. Jejich učitelkami nejsou příjemné, starostlivé ženy, ale hostejně je vyučují Bolest, Bázeň a Bída. Jako děti všude na světě, povídají si i tyhle děti o strašidlech. Jenže ta jejich jsou opravdová — viděly je na vlastní oči. Za bílého dne. A my nechceme vědět, co se naučily.

Ale stejně to víme.

A není to nic, co by se hodilo do školky.

Hranice mezi dobrem a zlem, naději a zoufalstvím nerozdělují svět mezi „námi“ a „nimi“. Ta hranice probíhá prostředkem každého z nás.

Nechci mluvit o tom, jak tomuto světu rozumíte. Zajíám mě, co s tím děláte. Nechci vědět, v co doufáte. Chci vědět, pro co pracujete. Nestojím o vaše sympatie ohledně potřeb lidstva. Stojím o konkrétní činy. Jako to řekl ten kočí, když včaz dorazil k dlouhému, namáhavému stoupání: „Ti, kteří jedou dál s námi, vystoupit a tlačit. Ti, kteří nejedou, ať nepřekážejí.“

(69)

„SEĎ KLIDNĚ — jenom seď klidně!“ Moje matka. Pořád to opakovala. Učitelé ve škole to říkali taky. A já to zase říkal svým dětem a svým žákům. Proč to ti dospělí říkají? Nevzpomínám si na jediné dítě, které by klidně sedělo jenom proto, že to nějaký dospělý řekne. Tím se vysvětluje, proč když několikrát zazní „seď klidně“, hned pak následuje: „SEDNI SI A BUĎ ZTICHA!“ nebo „BUĎ ZTICHA A SEDNI SI!“ Jednou moje matka takhle pronesla obě verze za sebou a já, protože jsem byl pusa proříznutá, se jí zeptal, co chce, abych udělal dřív — byl zticha, nebo si sedl? Máma se na mě tak divně podívala. Mělo to znamenat: já vím, že když tě zabiju, tak se dostanu do vězení, ale možná by to stálo za to. V takovém okamžiku dospělý řekne velmi potíchu, a pečlivě při tom odděluje každou slabiku: „Zmiz-mi-z-o-čí.“ Každé jen trochu inteligentní dítě vstane a jde pryč. Pak bude chvíli velmi klidně sedět rodič.

Klidně sedět ale stejně někdy může hodně znamenat. Přemýšlím o tom, když tohle píšu prvního prosince 1988 — v den výročí, kdy kdosi klidně seděl a zapálil tak ve společnosti šňůru dynamitové nálože. Toho dne roku 1955 cestovala jedna dvaadvacetiletá žena z práce domů. Nastoupila do autobusu, koupila si jízdenku a sedla si na nejbližší volné místo. Bylo příjemné se posadit — bolely ji nohy. Když se autobus zaplnil cestujícími, řidič se otočil a řekl jí, aby vstala a přešla si do zadu. Seděla dál. Řidič vstal a zařval na ni: „HNI SE, BOU!“ Seděla klidně dál. Cestující reptali, nadávali jí, srkali do ní. Seděla klidně dál. A tak řidič vystoupil z autobusu a zavolal policisty. Ti přišli, vyveklí ženu ven a strčili ji do vězení a do historie.

Rosa Parksová. Žádná aktivistka ani radikálka. Jenom tichá, konzervativní, zbožná žena, která měla rodinu a slušné místo jako švadlena. Přes všechna velká slova, která byla pronesena o jejím místě v dějinách,

(70)

ona do toho autobusu nenastoupila, aby vyvolala nějakou nepříjemnost nebo učinila gesto. Nemyslela na nic jiného, než že jede domů jako všichni ostatní. A její důstojnost ji přikovala k sedadlu. Rosa Parksová už prostě pro nikoho nehodlala být „negrem“. A neuměla v tu chvíli nic jiného, než klidně sedět.

Něco neudělat je až posvátně jednoduché — a neudělat to důsledně. Dějali to tak všichni velcí náboženští vůdcové. Buddha klidně seděl pod stromem. Ježíš klidně seděl v zahradě. Mohamed klidně seděl v jeskyni. A Gándhí a Martin Luther King a tisíce dalších dovedli klidné sezení k dokonalosti a vytvořili tak mocný nástroj společenských změn. Pasivní resistance, meditace, modlitba — jedno a totéž.

Platí to i na malé děti. Nemusíte jim říkat, aby klidně seděli, stačí, když sami budete sedět velmi klidně a tiše. Zanedlouho se o vás začnou velice zajímat. Také studenty ve třídě překvapí, když učitel jen tiše sedí. Někdy to chápou jako velkou moudrost.

A klidně sedět funguje i u dospělých. Na té stejné autobusové lince, kterou jezdila Rosa Parksová, může teď v autobuse sedět kdokoliv a kdekoliv a někteří řidiči jsou černí — muži i ženy. Ulice, kde Rosu vytáhli z autobusu, se teď jmenuje jinak: Avenue Rosy Parksové.

Na této jediné věci by se mohlo založit nové náboženství. Náležet k němu by bylo snadné. Nemuseli byste se shromažďovat v určitý den na určitém místě. Žádné církevní písně, příspěvky, vyznání víry, kazatelé a taky žádné společné vyvažování. Stačí, když budete klidně sedět. Jednou denně se na patnáct minut posadíte, zavřete pusu a budete zticha. Jak vám to říkala maminka. Kdyby tohle dost lidí dělalo pravidelně, mohlo by dojít k úžasným věcem. Z každé židle, lavičky v parku i pohovky by se stal kostel.

Rosa Parksová je dnes přes sedmdesát, většinou sedí v houpacím křesle a v klidu užívá důchod u své rodiny v Detroitu. Památníků na její klidné sezení je bezpočet, ale nejlepší jsou ty živoucí v podobě miliónů lidí všech barev pleti, kteří každý večer nastupují do tisíců autobusů, posadí se a v klidu jedou domů.

(71)

Jestli doopravdy je nebe, tak vubec nepochybuj, ze se do nej Rosa Parksova dostane. Uplne si predstavuj okamzik, kdy se u nebeske brany zapisuje andelovi do knihy.

„Á, Rosa Parková, už jsme vás čekali. Jako doma –
sedněte si, kam chcete.“

(72)

NNA ZAČÁTKU TOHO, co teď budu povídat o krvi, už jsem tuhle *bagel* sežral. A teď vám povím, jak se dělá tenhle *bagel*. To je takové židovské pečivo. *Bagel* se nijak elegantně nevejde do elektrického opékače topinek. A nebo když se tam vejde, tak nejde vyndat – pokud se nepoužijete šroubovák. Tenhle postulat jsem celý vykousoval. Nedávno. A tak musíte *bagel* rozříznout v půli; rozříznout vodorovně – je to těžké. Ani to se nedá udělat elegantně. Pomůže velmi ostrý řeznický nůž a kombináček. Jenže moc zase ne. Zato jestli si chcete uříznout kus prstu, je to náčiní ideální.

Normální reakce, když se říznete do prstu, je chvilu vyběhnout po záchranku. Krev rovná se první pomoc. Ale když počáteční paniku nějak překonáte, zřejmě se dostaví velmi existenciální pocit — jak tak klidně stojíte a mluvíte krkavice do vylevky. Na tohle říznutí neumíte — už jste se řízlí i dřív. (A v plátěné skřínce stejně nejsou náplastí. Děti je vyplácaly při balení vánočních dárků, když došla izolopa.) Takže klid. Zhluboka dýchat. A kráčet.

Tak vidíte, že se to zastaví. Vaše vlastní domácí záchranka se o záchranám způsobem postará. A mezi tím se ve dřezu objeví ta nejkrásnější barva. Šarlatové rudá, jakou vám v tubě v obchodě s malířskými potřebami neprodají. A je to domácí výrobek. Mimo vaše tělo je tomu nejléž mořská voda. Když jsme vystoupili z moře, tak jsme si ji přivlastnili. Máme toho v sobě asi pět litrů, a když z toho vezmete prýč půl litru, tak ten půl litr nahradíte co nevidět, a ani o tom nevíte. Prostě si jen tak spláchnete další krev.

Tak jako tomu je u spousty věcí na nás, tak čím více krev zkoumáme, tím je fantastičtější a záhadnější. Z pětapadesáti procent je to tekutina z pětactyřiceti tuhá látka — červené krvinky, bílé krvinky a krevní destičky. Jedním červenýchrvinek je pětadvacet biliónů; kdybychom je seřadili za sebe, vytvořili by řetěz, který by se

tříkrát omotal kolem Země. A ta krev ve vašem těle kolo-
luje cévami o délce šedesáti tisíc mil, reguluje vám tep-
lotu a přenáší energii, minerální látky, hormony a různé
chemikálie na správné místo s účinností, jakou jí mohou
závidět všechny veřejné služby, včetně popelářů.

Tak už to přestalo krváčet. Bílkoviny navržené do
šestnáctistupňové kaskády přehradily tok. V místě po-
ranění se shromáždily bílé krvinky, aby bojovaly s in-
fekcí, jiné krevní částicky už dopravily materiál na vý-
pravení a léčení započalo. Proti bolesti byly dodány en-
dorfiny — vlastně už to ani nebolí.

Jestli jenom trpělivě pět minut postojíte, to všechno
se stane.

Nemusíte o tom přemýšlet, ani to plánovat, chystat
a snažit se o to.

Ta vaše krev je něco nádherného.

Má velkou moc a je velmi účinná.

Zaslouží si váš obdiv.

Je to život.

Je to tak.

*(Měl bych teď poznamenat, že když při tomto prožření
najednou vejde někdo z rodiny a uvidí zakrvácený ba-
geť, nůž a po celé kuchyni tu spoušť a opěkač topinek
ucpaný doutnajícími kusem pečiva a vás s omámeným
pohledem upřeným do výlevky, nejspíš budete muset
něco vysvětlit. Tak vysvětlujte. Když se objeví žák,
učitel je připraven.)*

(76)

„ASPIRIN. Nevíme zdaleka všechno o tom, jak fun-
guje. Víme, co dělá, ale nevíme jak.“ To mi řekl člověk
zabývající se lékařským výzkumem, když jsme jen tak
povídali na nějakém večírku. Tak moment. Ten člověk
má dva doktoráty, jeho kapsa polýká peníze z vládního
stipendia a on neví o aspirinu? To je vážná věc. Přesně
tak to je. On to neví a neví to ani nikdo jiný — dokonce
ani ten chlápek v televizní reklamě, co je převlečený
za doktora. Je to velká záhada, která už existuje dost
dlouho. Čínští lékaři aspirin předepisovali už před
tisíci lety. Tehdy říkali: „Žvýkejte trochu vrbové
kůry a ráno pro mě pošlete.“ Vrbová kůra v sobě má
kyselinu acetylsalicylovou. To je aspirin, což se snáze
vyslovuje — a taky vám líp sklouzne do krku než vrbo-
vá kůra.

Je to určitá útěcha, když si uvědomíte, že lidi s dvěma
doktoráty jsou bezradní před něčím tak běžným a jed-
noduchým jako aspirin. Záhadu mám na dosah ruky ve
skřínce s léky.

Ve svém pracovním zápisníku mám už dávno seznam
nazvaný „Obvyčejné věci, o kterých nevíme“. První zápis
jsem provedl, když jsem si v nějakém vědeckém časopi-
se přečetl o tom, že „nevíme, jak voda stoupá ze země
a dostává se kmenem stromu do listů“. To je zvláštní. Já
myslím, že máme stromy přečtené.

A tak jsem to začal sepisovat. Vždycky když si pře-
čtu, jak nějaký odborník povídá, že nevíme o něčem
velmi jednoduchém a triviálním, hned si to pozname-
nám.

Následovali poštovní holubi. Potom obyčejné nachla-
zení. A hned za tím padání vlasů. Ale když jsem v učeb-
nici fyziky četl o Heisenbergově principu nejistoty, do-
šlo mi, že můj seznam je šílený nápad. Elektronys jsou
všude, a my nevíme, jestli to jsou částice nebo
spíš nějaké vlnění, my to ani vědět nemůžeme. Jestli

(77)

jsou elektrony problém, to pak je problémem úplně všechno.

A tak jsem začal psát nový seznam. Nadpis zní: „Znamení kosmických poruch“. Ta informace o elektronech poukázala na základní nepořádek. Příklad: Země se kymácí nějakých dvaadvacet metrů od své osy. Jako trochu šilhavá káča. Přesně v tomhle okamžiku se všichni mírně kymáčíme. Jestli se vám někdy bez zjevného důvodu tak trochu motá hlava, může to být tím.

Další věc. Řekli nám, že se Země zpomaluje, a tak musíme hábat hodinami a občas si pomoci přestupným rokem — a víme, proč to tak jde. Ale co tohle kymácení? Spousta teorií, ale vysvětlit to nedokáže nikdo. Kosmická porucha.

Věda tyhle věci opomíjela, jako by se jednalo o pří-
pustné odchylky. V téměř každém výzkumu téměř všech oborů je vždycky přítomná nějaká malá nesrovnalost. Porucha. A vždycky bylo spíš jednodušší ji zabudovat do rovnice a odečíst, než se ji pokusit vysvětlit.

To je, jako když víte, že ať budete vločkovou kaší k snídani míchat sebeděle a sebepečlivěji, vždycky tam v té mechanice někde zbyde aspoň jeden malý žmolek ze suchých neuvařených vloček. Po několika letech se naučíte tam ten žmolek čekat, a dokonce ho akceptovat, a předpokládáte, že tam prostě patří. Ale ukazuje se, že je tu nejzajímavější to PROČ.

Věda se totiž najednou začala náramně zajímat o chování vaší kaše k snídani. Timhle jevem, kdy jaksi pokaždé zbyde nezamíchaný žmolek, se zabývá obor, kterému říkají „věda chaosu“. Je to nejvýznamnější posun ve vědeckém myšlení od Einsteinova vzorečku.

Věda chaosu zkoumá kosmické poruchy. A porucha se vyskytne v každém vědním oboru a v každé rovině existence. Věda chaosu tvrdí, že se nejedná o problém drobných chyb, ale o problém nedostatečných informací. Ukazuje se, že podstatná existence je daleko spleťtější a komplikovanější, než jsme se domnívali — a to na všech úrovních.

Věda chaosu přivedla vědce zpět k těm nejelementárnějším všedním záležitostem — třeba jak se tvoří mraky, míchá barva, plyne dopravní ruch, šíří choroby a v potrubí zamrzne voda. Pod vědu chaosu spadají i periodičnost zemětřesení a sopečné činnosti, což je

(78)

dneska dost důležité — pokud žijete v Kalifornii nebo Kaskádovém pohorí. Problém jakéhosi širšího schématu prostupuje naprosto vším, co známe.

Sám jazyk používaný při popisu nových oblastí vědy je patřičně kosmický. Když jsem byl na 155. národním kongresu Americké asociace pro vědecký pokrok v San Francisku, vyslechl jsem diskuse z oblasti vědy chaosu na taková témata jako „náhodné dělení“, „specifické atraktanty“, „poruchy přechodných vazeb“, „hladké nufismus překryvných vrstev“, „nerušený růst“, „hladké nufismu překryvných vrstev“, „strukturované organismy“. Ve vědě dlečkové mapy“ a „metafor a podle mě to je pro-
chaosu je hodné poezie a metafor a podle mě to je pro-
to, že hovoříme o něčem, co je tak daleko — až někde na krajčku —, že i když tušíme jakousi velkou pravdu, scházejí nám výrazy, kterými bychom to, co tušíme, přesně uchopili.

A tak tomu říkáme věda chaosu. Tím chaosem jedno-
duše myslíme to, čemu nerozumíme.

Je to jako bychom byli nejpočetnější, nejstarší a nej-
lépe fungující mravenčí kolonii v Chicagu. A každou
chvilu se několik z těch nejchytřejších mravenců sebere
a jdou se podívat na Chicago — nebo na to, co z něj za-
hlédnou. Čím se dostanou od mraveniště dál, tím záhad-
nější se jim věci jeví. Zrovna nedávno stáli u klysi klid-
né části jejich mikrokosmu, když najednou se všechno
zachvělo, snesla se tma jako v noci a zvedl se prudký
vítr. S něčím takovým nepočítali. Cítili, že se děje
něco nepředstavitelného. A když se vrátili do mra-
veniště, hlásili, jaká se se světem udála změna —
znění, která je příměje přehodnotit dosavadní po-
znání. Někteří to chtěli nazvat Chaosem. Jiní tomu
chtěli říkat Mysterium tremendum. A jiní Ozvěna vel-
kého třesku. Mezi návrhy zazněl i Boží hněv. Nová
věda — nová kapitola ve Velké knize o tom, jak to
je. Netušili, že se náhodou ocitli u málokdy užívané
železniční vlečky, zrovna když tam projížděl nákladní
vlak.

Spatné je, že mravenci Chicagu nikdy úplně nepo-
chopí. A dobré je, že si uvědomují, jak jsou v samém
středu čehosi nekonečně úžasného, a čím víc se to snaží
pochopit, tím je to pro ně podivuhodnější. Zřejmě je to
mravenčí povahou, že se stále vydávají do světa a posu-
nují známé hranice, až se dostanou na nové rozhraní.

(79)

Pojmenovat to, co je za ním, jaksi pomáhá uchopit to, co zůstává záhadou. Mravenci to takhle dělají.

Věda chaosu studuje proces — ten, který neplyne nijak klidně. Zkoumá spíš to, co stále ještě vzniká, než to, co už je.

Věda chaosu je něco pro mě. Mám rád pocit, že ať se děje, co chce, vždycky existuje ten kosmický zmatek — takové nevysvětlitelné škýtnutí v řádu, o kterém se domníváme, že vnímáme, nepředvídatelnost, mutační dispoze, porucha v soustrojí, které do středu bytí vnáší záhadu a údiv. A že aspirin, který mám na dlaní, a mraky nad hlavou jsou pro odborníky stejnou záhadou jako pro mě.

Chaos. To je moje. Většina mého života je chaos. Žiju v souladu s vesmírem. Cítím se v něm jako doma.

DNES SE NA TO VZPOMÍNÁ jako na „velkou objímací epidemii“. Propukla v našem kostele v sedmdesátých letech — v té době, kdy milovat každého byl způsob, jak celý svět napravit jednou provždy. Všechno to začala vřící skupina fungující v neděli dopoledne. Její členové se rozhodli, že obejmou každého, kdo projde dveřmi. Chtěli, aby hned zkraje každý cítil, že je milován a vítán. Chtěli jen tak vyzkoušet během několika nedělí, co to udělá. Ale trochu se jim to vymklo z rukou.

Někdy ve vestibulu kostela stálo v neděli ráno až šest lidí, kteří čekali, až budou moci obejmout cokoliv, co se hýbe. Členové vřící skupiny dokonce začali na krku nosit cedulky, kde bylo třeba napsáno: USTANOVENÝ OBJÍMACÍ, OBJÍMACÍ NA VOLNÉ NOZE, OBEJMI MĚ, JSEM ČLOVĚK a BŮH MÁ RÁD RADOSTNÉ OBJÍMÁNÍ. Domnívali se, že trochu legrace promaže kolečka mezilidské komunikace a objímání se opravdu zavede.

Jak říkám — vymklo se to z rukou. Když se obchody moc nehýbaly, tak se přý objímaci, aby nevyšli ze cviku, objímali navzájem. Někteří objímali židli nebo i dvě a dokonce i správce padl do objetí, když chtěl utřít rozlitou kávu. Toulavý pes zabloudil dovnitř a hned ho někdo objal, stejně jako lidi, kteří hledali nedaleký metodistický kostel a k nám přišli omylem. Zasllechl jsem, že někdo dokonce objal automat na kávu — byl teplý a vydával uklidňující zvuky, tak proč ho neobjmout. Říkalo se, že nějací farníci se jenom přišli nechat obejmout a pak do kostela vůbec nešli. Objímací feťáci. Bylo to jako nemoc. Velká objímací epidemie.

Ne každý po objetí toužil. Jeden tichý a rezervovaný člen našeho sboru poslal dopis mně i radě starších. Psal, že už je na objímání alergický. Nechce v tom přý lidem bránit, ale při vstupu do kostela ho znervózní, když ho někdo radostně přepadne. Pokoušel se proplížit ku-

chyňskými dveřmi, ale jedna kuchařka byla do toho šilensství zapojená a nejenom, že ho objala, ale ještě mu při tom polila oblek kuřecím bujónem. V tom dopoledním chumlu mu lidi srazili brýle a podupali nohy a ještě cítil společenský tlak — když podlehli jednomu objímání, musel už se pak obejmout se všemi. Psal, že když tam objímáče zahlédne, začne se mu hrozně chtít na záchod.

Ale nebyla to jenom stíznost. Ten člověk měl i pár konstruktivních návrhů. Třeba druhý vchod pro lidi, kteří chtějí při vstupu do kostela jenom pozdravit a podat ruku. Možná by mohli nosit takovou varovanou cedulku — byli by na ní dva objímající se panáčkové, červeně přeskrtnutí.

Dále navrhoval zorganizovat skupinu nazvanou Šance pro objímáče — pro ty, kteří se toho návyku chtějí zbavit. Třeba bychom jim mohli poskytnout trička s nápisy jako NEOBJÍMAT! a NEDOTYKAT nebo NEČÍSTÝ, nebo tak něco.

Psal, že jediný způsob, jak se mu podařilo objímáče odradit, bylo projít dveřmi s palcem v puse. Objímáči si s takovou situací nevěděli rady. Také přemýšlel o tom, vstoupit s rozervěným deštníkem nebo nést v náruči dítě s nudlí u nosu.

Rada a já jsme právě pracovali na odpovědi na ten zneklidňující dopis, když nás postihla první vlna nespoutaného líbání. Někdo se byl zřejmě podívat v episkopálním kostele a tam měli takovou tu proceduru Polibek míru, kdy se lidi drží za ruce, zpívají požehnání a pak se k sobě všichni otočí a políbí se na tvář. Výborný nápad! A tak naši objímáči byli všichni pro, abychom celou záležitost rozšířili a na konci bohoslužby si podávali ruce a polibkem si popřáli pokoj. A ovšem, že to jednoho nedělního dopoledne bez jakéhokoli varování vyzkoušeli. Povím vám, že na takovou neděli nikdy nezapomenu. Nejspíš jsme nebyli na nevyprovokované líbání zcela připraveni, ať už to mělo být v zájmu míru a pokoje nebo něčeho jiného.

Správná rada projednávala objímání a líbání daleko déle, než měla kdy v úmyslu. Vedle toho se problém střechy prosakující nad oltářem zdál být hračkou. A já měl potřebu vyrovnat se s celým problémem veřejné lásky v jednom takovém tom užvaněném kázání, kdy na jednu stranu tohle, ale na druhou stranu zase ... Byl

(82)

jsm, pak stejně rozpačitý jako celé shromáždění. Ach jo.

Sedmdesátá léta už jsou za námi. Agresivní láska už se nenosí. Lidé v tom kostele se ještě stále objímají, ale dávají si teď větší pozor. Je důležité si ten posun uvědomit. Kdysi to byl projev osvobození objímajícího, dnes je to projevem péče o objímaného. Je to posun od brání k dávání. Posun od Podívej se na mě k Já tě vidím. Posud od vědění Co chci k všimání si Co někdo jiný potřebuje. Tohle se nedá naučit pouhým sledováním dvou objímajících se lidí. Aby to člověk pochopil, musí někoho sevířit do náruče.

(83)

„ONI MI LHALI o Dni dikůvzdání!“ Moje bývalá studentka si mi po telefonu stěžuje z univerzity, kde se jí dostává nejnovějšího revidovaného pohledu na americké dějiny. Až do střední školy byla hluboce přesvědčena o pravdivosti příběhu o dikůvzdání tak, jak to se svými spolužáky zahrála v páté třídě.

Ona byla Pocahontas, neuvěřitelně krásná indiánská princezna ve velurové noční košili až na zem, a musela si vzít pohledného vysokého blondatého kluka, který hrál Milese Standishe. V ohromném černém klobouku z lepenky a teniskách nasífkovaných střiběnkou vypadal úchvatně. Navíc měl vlnitý černý knír, který zbyl z melodramatu předvedeného třídou v říjnu. Taký byl vyzbrojený samopalem z umělé hmoty, který výjevu dodával napětí — zvlášť když každý viděl, že je to skřítka naplněná brusinkovým džusem.

V této verzi příběhu o našich praotcích a pramatkách, kterou vyrobila pátá třída, se Poutníci posadili k dlouhé řadě karetních stolků naproti Indiánům. Indiány jste poznali podle krocaních per ve vlasech a podle šmouh od rtenky na tvářích a pažích. Všichni skláněli hlavy při Velké modlitbě dikůvzdání a pak se cpali sendviči se studeným krutím masem, které zapíjeli bylinkovou limonádou. Zpívali „Home on the Range“, tu starou hymnu, která patří ke Dni dikůvzdání, a ládovali se nanuky a lékořičovými pruty. O přestávce šli všichni ven a Poutníci to nandali Indiánům při hře Král vysílá své vojsko.

Tak takhle vypadal začátek Dikůvzdání podle našich dnešních představ. Tomuhle mohla pátá třída věřit a být za to všechno patričně vděčná.

Ale na střední škole moji mladé kamarádce řekli, že kdepak, takhle to vůbec nebylo. Poutníci byli pěkně upjatí puritánský pravěcíci — bigotní fašisté, kteří nejenže byli tvrdí na Indiány, ale taky na sebe navzájem. Poutní-

(84)

ci byli proti jakémukoliv zábavě a většinu volného času trávili v kostele, kde dokonce ani nezpívali. Občas někoho upálili, protože byl čarodějnice. Byli proti vědě, vzdělání, tancování, čokoládě, tabáku a zábavám mezi chlapci a děvčaty. Žádné rádio, televize, rock'n'roll, žádné podniky, kam můžete vjet autem. Jenom kostel a tvrdá dřina. Moje mladá kamarádka si takovéhle Poutníky ošklivila a jeden rok odmítla na Den dikůvzdání večeri na protest proti tomu, že její rodiče oslavují ztlesněné zlo.

Ale dnes je na univerzitě, píše se rok 1988 a ji rozhořčily všechny ty lži, které jí napovídali. Teď ví, že Poutníci nechodili pořád jenom v černém; nepřišli založit Ameriku; a nebyli to ani komunisti ani fašisté, ale vzbuřenci, kteří utekli z domova, aby si mohli chodit do kostela, jak, kdy a kde se jim zachce. (*Přesně jako moje mladá kamarádka*) Pili víno, jedli dobré jídlo, pokud ho měli, kouřili tabák, užívali si sexu... a mladí puritáni museli spát oblečení a mezi sebou museli mít prkno — takovou přepážku — a to přece přeleze každý kluk. Potom Poutníci postavili Harvardovu univerzitu, kde je teď moje kamarádka a kde se všechny ty poutnické tradice dodnes udržují. (*Ale prkno si dnes do pole nevedeme, říká*.)

A Poutníci ještě ke všemu žádají Den dikůvzdání neoslaviti a vůbec nepronášeli žádnou modlitbu. Nedělali nic jiného, než že si nacpali břicha, protože měli strašný hlad. A ani žádní příbuzní k nim nepřišli z nějakého jiného města; Poutníci přišli, aby se příbuzných zbavili — těch v Anglii, kteří chtěli, aby chodili do toho jediného správného kostela. S touto verzí Poutníků se moje kamarádka klidně smíří — jsou to její lidi.

Jo a ti Indiáni. Tak ti taky Den dikůvzdání neoslavují. Jednou to skoro stačilo. Od té doby, co si dali oběd s Poutníky, nezažili nikdy nic jiného než potíže a hlad. Moje mladá kamarádka chodí na přednášky o domorodých kulturách Ameriky, což je velmi módní kurs, který každý semestr chrlí mladé šamany.

Tohle je jen krátké shrnutí mnohem delšího telefonického hovoru na Den dikůvzdání. Ji se tam v té Nové Anglii hlavně stýskalo. Jako kdysi Poutníkům, řekli bych.

Mluvit s vysokoškolskými vědeckými poučnými — je dobré vědět, co mladou generaci hýbe. Je to pravda, že ději-

(85)

ny matou. A moje kamarádka se ještě setká s několika verzemi příběhu kolem Dne dikuvzdání a taky všech ostatních lidských příběhů, než se celkový obraz začne vyjasňovat. Její dojem, že Poutníci byli hodně jako ona sama, už je pokrok. Asi taková opravdu byli.

A já — no moje verze je, že ať se toho podzimního dne roku 1621 přihodilo cokoliv, myšlenky Poutníků, když se tito ukládali toho večera ke spánku, se moc nelišily od toho, na co vždycky myslím večer toho dne já:

„Drahý Bože, jsem rád, že je to za námi... zase jsme se všichni přejeli... ale nikomu se nic nestalo... teď je všude ticho a všem nám je teplo a jsme v suchu a máme příjemné místo na spaní... život jde dál... a to prozatím nejmenší stačí, je to dokonce výborné... a já, za sebe... vzdávám díky.“

UNITÁŘSKÝ PASTOR bývá často požádán, aby oddal snoubence různého vyznání. Říká se tomu „smíšená svatba“. Jenže rozdílné náboženství obvykle zdaleka není všechno. Jakákoliv svatba, kdy snoubenci a jejich přírodní rodiny náleží do jiné rasové nebo třídní příhrádky, je svatba „smíšená“. Přijmout jejich žádost o obřad znamená přidat se ke dvěma lidem, kteří se chtějí pokusit projít minovým polem a nebýt přitom rozmetáni.

Přímo ukázková je svatba krásné mladé ženy z Brooklynu. Obrovská rodina. Polští přistěhovalci. A židé. Její urostlý, tmavovlasý a pohledný snoubenec pocházel z Detroitu. Taky ohromná rodina. Taky přistěhovalci, ale tentokrát Irové. A fíňští katolíci. V rodině nevěsty byl rabín a zpěvák v synagoze; druhý mančaft měl na soupisce několik kněží a jeptišku. Bylo dost zlé, že se ten mladý muž a ta dívka vydali na Západ do Seattlu, aby nastoupili na univerzitu; dost zlé, že si nevzali ně-
koho ze svého okolí; ale zamilovat se, a co ještě horšího VZÍT SI někoho, kdo je „jiný než my“, to už je hotová katastrofa, rodinné zemětřesení první velikosti. Nepřipadá v úvahu.

Ale slečně Brooklynové a panu Detroitovi bylo jednadvacet a rozplývali se Láskou. A Láska, o tom byli nezlomně přesvědčeni, překoná všechny překážky. Pastor o tom měl jisté pochybnosti, protože měl na duši pár střepeň z doby, kdy se mu s podobnými páry minová pole přejít nepodařilo.

Od téhle chvíle — až skoro do samého konce — se v tomhle příběhu jednotlivé části zapletky hroutí jako domino. Všechno bylo tak předvídatelné, že jsem si mohl vydělat na sázkách o tom, co se přihodí dalšího. Mohl jsem jim to říct, ale oni by stejně neposlouchali. Někdy si na to lidi musejí přijít sami. Svoje možnosti oni viděli takhle:

Plán A: Mít civilní sňatek na úřadě a rodinám na Vy-
chodě to nikdy neficit. Ale — a teď tu zase máme tu
Lásku — oni opravdu milovali své rodiče, a kdyby na to
rodiče přišli, což bylo víc než pravděpodobně, hluboce
by je to ranilo, zvlášť když by zjistili, že vlastně nebyl
aspoň nějaký církevní obřad. A tak —

Plán B: Nechat se oddat unitářským pastorem a říct
to rodičům druhý den. Tím by se z toho napl vyvíkl.
Rodiče neměli ani tušení, čemu věří unitáři, ale aspoň by
to byl církevní sňatek a v kostele. Výborný nápad. Za-
jdeme za panem farářem Fulghumem. Což vedlo k —

Plán C: Protože svatba bude s pastorem a v kostele,
mohli by pozvat pár přátel a nemít tak na svatbě jenom
dva svědky. A když už budou zvát těch pár přátel, tak
můžou klidně pozvat ještě několik dalších přátel, proto-
že se přece nechťejí nikoho dotknout. A jelikož teď už
se ocitli na nezřetelném kraji seznamu, kde se kategorie
„známý“ a „příbuzný“ prolínají, tak už se do toho rov-
nou můžou pustit a pozvat prostě každého. A tak bude-
me mít velkou svatbu — vlastně spíš něco jako přírodní
katastrofu. Protože když přijdou všichni ty lidi, tak mu-
síe udělat hostinu — prostě nejde jen tak říct, vite, to-
hle je jenom malá svatba, tak si všichni zajděte někam
na kafe. A samozřejmě, že když tam budete mít všechny
ty lidi a hostinu, tak prostě nemůžete mít malinkou svat-
bu a před všemi těmi lidmi se shodit. Ani nápad. Bílé ša-
ty až na zem, vypůjčené smokingy, kytice, družina, foto-
grafové, prstýnky — sakumprásk všechno. A to jenom
protože se domnívali, že by bylo pěkné mít tam ještě
několik lidí. Hádejte, co přijde teď. Přesně tak —

Plán D: Nemůžou přece ten šrumec udělat a nepo-
zvat rodiny. Vzhůru přes minové pole.

*(Jen tak na okraj poznámám, že svatby se vždy-
ky tak trochu vymknou z rukou. Ještě jsem nezažil, že by
se nějaká smrskla a že by se nepřekročil rozpočet. Jedno
vždycky navazuje na druhé. Je to trochu jako samotné
manželství. Nebo život. A proč taky ne? Když jde o ra-
dost a oslavy, tak at to je drahé. Vždycky.)*

Zavolali maminkám a pozvali je na svatbu. Volali z mé-
ho domu a od té doby s telefonem něco je. Asi se spekly
dráty až do Detroitu a Brooklynu. Matky byly ve své

(88)

reakci jednotné. „CO ŽE SI TO BEREŠ? CO?“ Násle-
dovalo ticho a dlouhé štkání. Pak si telefon vzali tatín-
kové a jejich poznámky se dají shrnout takto: „TED
OKAMŽITĚ SE SEBEREŠ A DOMŮ, TED HNED.“

Celý měsíc se pošta a telefony valily jako vodopád.
Do celé té potyčky se zamýšleli strýčkové, tetičky,
bratrance a sestřence. Rabin poslal třicetistránkový do-
pis. Kneží z jeptiška se modlili. Rodiny na takovou svat-
bu NIKDY NEPŘIJEDOU. Rodiny vyhrožovaly vydi-
ráním, pekelným ohněm a infarkty. Nabízely úplatky.
Všechno jedno; náš pár nemohlo nic zviklat. Ani kdyby
byli vydědění, což byla poslední hrozba, kterou na ně
obě rodiny vrhly.

Ne že by se to nevěsty a ženicha vůbec nedotklo.
Strávili spoustu času v kanceláři pastora Fulghuma —
nevěsta brečela a ženich nadával. Ale ta svatba bude,
i kdyby nastalo peklo a přišla povodeň, což se obojí
zdálo být na cestě. Ale náš pár měl neviditelný štít —
Lásku. A tajnou zbraň — smysl pro humor a bezsta-
rotná srdce. Smáli se stejně často, jako plakali.

A taky pocházeli z tvrdých, nepoddajných předků,
kteří nekráčeli po vyslané cestě a vždycky svým dě-
tem říkali, že když v něco věří, nemají couvnout. A ty
děti dělaly přesně to, co je rodiče naučili. Věřily si na-
vzájem. O nic víc nešlo.

Celou tu patovou situaci nakonec vyřešila babička.
Babička ženicha. Ví Bůh, že když se její jediný vnuk že-
ní, a je jedno, že si bere TU VÍŠ JAKOU, tak ona tam
chybět nebude. V zájmu nenarozených pravnučat, kte-
rá ji budou potřebovat. A mimoto ona taky neodsouhla-
la svou snachu, ale nakonec se s tím zaplatpámbu vy-
rovnala. Babička to myslela vážně — šla a koupila si
letenku — ONA na svatbu poletí. Tečka.

A tak se začalo domino kácet. Jestli pojede babička,
tak potřeboje někoho s sebou — to se rozumí, že nemů-
že jet sama — a co nevidět se na cestu chystali všichni
irští katolíci z Detroitu. Oni ukážou těm židovským hlu-
pákům z Brooklynu, co to znamená opravdové RO-
DINNÉ POUTO. A vezmou s sebou strýčka Dickieho,
toho kněze, který se postará, aby vše bylo co nejbož-
nější.

Tak jo. Už vite, co bylo pak. Letenky si koupilo pětá-
ctřicet brooklynských židů, včetně dědečka rabína.

(89)

Svatba se začala rýsovat jako nevraživé klání mezi katolickou univerzitou Notre Dame a jeruzalémskou technikou. Ve fyzice se tomu říká „dosažení kritické hmotnosti“.

Pochopitelně přijeli všichni. A pak se to teprve doopravdy zamotalo. Dědeček rabín prosil, aby aspoň na konci obřadu mohl hebrejsky pronést tradiční požehnání. Když se to doneslo k irským katolíkům, nic je nemohlo uklidnit, leda by babička, která kdysi vystupovala v operetě, zazpívala před požehnáním Schubertovu „Ave Maria“ — jako takové preventivní opatření před tou hebrejštinou. Jedna strana si přála trochu kadidla a druhá zase nějaké to víno při obřadu a nakonec rozbit číši. Nevěstě a ženichovi nezbyvalo než přikyvovat a s úsměvem říkat: „Cokoliv si přejete,“ na cokoliv, co bylo navrhováno.

Přišel ten velký okamžik, sobota večer — po západu slunce, aby *šamit* — vite kteří — měli radost. Rodiny napochodovaly do kostela a posadily se — ne, „zakopaly se“ by byl vhodnější výraz — každá na jedné straně uličky. V tu chvíli jsem to tipoval tak 6:5, že po obřadu spíš než k hostině dojde k rvačce.

Ale vždyť já pořád zapomínám na Lásku. Irští katolíci z Detroitu nemilovali ženicha o nic méně, než polští židé z Brooklynu milovali nevěstu. A z mnoha velmi dobrých důvodů — byli to dva mimořádní mladí lidé, kteří si zasloužili hrdost a uznání, i když při vybírání partnera někde nechali rozum. A ani ten nejzahořklejší bruchounský pozorovatel celého klání si nemohl nevšimnout, že ženich je urostlý a pohledný a nevěsta okouzluje. A člověk by musel být úplně slepý, aby přehl, co se stalo během obřadu — když oba řekli ano, bylo jasné, že to nejlepší smrtelně vážně. A když se nevěsta rozplakala a ženich ji vzal do náruče a taky plakal — no tak to celý kostel tonul v slzách. Já už nějakou tu ubrečenou svatbu zažil, ale tady to byla úplná společná koupel. Celá věc se zadřela a všichni si poplakali. Včetně pastora. Dokonce i kněz strýček Dickie, který se ukrýval ve vestibulu, aby ho obřad nějak neposkvrnil, byl spáten, jak smrká a utírá si oči.

Co se dělo, bylo vlastně velice prosté. Na všechny na nás ze zadu skočila radost — v okamžiku, kdy nevěsta

(90)

řekla: „Ano!“ když se ji pastor zeptal, jestli si bere tohoto muže, aid. Něco se prostě dělo, a bylo to velmi pradávné, příjemné, správné a zároveň i nové. Jenom srdce a hlava z kamene by si toho nevšimly. Šlo o radost. Nevyslovitelné potvrzení čehosi správného. A tak jsme dál brečeli, protože se nám nedostávalo slov.

A v tu chvíli se zvedla babička ženicha — osmasedmdesátiletá náčelnice irských katolíků —, aby zapěla „Ave Maria“. Nepřijela z takové dálky, aby teď svého vnuka zklamala. Stála vedle klavíru, zhluboka se nadechla, zavřela oči a naservírovala nám záraz. Ještě nikdy jsem tu píseň neslyšel zazpívat s větším citem, zaujetím a vroucností. Ta paní byla vynikající. Neslyšeli jsme nepřekně, přehnaně strojené tóny, jaké byste očekávali od stárnoucí třetířadé operní zpěvačky. Kdepak. Tohle byl hlas babičky, která přetavuje celý svůj život v hudbu u příležitosti, jež nastane jen jedinkrát v životě na oslavu toho, co miluje a čemu věří. Když poslední krásný tón odezněl a všech se zmocnilo ticho, babička otevřela oči, usmála se na svého vnuka a řekla: „Tak, a je to.“

A brooklyňští židé bezděčně povstali a zatleskali ji. Možná nevěděli, co se v kostele patří, ale rozuměli hudbě a věděli, že do toho babička dala úplně všechno — a když to viděli, poznali velkou lásku. Byla jejich člověk. Proto ty ovace. Výborná babička!

Dědeček rabín se nehodlal nechat zahanbit. Pomalu přistoupil k nevěstě a ženichovi. Uchopil jejich ruce do svých. A pak hovořil jménem Abrahama, Izáka, Jáкова a všech židů z Brooklynu; požehnání, které mladým manželům dal, by jim mělo vydržet až do konce života. Tím chtěl říci, že jim **POŽEHNA**, a člověk ani nemusel umět hebrejsky, aby to pochopil.

A samozřejmě — jak jistě doufáte — irští katolíci taky povstali a dědovi rabínovi zatleskali tak, že na to nikdy nezapomene. Výbornej děda!

V tu chvíli pastor úlevou hluboce vydechl, protože si uvědomil, že Radost zvítězila, a možností, že všechno šťastně skončí byla reálná. Happy end. Po šťastných koncích toužíme víc, než po čemkoliv jiném na tomhle světě. A právě jsme se jednoho takového měli dočkat.

Obě rodiny až do konce té svatby nechápaly, že sdílejí jen hodné stejných hodnot a tradic, a to navzdory doha-

(91)

dům o metaforách a základních pravdách. Věřili v rodinu, víru, lásku, stejného Boha a schopnost všechny ty věci oslavit.

Nevěsta a ženich pospíchali uličkou do přijímací haly, kde už čekala dechovka. Novomanželé tancovali a každý tleskal. Děda rabín vyzval k tanci babičku operní zpěvačku a dav jásal a pak se k nim připojil a oslavy byly v plném proudu. Nikdy jsem takovou veselku nezažil — ještě nikdy jsem nebyl svědkem *takového* tance, jídla, smíchu a zpívání. To všechno dlouho, dlouho do noci. Náhle!

Za tři dny, když se mi hlava trochu pročistila, jsem začal přemýšlet, jak k tomu došlo. A přišel jsem na to, že ten skeptický pastor neměl pravdu a nevěsta s ženichem ji měli. Láska byla silnější než predsudky — Láska vyhrála. Nevím, jestli tomu věřím bezvýhradně, ale v tomhle případě jsou důkazy jednoznačné. Konečný výsledek byl Láska — 21, Zlé mocnosti — tůhle. Když na vás přijdou pochybnosti, věřte těm, které milujete — všem.

(Epilog: O rok později, když se blížilo první výročí té neskutečné události, jsem dostal pohled odeslaný z výletní lodi v Karibském moři. To bude od nevěsty a ženicha, říkal jsem si. Kdepak. Bylo to od rodičů nevěsty a ženicha, ze kterých se stali velcí přátelé.)

SVATBY JSOU OBVYKLE považované za něco pohádkového; kdy skutečný život na chvíli ustane. Věta „a žij tam šťastně dodnes“ se nám v ten moment zdá být možná, i když třeba jen na jeden den. Když byly moje děti malé a táta se snažil pohádku před spaním sevršit nějakým šťastným koncem, tak jedno dítě vždycky zeptalo: „A co bylo PAK?“ Jak jsem jim mohl říct, že Popelka zjistila, že je provdaná za fetišistu fixovaného na nohy, a jak skleněné střevíčky bolí jak blázen? Jak jsem jim mohl říct, že princeznou polibná žába se sice v prince proměnila, ale pořád to vlastně bylo mouchách? Z toho, co o reálném životě vím, vyplývá, že takovéhle odpovědi na otázky typu „a co bylo pak?“ nejsou tak úplně nesmyslné.

S předstíranou vážností říkávám snoubencům, že odtad list má záruku čtyřiašest hodin. V té chvíli je pravděpodobnost, že manželství vydrží 50 na 50, z čehož vyplývá, že jsem někdy požádán, abych oddal lidi, z nichž jeden nebo i oba už manželství zažili. A nežili po té první svatbě šťastně až dodnes. Zato teď něco vědí — o sobě, o skutečném životě i o manželství. A jejich svatby tu moudrost odrážejí.

Tak především vědí, jako to vím i já, že skutečná svatba a skutečné sliby nenastanou v den té formální společenské události.

Přijde okamžik, obvykle několik dní po návrhu a jeho přijetí, po oznámení, stanovení data a všem tom ostatním, kdy spolu dva zamilovaní lidé hovoří a kdy to, na čem se dohodli, myslí neupřímněji. Ten rozhovor trvá několik dní — nebo i týdnů. Zčásti cestou autem, zčásti u kuchyňského stolu po večeři, zčásti na podlaže v obýváku anebo třeba cestou domů z kina. Je to rozhovor o slibech, domovech, rodině, dětech, majetku, práci, snech, právech, výsadách, penězích, osobním prostoru

a dalších problémech, které z toho všeho mohou vzejít. A v tu dobu zmateně a neuspokojeně uzavřou dohodu. Slavnostní úmluvu — neviditelný příslib věrnosti. Nejde o nic jiného, než že dva lidé usilují o to, co chtějí, čemu věří, v co doufají pro toho druhého. Očima se navzájem zeptají, jestli to myslí doopravdy; a myslí. Pak to zpečetí o dost větší dávkou líbání a objímání, než uvidíte někde na ulici. A je to. Je po svatbě. Teď už zbývá jenom ten veřejný obřad, ať si ho zvolí v jakékoliv podobě. Já vím, že to zní kacířsky a že by s tím církevní otcové asi nesouhlasili. Ale pokud jste ženatí nebo vdané, tak víte, že to tak je. Proto snoubencům vždycky říkáme, ať se víc soustředí na to, co se děje v té době rozhovorů ještě před oním dnem D. Přece nechťejí prošívat vlastní svatbu.

Když ke mně lidé přicházejí a je to jejich druhá svatba, tak už na to povídací období určitě spotřebovali většinu času a energie a den D je zajímavě mnohem méně než poprvé. Vědí, že být spolu v kuchyni v době večere je neskonale důležitější než barva šatů družiček. Vědí, že příjemné vztahy a přátelství jsou daleko důležitější než fyzický vzhled. A vědí, že uzavřít sňatek s žábou je úplně v pořádku, pokud tu žabu máte opravdu rádi a nečkáte nějaké princovské proměny. *(Přesně tohle si taky uvědomujete, pokud to v prvním manželství klapne, máte za sebou pět let a už v něm hodláte zůstat.)* Podruhé už to není tak romantické, ale láska nechybí. Láska v tomhle případě bývá bohatší, hlubší a moudřejší.

Těchhle několik odstavců je úvodem pěkného příběhu. Dva bratři až kdesi v Dakotě se oženili přibližně ve stejném věku — těsně po dvacítce. Jeden ten bratr byl fešák, místní partie. Druhý byl šeredný jak ropucha: malý a zavalitý a rád zpíval ropuším hlasem. Pohledný bratr si vzal krásnou ženu a ropucha si vzal žabu. Oba páry bydlely kousek od sebe a tvořily velkou rodinu. Ani jedno manželství nebylo úplně šťastné — bylo to ucházející, ale ne uspokojivé. Jenže nezásvěcený člověk by zvěnci nic nepoznal. Děti vyrostly a taky měly své manželství. Hezký bratr umřel v padesáti nečekaně na infarkt a žena šeredý zahynula při automobilové nehodě.

Všechno jsem se to dozvěděl, když se ke mně bratr vdovec a ta vdova přijeli do Seattlu poradit. Mnoho let po sobě koukali s neutuchající, avšak skryvanou láskou.

Když je potkala ta dvě úmrtí, šeredný bratr začal chodit do domu své švagrově a dělal jí společnost; večereli spolu, myli spolu nádobí a při práci si zpívali staré církevní písně. Někdy spolu pracovali na její zahrádce, pleli a celé hodiny diskutovali o životě.

Nikdo z nich nemluvil o citech — na malém městě nebylo dost dobře možné, aby se ovdovělí švagr a švagrová do sebe zamilovali, nebo něco podobného. Ale on jednou večer utíral talíře a začal zpívat „Já tě miluju“. Ona se přidala, on se jí podíval do očí — ona jemu taký a bylo jim to jasné.

Tak. A začali ten dlouhý rozhovor, který je vlastní svatbou. Jejich první starostí bylo: „Co tomu řeknou naši děti?“ Jejich společné děti by byly zároveň synové a dcery a neteře a synovci; bratrance, sestřence, nevlastní bratři a nevlastní sestry. A některé z těch dětí měly svá manželství, která se moc nevydařila. Rodinné zemětřesení mohlo převrhnout čluny, které už se i tak zmítaly na rozbouraném moři.

Ale jejich láska byla dlouhá a moudrá, životy krátké a osamělé a v tom nehlubším slova smyslu už se stejně vzali — uzavřeli smlouvu o partnerství.

Rozhodli se, že utečou. Představte si to. Utečou a vezmou se. Prostřednictvím kamarádů známých měnají v Seattlu a požádali o důvěrnou pomoc ve věci uzavření sňatku.

Netušili, že jejich děti celou tu dobu všechno vědí. O nešťastných manželstvích, o tiché trpělivosti, o lásce, která rozkvetla, a o svatbě, která probíhala v té kuchyni. Jejich děti to věděly a přihlížely a během té doby se toho hodně dozvěděly o lásce a manželství. Děti postupem času přešly od ohromení, co by se mohlo stát, až k neutuchající naději, že se to stane.

Já věděl, že to děti vědí, protože mi dcera zavolala ten stejný večer, kdy jsem mluvil s její matkou a strýcem. Ona je vystopovala a chtěla vědět, jestli je oddán a kdy, protože se na svatbu nějak chtěla dostat celá rodina.

Tak to byla ta pohádková část svatby. Požehnání na ni vložily děti nevěsty a ženicha, které přijely karavanou deseti aut až z Farga v Severní Dakotě. Když nevěsta a ženich vcházeli toho nedělního odpoledne do domu do domu a domnívali se, že to bude prostý, tichý obřad,

jejich děti a vnuci se schovávali u mě v kuchyni a v zadní chodbě. A když nevěsta a ženich stanuli přede mnou, jejich rodiny tiše napochodovaly do pokoje se slzami stékajícími po rozesmátých tvářích. To byl teda okamžik. To byl okamžik.

Jedno vnouče protřihlo přehradu emocí tím, že vykřiklo: „TO KOUKÁTE, CO?“ a celé shromáždění se změnilo v radostné závody v líbání a objímání.

Když se zase obnovil pořádek a klid, tak mě nevěsta, ženich, jejich děti a vnuci požádali, abych přistoupil k obřadu. A já řekl, že to, co se právě stalo, je už samo skvělým obřadem, že bych to neuměl líp, a že je prohlášu mužem a ženou a tetou a strýčkem. Čímž jsem zase rozpoutal objímání, líbání a křik. Skutky, ne slova, jsou ta pravá pouta.

Po mnoho let vykládám tenhle příběh snoubencům, kteří se chystají na druhou svatbu. Pointa není v tom, že to má šťastný konec. Pointa je, že sňatek ze žádostivosti nebo pro peníze či společenské postavení a dokonce z lásky je obvykle malér. Pointa je v tom, že manželství je labyrint, do kterého zabloudíme — a labyrintem se nejlépe prochází s dobrým společníkem, například šeredou, který si zpívá při mytí nádobí. Nebo s krásnou ženou, díky níž se šereda, když ho vezme za ruku, cítí jako princ. Tak takovéhle pohádce se dá věřit.

„LIMUNÁDA ZA 5 CINTŮ.“ Velké, ambiciózní znamení léta, vyvedené červenými písmeny. Klasický výjev o pár domů dál. Opálení kluci, stolek, kuchyňská zídle, džbán, papírové kelímky a nápis přilepený izolepou na laťkový plot. Na začátku to byl nápad babičky. Ať se tadý kluci pořád nemotají a nesedí jenom doma. *(Můžete ji vidět, jak je merť kuchyňským oknem.)*

Kluci se nejdřív vzpírali, tušili boudu. Ale když zjistili, že se na tom dají vydělat peníze, zmocnila se jich obyčejná kapitalistická hamiznost a teď už tam týden jsou každý den. Dokonce začali své zboží ředit, aby si zvýšili zisk.

Já to vím. Protože jsem už pět dní jejich nejlepší zákazník. A taky to znám, protože i já jsem jako kluk dělal v limonádové branži.

A tak jejich obchod udržuju tím, že schválně obcházím blok, abych prošel kolem jejich stánku. Je to pro ně kšeft. Pro mě taky. Za pět centů dostanu kelímek vody s citrónovou příchutí a příměsí nostalgie a oni si vylepší finanční situaci. Jsem protekční zákazník. Dali mi poslední zbytek ze dna džbánu ke konci pracovní doby zadarmo. Teď už vím, kde byl celou dobu cukr.

A jsou to lepší obchodníci, než já byl v jejich věku. Nejmladší kluk má za úkol sledovat zákazníky a brát si od nich kelímek, než ho zahodí. Nejdřív jsem myslel, že chtějí ulici udržet čistou, ale ukázalo se, že kelímky znovu používají. „Není to trochu nehygienické?“ „Proč? Vy máte nákou nemoc?“ Co jsem na to měl říct?

Nabízel jsem, že jim donesu sušenky, aby měli větší sortiment. Já bych jim je prodal za pětník a oni by je mohli prodávat po desetníku. Jsou v tom věku, že když vám dospělý něco nabídně, tak na to koukáte velice po-dezíravě. Ale druhého dne se na stolku sušenky objevily. Po patnácti centech. „Babička je upekla. A DALA nám je.“ *(Babička se usmívá a mává mi z kuchyňského*

okna.) Čelím ekonomickým silám, na které nemám, a taky hlavně chytřejším, než je ta moje. Můj úkol je být zákazníkem. Dodavatele nepotřebuji.

Není to poprvé, kdy jsem v klání generací za hlupáka. Jednoho léta na nerovné horské silnici na Korsice na mě auto mávl malý rošťák a ukazoval na něco v kosičku. Zastavil jsem. Za ním seděl u stolu starší muž. Na stole vysoké zelené láhve.

Kluk se na mě krásně směje, má mezeru mezi zuby. „Mluvíte anglicky, pane?“

Přikývnu. A obchodník ke mně jde blíž a spiklenecky povídá: „Chudák můj starý dědeček prodává mandle a víno. Mandle jsou z jeho stromů a víno dělá sám. Mandle jsou dobré, ale víno je hrozné. Zato je laciné. Kupte si, prosím vás, něco, ať má chudák dědeček radost, jo?“

Další prodavač limonády. A Svaz prodavačů limonády musí držet pohromadě, je to tak? Je. Asi za dolar jsem dostal malý pytlík mandlí a dvě láhve vína. Kluk se usmívá, starý muž se usmívá a já se usmívám. Spiknutí funguje.

A kluk měl pravdu. Žádná nepoctivá reklama. Mandle byly moc dobré. Víno příšerné.

Po několika milích další kluk, další děda a stejná povídačka. Náhoda. A za další dolar mám další pytlík mandlí a zase dvě láhve prvotřídního patoku.

Jenže dalších pár mil a další kluk s dědou a ještě několik mil a zase. Během dvaceti mil jsem napočítal jedenáct dvojic přátelských mistrů vyděračů.

Večer jsem ve vesnici zjistil, že starší muži najímají kluky, kteří se ve škole naučili anglicky, aby zastavovali turisty a vytáhli na ně tu povídačku. Vždycky to zabere. Taky jsem se dozvěděl, že dědové se nevyznají v cizích penězích, ale kluci ano. Co ti darebáci vyberou od turistů a co odevzdají, není totéž.

Mám podezření, že dědům ani moc nevaří, co se to děje — vzhledem k tomu, že prodávají naředený ocet jako víno, nemůžou si stěžovat, že je mladá generace trochu bere na hůl.

Jedou v tom švindlu všichni.

Já taky. Dal jsem dvě láhve vína taxikáři jako spropitné. Počítal mi moc za cestu z hotelu do přístavu a já neuměl dost francouzsky, abych se s ním dohadoval.

(98)

Ale to víno ho potěšilo. Možná až ho ochutná, tak ho dá dědovi a klukovi u silnice a víno oběhne ještě jednou.

O rok později, zastrčená ulička ve městě Herakleion na Krétě. Dva kluci, rozviklaný stolek, skleničky, džbán, cedule — běžná výbava.

„Haló, pane, mluvíte anglicky?“

A už to tu máme znovu.

„Jasně; co prodáváte?“

„Super kolu — udělal ji můj dědeček.“

Vzpomínám si, že super kola je prostě jméno fecké limonády.

„Za kolik?“

„Jeden americký dolar.“

„Dolar za láhev super koly? To je nesmysl.“

„Počkejte, až ji ochutnáte.“

Kolegu od limonády přece nemůžete zklamat, a tak jsem zaplatil dolar, vzal si láhev a pořádně si přihnul.

V láhvi je fecká slivovice raki, místní verze nejlicnější whisky, lomcovák. Slyšel jsem, že někdo se prý po požití vznášel. Jiní ten zážitek nebyli schopni popsat. Nemůžou už totiž mluvit.

Odcházel jsem rozpálený s mírně necitlivými rty, ale cítil jsem se uvolněně a příjemně. Tak TOMUHLE HĚKÁM LIMONÁDA!

Jestli někdy v létě zabloudíte do naší čtvrti a uvidíte muže středního věku v klobouku s širokým zvlněným okrajem, jak sedí u stolu s cedulí, kde je napsáno EXTRA SPECIÁL LIMONÁDA, \$ 1, zastavte se a ve jménu mezinárodního bratrstva prodavačů limonády se napijte.

(99)

ROK 1969. Cedule: KAMKOLIV. Drží ji tři toulavé květinové děti. Stojí na nájedzu na dálnici a chtějí svězt po velké řece dobrodružství. To byl v té době běžný nápis — viděl jsem ho nejednou a mnohokrát jsem ho cítil v lidech. Tuláctví smíšené s nespokojeností.

Nedávno jsem u nájedzu viděl jiný nápis. NĚKAM JINAM A ZPÁTKY. To se mi líbilo, a tak jsem zastavil a cestoval se vděčně naskládali do mé dodávky. Mladí študáci, kluk a holka. „Tady“ už toho mají plné zuby, a tak vypouštějí semestr a jdou TO hledat, ať je to kdekoliv.

„Ale na ceduli máte „a zpátky“.“

„No, víte, tady jsme doma a máme to tu rádi. Jenom chceme být nějakou dobu někde jinde. Máte někdy taky takový pocit?“

„Vlastně asi tak jednou do týdne.“

Když se lidé zeptáte, co by udělali, kdyby vyhráli v loterii, tak nejdřív by zaplatili všechny účty a pak by cestovali — jeli by se podívat na svět, někde jinam a zase zpátky. Duší jsme vlastně taková kočovníci. A vždycky se bavím, když archeologové najdou trosky civilizací, které jako by byly náhle opuštěny. Co to způsobilo? Kam ti lidé šli? Co se stalo? Vlastně skoro nic, jenom se jednoho rána probudili a všichni měli ten pocit, že chtějí jinam. A tak šli. A už se tak nějak nevrátili.

Spočítejte místa, kde jste dosud v životě bydleli. Můj záznam říká sedmatřicet míst za jednapadesát let a to už se ženou zase mluvíme o tom, kam a jak teď. Máme v srdci neklid, a jak to jen trochu jde, tak to svědění poškrábeme. Protože jsem už dostkrát cestoval „někam jinam a zpátky“, předkládám dvě elementární pravdy, které jsem pochopil.

Za prvé: Tráva vlastně není vždycky zelenější na druhé straně plotu. Vůbec ne. Ploty s tím nemají nic společného. Tráva je nejzelenější tam, kde se zalévá. Když

lezete přes ploty, vezměte si s sebou vodu a o trávu se starejte, ať jste, kde jste.

Za druhé: Vodácké pravidlo, které mě naučil kamarád Baz, skvělý profík, když mě učil sjíždět pefeje: „Klidně sedět je při plavbě nejdůležitější.“ Když plujete po řece, zajedte občas ke břehu a tiše sedte, pozorujte řeku a přemýšlejte o tom, kde jste byli a kam jedete a proč a jak.

Tak. Pojďte si ke mně sednout na břeh a já vám povím, kde je tráva zelená a co vím o řece ...

„ŘECKÁ FILOZOFIE ŽÍJE!“ Nápis naškrábaný anglicky na bráně v místě zvaném Plaka — starém tržišti schouleném pod ohromnými kamennými zdmi Akropole. Ve středu Atén. Je to pravda. Řekové v tom pořád ještě jedou. Filozofie není navěky pohřbená ve čtvrtém století před Kristem ani ukrytá ve vysokoškolských učebnicích, aby trápila druhé. Ona žije. Je to stejně nezvratné, jako že žijí sami Řekové.

Vítěznou odnoží je pragmatismus. Od slova *pragmu* — „skutek“. To je filozofický směr, který tvrdí, že testem pravdivosti všech věcí je praktický výsledek. Nezáleží na tom, co říkáte a co si myslíte. Počítá se to, co děláte a jak to dopadne. O pragmatismu se můžete dočíst ve filozofických knihách. Nebo jenom můžete sledovat Řeky v běžném životě. Následující povídání vychází z vlastního pozorování.

Na letišti v Chanii, na západě Kréty chrlí Boeing 727 společnosti Olympia Airlines stovky urvaných pasažérů do přečpané letištní budovy. Bláznec. Zvedají se hlasy i pěstí, ženy pláčou, děti nařikají. Dva cestující se naklání přes pult, aby si podali zaměstnanci aerolinií. Přicházejí policisté s pendrekem v rukou, píšťalky pronikavě hvízdají.

Vysvětlení: Všichni ti lidé cestovali do Herakleionu na druhém konci ostrova. Tam taky opravdu jiným letadlem odcestovala jejich zavazadla. Z neznámých důvodů jejich letadlo přistálo v jiném městě a cestujícím nezbyvá, než se trmácet 150 mil autobusem do cíle své cesty. Cestující touží po krvi. Cestující tvrdí, že unesou letadlo. Co si cestující myslí o těch zodpovědných, se tady nedá napsat do knihy, ale je to dost drsné a vztahuje se to až na rodiče a dětství těch, kteří šéfuji Olympia Airlines, i na to, kam se dostanou na věčnost.

Jeden pasažér, statný a dobře oblečený německý tu-

rista, který na okraji té věavy chodil v malých kruzích, najednou začne vykřikovat, sřídavě německy a anglicky: „PROČ JSEM TADY? KAM JDU? CO MUSÍM UDELAT? CO SE MNOU BUDE? GOTT IM HIMMEL, POMOZ MI!“

Jeho zoufalé výkřiky jsou tak hlasité, že dav zmlkne a se zájmem se na něj zadívá; úplně jako by si ti lidé prohlíželi vztekletého psa.

Ředitel letiště přes hlavy lidí anglicky odpovídá: „Panne! Pane! To jsou velmi staré otázky. My Řekové jsme na nich pracovali dva tisíce let a neodpovídá se na ně snadno — ani tehdy, ani teď. Meztím se pro vás pokusíme udělat maximum. Bohové nám moc nepomůžou, ale Olympia Airlines se postarají, abyste se dostal do Herakleionu. Nastupte si, prosím, do autobusu.“

Dav tleská. Cestující nastupují do autobusu a ten vyrazí směrem na Herakleion. Německý turista sklesle zůstává v hale a stále si pro sebe mumlá otázky a žádá rozumné odpovědi.

Ten den odpoledne jsem v kavárně na chodníku na přímořské promenádě v Chánii vyslechl dva mladé Američany, jak se dohadují, jestli jsou lidé v podstatě zlí nebo v podstatě dobří. Studenti práv. V prvním ročníku. Jeden z nich ukázal na svou sklenku vína a moudře trval na tom, že je to, jako kdyby položil otázku, jestli ta sklenka je z poloviny plná nebo z poloviny prázdná — je to věc názoru a hra se slovy. Jeho společník nesouhlasil. „Ne tak docela — přesné množství vína ve sklence se dá vědecky změřit a může se definovat, co znamená plné a co prázdné. Takže tenhle ořepaný příklad se dá smést se stolu!“

Mávl na číšníka a požádal o dvě prázdné sklenky a nějakou odměrku. Věda poskytně odpověď a zdravý rozum vyřeší ten větší problém, týkající se lidské podstaty.

Číšník, starý Řek důstojného věku, se zepíral proč a kluci mu všechno vysvětlili. Číšník se na mladíky zadíval. Pak očima sjezl na vinnou sklenku, která měla být změřena za účelem hledání pravdy. Usmál se. Zvedl sklenku s vínem, přiblížil si ji k nosu a nasával aroma. Zvedl ji k bezeslovnému přípitku oběma mladým cestovatelům a s gusem ji vypil. Usmál se a odešel.

Pragmatismus. Je čas křičet a čas nastupovat do autobusu. Čas diskutovat i čas pít víno.

DALEKO NA JIHOZÁPAD od Atén je na skalnatém pobřeží Peloponéskeho poloostrova vesnice Stupa/Lefktron. I když ji na obvyčejné turistické mapě nenajdete, je důležitá jako místo, kde Nikos Kazantzakis napsal svůj román *Řek Zorba*, nádherné moderní vyjádření řeckého pragmatismu.

Stupa/Lefktron má dvě jména od turecké okupace (před rokem 1883) a dnes je rozdělená asi na pětáct různých politických stran — což znamená, že ve vesnici je pětáct tisíc mužů s hlasovacím právem. Ve dvou věcech je ale vesnice jednotná.

Tou první je palčivá touha vyřískat v červenci a srpnu z turistů co nejvíce. Druhým společným poutem je náboženství. Řecká pravoslavná církev.

Dalo by se předpokládat, že ekonomika a náboženství se během turistické sezóny snadno dostanou do konfliktu, protože kdo má čas chodit v neděli ráno do kostela, když všichni pracují v kavárnách, obchodech se suvenýry a v restauracích, aby se ze zájezdových turistů vyrazila i ta poslední drachma?

Bez problémů.

V tichu časného rána Otec Michaelis naaranžuje na dvorku kostelíka na kopci nad vesnicí magnetofon a re-produktory. Vysílá do vesnice svou bohoslužbu a sedí při tom na židli a popíjí kávu, kterou mu nosí z jedné kavárny.

Mše trvá tři hodiny, je vždycky stejná a každý ji zná nazpaměť, a tak úplně stačí, že ji všichni slyší a sledují ji srdcem, když vykonávají své povinnosti. Od devíti do dvanácti se z vesnice stane kostel. „At jsou kdekoliv, Bůh je vždycky přítomen“, vysvětlil mi Otec Michaelis, „a cokoliv dělají, Bůh je s nimi. Je to jednoduché. Pro ně, pro mě i pro Boha.“

„A co když na to přijde biskup v Aténách?“

„Kdo mu to řekne? A i kdyby, tak kdo ví? Třeba se ten nápad ujme. Je pravda, že vesnice by měla být v kostele. A taky bude — až přijde září. Ale teď zatím stačí, že kostel je všude ve vesnici. Nemí to nakonec jedno?“

KDYŽ UŽ MLUVÍME o náboženství, pili jste někdy řeckou kávu? Jenom pár Nefeků si dalo najednou víc než několik šálků a dožilo se okamžiku, kdy o tom mohli vyprávět. Ale jestli jste kafeři a nevádí vám nemahoutit oka osmačtyřicet hodin, a máte zaplacenou životní pojistku a nevádí vám, když váš jazyk a zuby získají příchut', jakou má nejspíš dno ptačí klece, a jste zvyklí na pořádné pálení žáhy, tak si řeckou kávu prostě zamilujete.

První šálek jsem si dal na podzimním bazaru v řeckém pravoslavném kostele svatého Demetria v Seatlu. Pěti Constanzie Gregocopulosové, něčí čtyřiaosmdesátileté babičky, která přijela na návštěvu z Atén. Když ochutnala kávu, kterou podávali v kostele, stropila křavěl. Prohlásila, že pořádná řecká káva se musí podávat jinak. A tak byla toho odpoledne celá v černém a obklopená měděnými konvíčkami, nahřátými talířky a praženými kávovými zrny — taky černými. Sklání se nad svou práci jako čarodějnice a mumlá cosi svému tlumočnickovi.

"Prosil bych teď šálek kávy," říkám já.

"Πρέπει να περιμένεις," říká paní Gregocopulosová. *(Je skoro hluchá, a tak na mě a svého pomocníka trochu křičí.)*

"Říká, že musíte počkat."

"Zeptejte se jí proč."

"Οι Αμερικανοί στο Θέλον αιμέσος, αλλά δεν είναι όλο αιμέσος καλά."

"Říká, že Američani chtějí všechno HNED, a dostat všechno hned není vždycky dobré."

"Ο Θεός έκανε επτά μέρες για να κάνει τον κόσμο και τον έκανε όρεα δύοση δέν διάστηκε."

"Říká, že Bohu trvalo sedm dní, než stvořil svět, a bylo to dobré, protože On si dal záležet a nepospíchal."

"Εγώ, Κωνσταντία Γρεγορόπουλος, θέλω ακριβώς επτά λεπτά για τον καφέ εις τό όνομα τόν Θεού."

"Říká, že ji, Constanzii Gregocopulosové, trvá připravit kávu přesně sedm minut — tak trochu jako Bohovi."

"Θα περιμένεις και Θά τό φτιάσο και Θά τό πινίς και Θά σου αρέσει."

"Říká, že si chvíli počkáte a ona to udělá a vy se napijete a zachutná vám to!"

(108)

"Ano, paní," říkám já.

A tak jsem to udělal a ona to udělala a já to udělal a opravdu to tak bylo.

"JE DOBRÁ, JO?" křičí mi do ucha.

"Ano, paní," povídám já.

"Θα μάθεις να περιμένεις και ό Θεός Οά σέ εύλογοι ποió ουχιά και Οά ζήσης να γεράσης χαρόμενος."

"Říká, že se máte naučit čekat a Bůh vám požehná častěji a dožijete se stáří a štěstí."

Stařenka se bezzubě zasmála a štipla mě láskyplně do tváře jako hlupáka, který ještě může dojít moudrosti.

"NĚJAKÉ OTÁZKY?" Výzva, která zaznívá na konci univerzitních přednášek a dlouhých schůzí. V okamžiku, kdy nejenže jsou posluchači předávkovani informacemi, ale kdy už stejně nezbývá čas. V takové chvíli má člověk určitě nachystanou nějakou otázku. Jako třeba: "Můžeme už jít?" nebo "K čemu sakra byla tahle schůze?" a "Kde tu dostanu něco k pití?"

Ta výzva zřejmě má naznačit, že řečník je vstřícný, ale jestli se opravdu na něco zeptáte, jak řečník tak publikum se na vás nenávistně podívají. A nějaký cvok, nějaký svědomitý trouba, se vždycky na něco zeptá. A řečník vždycky odpoví. Tím, že zopakuje většinu z toho, co už řekl.

Ale když zbývá trochu času a odpovíte na tu výzvu je chvíle ticha, obvykle položím tu nejzávažnější otázku ze všech: "Jaký je smysl života?"

Člověk nikdy neví, třeba odpověď někdo zná a já bych o ni opravdu nerad přišel jen proto, že jsem měl zábrany se zeptat. Jenže když se zeptám, obvykle se to chápe jako taková recese — lidi se zasmějí, příkypnou a začnou si skládat věci. A v téhle absurdní náladě se shromáždění rozchází.

Jednou, jenom jednou, jsem tu otázku položil a dostalo se mi vážné odpovědi. Odpovědi, kterou v sobě dodnes nosím.

Nejdřív vám ale musím říct, kde se to stalo, protože to místo má zvláštní kouzlo a moc. Zase je to v Řecku.

Blízko vesnice Gonia je na skalnatém pobřeží zálivu na ostrově Kréta řecký pravoslavný klášter. Vedle něj sto-

(109)

ji na pozemku zapůjčeném klášterem ústav zabývající se mírem a porozuměním mezi lidmi, zvláště pak obnovením přátelských vztahů mezi Němci a Krétany. Je to dost svérázný úkol — při hořkých pozůstatcích z války.

To místo je důležité, protože je nad malým letištěm v Maleme, kde němečtí výsadkáři provedli invazi na Krétu a kde na ně vesničané zaútočili vidlemi a kuchyňskými noži. Odplata byla strašná. Obyvatelé celých vesnic byli postaveni do řady a zastřeleni za napadení Hitlerových elitních jednotek. Výsoko nad ústavem je hřbitov s jediným křížem, který označuje hromadný hrob krétských partyzánů. A na druhé straně zálivu je na jiném kopci úhledný hřbitov německých výsadkářů. Oba památníky jsou umístěny tak, aby je všichni mohli vidět a nikdy nezapomněli. Nenávist byla nakonec jediná zbraň, kterou Krétané měli, a byla to zbraň, které, jak si mnozí slíbili, se nikdy nevzdají. Do nejdelší smrti ne.

Proti tomuto tíživému závěsu historie, na tomto místě, kde je kámen nenávisti tvrdý a silný, je existence ústavu, který se věnuje léčení válečných ran, mírným paradoxem. Jak tu ten ústav vlastně vznikl? Odpověď je jeden muž, Alexander Papaderos.

Doktor filozofie, učitel, politik; Aténčan, ale syn téhle půdy. Ke konci války se domníval, že Němci a Krétané si mají hodně co dát, hodně co od sebe naučit. Že mohou být příkladem. Protože kdyby si dokázali odpustit a vytvořit poctivé vztahy, pak by to lidé mohli dokázat všude.

Abych ten krásný příběh zkrátil, Papaderosovi se to podařilo. Ústav se stal skutečností — coby místo konferencí na místě hrůzy — a v podstatě odtud pocházely smysluplné vztahy mezi oběma zeměmi. O snech, které se uskutečnily tím, co si lidé na tomto místě dali, byly napsány celé knihy.

Když jsem do ústavu přijel na letní konferenci, Alexander Papaderos už byl živoucí legendou. Stačil vám jediný pohled a viděli jste jeho sílu a zaujatost — z jeho osobnosti vyzářovaly energie, fyzická síla, odvaha, inteligence, vášnivě zaujetí a jakýsi náboj. A hovořil s ním, podat mu ruku a být s ním v jedné místnosti, když mluví, znamenalo poznat jeho pozoruhodné elektrizující lidství. Jenom pár lidí nic nedluží své reputaci, když se k nim dostanete blíž. Alexander Papaderos byl tou výjimkou.

(110)

Poslední dopoledne při posledním shromáždění dvouletného semináře o řecké kultuře, který vedli vzdělanci a odborníci ve svých oborech, pozvání z celého Řecka, Papaderos vstal vzadu ze své židle, přišel dopředu, stál tam v prudkém řeckém slunci, které dovnitř zářilo otevřeným oknem, a zadíval se ven. Sledovali jsme jeho pohled přes záliv k železnému kříži, označujícímu německý hřbitov.

Papaderos se otočil. A pronesl tu rutinní výzvu: „Jsou nějaké dotazy?“

Sál zalehlo ticho. Ty dva týdny nanesly otázek na celý život, ale v ten okamžik bylo jen ticho.

„Žádné otázky?“ Papaderos pročesával sál pohledem.

A tak jsem se zeptal.

„Doktore Papaderos, co je smyslem života?“

Následoval obvyklý smích a lidé se začali vrtět jako před odchodem.

Papaderos zvedl ruku, uklidnil sál a dlouho se na mě díval a očima se ptal, jestli to myslím vážně; z mých očí vyčetl, že ano.

„Odpovím na vaši otázku.“

Ze zadní kapsy kalhot vytáhl peněženku z kůže, založil v ní a vyndal malé kulaté zrcátko, velikosti asi čtvrtoláru.

A řekl tohle:

„Když jsem byl malý chlapec, za války, byli jsme velmi chudí a žili jsme v odlehle vesmíci. Jednoho dne jsem na silnici našel střepy rozbitého zrcátka. Havaroval tam německý motocykl.“

Snažil jsem se najít všechny kousky a dát je dohromady, ale nešlo to, a tak jsem si nechal jenom ten největší střep. Tenhle. A o kámen jsem ho obrousil do kuličky. Začal jsem si s ním hrát a fascinovalo mě, že můžu odrážet světlo do tmavých míst, kam se slunce nikdy nedostane — do hlubokých děr a šterbin a tmavých koutů. Hrál jsem takovou hru — dostal světlo do těch nejneprístupnějších míst, jaká najdu.“

Zrcátko jsem si nechal, a jak jsem vyrůstal, vždycky jsem ho, když jsem neměl co na práci, vytáhl a v té hře jsem pokračoval. Když jsem dospěl, pochopil jsem, že to není jenom dětská hra, ale metafora, jak bych mohl naložit se svým životem. Pochopil jsem, že já nejsem to světlo ani jeho zdroj. Ale světlo — pravda, porozumění,

(111)

poznání — tu je a na mnoha tmavých místech zasvítlí, jedině když je tam odrazím.

Já jsem dílnek zrcadla, jehož tvar a celé provedení neznám. Nicméně s tím, co mám, mohu odrazet světlo na tmavá místa tohoto světa — na tmavá místa v lidských srdcích — a něco v některých lidech změnit. Snad by to jiní mohli vidět a dělat podobně. O tohle mně jde. To je můj smysl života.“

A pak vzal opatrně do ruky své malé zrcátko, zachytil jím zářivé denní světlo, které sem dopadalo oknem, a odrazil je na můj obličej a na ruce složené na stole.

Mnohé z informací o řeckých dějinách a kultuře, kterých se mi toho léta dostalo, už mi z paměti vyprchaly. Ale v peněžence své hlavy mám dodnes malé kulaté zrcátko.

Jsou nějaké dotazy?

(112)

DOTAZNÍK

1. Z místa, kde jste, když tohle čtete, ukažte na sever – a najděte na obloze Polárku.
2. V jaké fázi je právě teď Měsíc? Kdy bude příští úplněk – a kdy jste si toho naposledy všimli?
3. Kdy je v oblasti, kde bydlíte, na jaře poslední mráz a kdy na podzim první? Jak je tedy u vás dlouhé vegetační období?
4. Jaká hvězda je letos v lednu jitřenka? A večernice?
5. Vystopujte vodu, kterou pijete, z místa, kde na zem dopadla ve formě srážek, až ke svému kohoutku.
6. Vyjmenujte pět stálých a pět stěhovavých ptáků ze svého okolí. Kdy jste naposledy nějakého z nich viděli a co právě dělal?
7. Vyjmenujte pět divokých jedlých rostlin ze svého okolí.
8. Řekněte vše, co víte o původu a složení půdy ve vašem okolí.
9. Kolik vloni ve vašem okolí napršelo celkem?
10. Ze které strany u vás v zimě dují ledové větry?
11. Jaká divoce rostoucí květina ve vašem kraji na jaře obvykle rozkvétá jako první?
12. Kdy mají ve vaší oblasti jeleni říj a kdy se rodí mláďata?

13. Jak vypadalo okolí vašeho domu před sto lety? Jak bude vypadat za sto let?

14. Zasadili jste někde strom?

15. Jak je to daleko k nejbližší hvězdě?

16. Kudy fouká vítr?

17. Jak je hluboké nejbližší moře?

18. Kterým směrem je to nahoru?

19. Jak často znamená občas?

JEDNOU O SVATOJÁNSKÉ NOCI, ve vesnici Puyricard nedaleko Aix-en-Provence v jižní Francii, jsme moje žena a já byli pozváni na oslavu svátku svatého Jana. (Nevím, kterého svatého Jana. Je jich hodně. Ale jestli zavdal příčinu k oslavám s hudbou a tancem, tak všechna čest, ať už to byl kdokoliv.)

Když se na večerní obloze objevila první hvězda, vesničané zapálili na udusaném školním hřišti oheň a lidová kapela začala hrát — kytara, buben, píšťala a akordeon. Hudba důvěrně známa a přitom z dávných časů. Páry tančily univerzální twostep kolem ohně — svého jediného světla. Nádherná. Jako výjev z románu, filmu, jakýsi nádejplný obraz.

Při první přestávce se tanečníci nešli občerstvit, ale zůstali stát a dívali se do ohně. A najednou se jedna žena a sportovně vypadající muž, držíce se pevně za ruce, rozběhli, proskočili sléhajícími plameny a bezpečně dopadli těsně za rozpalenými uhlíky. Dav tleskal a ti dva se objali a odcházeli pryč; tvářili se vylekaně a přitom zářili radostí, protože pokoušeli osud, vyvázli se zdravou kůží a mohli teď zase tancovat. Abyste to dobře pochopili — udělali docela nebezpečný kousek.

A právě tohle skákání přes oheň bylo zlatým hřebem svatojánské noci.

Bylo to takhle: když jste se měli rádi, a byli jste, ale nemuseli být manželé, nebo jste byli prostě jen přátelé a chtěli jste svůj svazek nějak posvětit, příslibit si, že se nikdy nerozejdete, tak jste se ruku v ruce rozběhli proti ohni a skočili. A čím je zár ohně větší a plameny vyšší, tím prý bude svazek delší a pevnější. A taky prý, když oheň špatně odhadnete a spálíte se, nebo na druhé straně doskočíte na žhavé uhlíky, anebo se při skoku pustíte, tak vás a váš svazek postihne něco zlého. Tohle se nedá brát na lehkou váhu.

VĚŽ VELKÉ KATEDRÁLY v Ulmu v Německu je nejvyšší kostelní věž na světě — měří 161 metrů. Až na vršek musíte vystoupat po sedmi stech třiceti osmi kamenných schodech. Já je spočítal. A pokud tam vylezete a můžete ještě dýchat a zaostřit zrak, tak spatříte dva význačné krajinné prvky: předhůří Bavorských Alp na jih od města a na východě strmé srázy nad Dunajem.

Koncem šestnáctého století tu žil Hans Ludwig Bablinger. Vyráběl umělé údy; byl to řemeslník se zvláštní specializací a byl pro ni v okolí dobře známý. A protože amputace byla běžný způsob léčení chorob a zranění, měl dost práce. A zatímco jeho ruce pracovaly, myšlenkami byla často jinde. Protože Bablinger byl jedním z těch, kdo si mysleli, že dokážou létat.

A tak využíval své zručnosti, snů a materiálu ze své dílny k výrobě křidel. A osud tomu tak přál, že se rozhodl svá křídla vyzkoušet v předhůří Bavorských Alp, kde jsou četné vzhůru stoupající vzdušné proudy. Jednoho dne, jednoho neuvěřitelného dne skočil Hans před zraky věrohodných svědků z vysokého kopce a bezpečně se snesl dolů. Senzace! Bablinger dokáže LÉTAT!

Změna času a obrazu. Je jaro roku 1594. Král Ludvík se svými dvořany přijíždí na návštěvu do Ulmu a představitelé města ho touží ohromit. „Ať Hans Ludwig Bablinger letí před králem!“ No jasně.

Naneštěstí, protože se to hodilo královi i obyvatelům města, si ke svému představení Bablinger vybral nedaleké srázy nad Dunajem. Vzdušné proudy tam míří dolů.

Nastal ten velký den — hudebníci, král a jeho dvořané, konšelé a tisíce obyčejných lidí, ti všichni se shromáždili u řeky. Bablinger stál na plošině vysoko na skále, zamával a přikřčil se a vrhl se do vzduchu.

A spadl do řeky jako dělová koule.

Ostuda.

Příští neděli se z kazatelny velké katedrály ulmský

(120)

biskup při kázání o Bablingerovi zmínil a zlořečil mu pro hříchy pýchy.

„ČLOVĚK NEBYL URČEN K LÉTÁNÍ!“ hřimal preláta.

Když šel Bablinger z kostela domů, celý se chovil pod biskupovým hněvivým obviněním a už se nikdy na veřejnosti neobjevil. Nedlouho nato zemřel. Se zničenými křídly, sny i srdcem.

Nedávno jsem letěl větřoněm, který plachtil na vlně teplého vzduchu ve výšce patnáct set metrů. Vzpomněl jsem si na Bablingera a ulmského biskupa. Pod sebou jsem viděl balón naplněný horkým vzduchem, superlehké letadlo, další větřoně a tři parašutisty, snášeji se z oblohy. Nad námi se vhodným směrem k Chicagu sunul Boeing 747, který měl namířeno do výšky jednácti a půl tisíce metrů.

Moc jsem si přál, abych mohl zavolat Hanse Bablingera z hrobu, posadit ho na sedadlo větřoně a říct: „Poddivejte! Dívajte se a zapomeňte na všechnu hanbu. Člověk byl určen k létání!“

Kazatelna věždycky byla něco jako hrozící zatracující prst. Obviňující muže i ženy ze hříchu, selhání, špatnosti, nepravosti a nadutosti, protože myslí jen na sebe. Kázající, že na této zemi není naděje, v tomto životě není blaženosti.

A já říkám, že kazatelna by se měla ztotožňovat s křídly. Ne křídly andělskými ani orlími ani žádnými jinými, která znáte. Ale s posvátnými křídly lidského ducha — křídly, která povznášejí srdce a mysl k výšinám. Křídly pro všechny Bablingery mezi námi, kteří je spatří a odejdou povzbuzeni k dalším a dalším pokusům posunovat lidské možnosti.

Taková křídla jsou neviditelná. Musíte v ně věřit, abyste je spatřili ve své fantazii, a na nebezpečných místech musíte riskovat, abyste viděli, jestli fungují.

Většina lidí, kteří dnes přijdou do katedrály v Ulmu, jsou turisté. A těch pár zadumaných lidiček, kteří při nedělní bohoslužbě sedí pod starou kazatelnou, je méně než rogal, která v jasném ranním vzduchu plachtil v celých hejnech z kopců té velké katedrály Svět.

Ať jste kdekoliv, Hansi Ludwigu Bablingere, myslím, že by vás to potěšilo.

(121)

SÚFIJOVÉ JSOU ISLÁMŠTÍ MYSTICI. Duchovní vůdci této sekty jsou známi svými mravoučnými příběhy — jsou to kratičké anekdoty, které na první pohled vypadají nevině a jednoduše, ale skrývá se v nich zrnko velké moudrosti. Ty příběhy se nikdy nepodávají jako kázání. Je ponecháno na posluchači, aby s nimi naložil podle svého a vybral si tu významovou rovinu, která mu vyhovuje.

Takhle mi to vysvětlil jeden islámský vzdělanec, který se mnou jel ve Svýcarsku autobusem. (*Byl to alžírský učitel v důchodu, který už měl dost horkých plánů a zatloužil být v horách.*) Tohle jsou dva jeho oblíbené příběhy islámských poutníků.

Slavný duchovní učitel — vlastně svatý — procházel malým městem. Věděl se o něm, že má u sebe tajný klíč k pochopení smyslu života. Přišel k němu jeden kapsář, prohledal ho šikovnými prsty, nic nenašel a odešel s prázdnou. Nevšímal si ničeho jiného než kapes.

Známého učitele pozval jeden princ na lov lvů. Když se vrátil, zeptali se ho, jaký byl lov. „Báječný!“ A kolik lvů našli? „Žádného, proto to bylo tak báječné.“

NĚKDE VE SVĚTĚ je mladá žena, která, když si přečte následující dopis, tak vykřikne: „To jsem já — to je o mně!“ Ten dopis jsem napsal z věčnosti — z mojí i všech těch, kteří její příběh ode mě slyšeli. Z okamžiku komického zoufalství jednoho člověka vzešla naděje všem.

Drahá soubutnice,

bylo to na hongkongském letišti koncem léta 1984: nervózně jsi seděla vedle mě. Vše na tobě volalo: „Mladá Američanka vracějící se domů z cesty.“ Džiny a tričko už jsi dávno vyměnila za sarong a sandály. Praktický krátký sestřih vystřídal dlouhé, rozpuštěné vlasy. Batochvedle tebe na sobě měl jizvy a bláto nelehkého cestování a byl nacpaný záhadnými suvenýry ze světa. Šťastná holka, říkal jsem si.

Když ti z brady začaly kapat slzy, myslel jsem, že jde o ztracenou lásku nebo žal nad tím, že menší dobrodružství za přednášky. Ale když jsi začala vzlykat, úplně mě to do tvého zoufalství vtáhlo. Říkal jsem si, že jsi po nějakou dobu musela být moc opuštěná a moc statečná. Pořádný pláč byl na místě. A taky že jsi pořádně plakala. Byl jsem celý mokrý. Hotový monzun žalu a úzkosti. Než jsi se konečně uklidila, potřebovali jsme na zastavení toho přívalu můj kapesník, tvůj kapesník, skoro celý balíček papírových kapesníků, a oba tvé rukávy.

A opravdu — tobě se ještě domů nechtělo, chtěla jsi jet dál. Jenže ti došly peníze a kamarádům taky došly peníze, a tak jsi už druhý den čekala na letišti na svůj let. Měla jsi málo jídla a moc hrdoosti, abys žebrała. Tyto je letadlo už mělo letět a ty jsi ztratila letenku. Zase mě polily tvé slzy. Seděla jsi na tom místě tři hodiny a potápěla se do ledových vod zoufalství jako torpédovaná loď. Chvilími sis myslěla, že tam budeš sedět, dokud neumřeš.

Když jsme tě osušili — já a příjemní starší manželé z Chicaga, které taky strhl přívál tvých slz —, nabídli jsme se, že tě pozveme na oběd a promluvíme s božstvy ovládajícími letecké společnosti o nějakém řešení. Vstala jsi, že půjdeš s námi, a otočila ses, abys posbírala své věci. A VYKRÍKLA JSI. Já jsem si myslel, že tě někdo zastřelil. Ale kdepak... tvoje *letenka*. Našla jsi svou letenku. *Seděla jsi* na ní. Celé ty tři hodiny.

Jako hříšnice, vyváznuvší z bran pekla, ses smála, plakala a všechny nás objímala a najednou jsi byla pryč. Chytit letadlo domů a bůhvíco dalšího. Skoro všechny v salónku pro cestující jsi nechala jako opilé, protože to drama s tebou prožívali.

Vykládal jsem tehle příběh bezpočtukrát. „Seděla si na letence,“ říkám na závěr a posluchači se vždycky zasmějí, protože se v tom bolestně poznají.

Často, když si nějakým způsobem sedím na jízdence — sedím na tom, co mi umožní se zvednout a vyrazit k něčemu dalšímu —, vzpomenu si na tebe a usměju se nad námi oběma a jdu dál.

Takže díky. Jsi teď trochu taková moje cestovní kancelář. Ať najdeš všechny své jízdenky a dorazíš tam, kam chceš jet — teď a vždycky.

(124)

TAK JAKO KONCEM šedesátých let hodně lidí na západě, chtěl jsem se i já ocitnout na své náboženské pouti někde jinde. Království mě myslí ovládal zmatek a já toužil vytvořit si základ poznání, které se zřejmě přičlo možnostem, jež mi moje současná kultura nabízel. Měl jsem pocit, že „odsud“ se „tam“ nedostanu.

Zapůsobil na mě zen-buddhismus a jeho pojetí osvícení. Že člověk může velmi klidně sedět, vyprázdnit si mysl a najednou být zasažen nesmírnou, slovy nepopsatelnou vlnou pochopení — no, to by se mi líbilo. Schytat to velké poznání a odkráčet si s pocitem „už to mám!“ Vzal jsem si dovolenou z každodennosti a vydal se do Japonska, abych se správně vyznamenal. Měl jsem svůj chrám a svého učitele. Vyholil jsem si hlavu a tvář, oblékl si bezvýrazné šedé roucho novice a postavil se do řady, abych byl osvícen. Počítal jsem, že dost brzy budu dost svatý — tak asi za šest neděl, kdy mi končila platnost zpáteční letenky. Tak.

Samozřejmě, že se tak stát nemělo. Z nehybného sezení jsem měl halucinace a křeče, ale osvícení nikde. Z jídla jsem dostal průjem. Od spaní na prknech mě bolelo v zádech. A mi spolumníši se mnou jednali jako se západáckým cvokem a za zády se mi smáli. Byl to takový ten okamžik, kdy člověk ví dost, aby pochopil, že kromě něj o něčem všichni vědí, ale neví toho tolik, aby věděl přesně, co neví.

Zato jsem věděl, že je nejvyšší čas odjet.

K mému překvapení pozvání rozšířili na rozhovor s představeným chrámu. To bylo jako by si ředitel firmy přál poobédvat s poslíčkem.

Vzhledem k tomu, že především pro jeho renomé jsem zvolil právě tehle chrám, a protože s turisty jako já se málokdy stýkal, pozvání představeného pro mě bylo mimořádnou ctí.

Pan Manabu Kohara, doktor ekonomických věd

(125)

z Tokijské univerzity, člověk, který vyřešil všechny nové koany (hlavolamy), poradce kapitánů průmyslu, autor knih, ovládající sedm cizích jazyků, a příklad vynikajícího učitele. Moudrý, dobrý, vážený, uznávaný. Jestli ten „to“ neměl všechno rozmyšlené, tak už nikdo.

Když mě uvedli do jeho pracovny, poklekl jsem na polštáře a uklonou si vzájemně vyjádřili respekt. On ze zdvořilosti a já z posvátné úcty. Dlouho se díval na mě i do mě.

S rozvážnou opatrností přenesl váhu na jedno koleno a stejné rozvážně si zajel rukou dozadu a poškrábal se takovým způsobem a na takovém místě, jak vám minka říká, že před lidmi nikdy nesmíte.

„Mám hemeroidy. Boli to a svědí.“

Nápověda v mé hlavě na podobnou úvodní poznámku odpověď nezná. Byl jsem zticha a tvářil jsem se hloubavě.

„Ty hemeroidy, víte, mám ze stresu. Dělá mi starosti, že turisti tenhle chrám, ze kterého se nedá utéct, jednou podpálí. Ničí mě, když se z podnikatelů snažím vyrazit peníze na opravy. Když se hádám se ženou a dětmi, kteří nejsou tak svatí“ — usmál se — „jako já. A zoufám si nad těmi línými mladými hlupáky, kteří se dnes touží stát kněžími. Někdy si říkám, že bych si nejradši koupil domek na Havaji a až do konce života jenom hrál golf.“ Naklonil se na stranu a zase se poškrábal.

„Takhle to bylo, víte, než jsem dosáhl ‚osvícení‘. A teď po osvícení to je to samé.“

Dlouhá pomilka, kdy mi mlčky dával čas, abych přemítal o jeho slovech a počínání.

Vstal a pokynul mi, abych ho následoval ke vchodu do chrámu; zůstali jsme stát před starým textem, kolem kterého jsem často chodil. Řekl, že je čas, abych jel domů, kde, jak se domnívá, „jsem žil“ a hledal, kde bych se napil, a přitom stál po kolena v proudu řeky.“ Tak

Pak pomalu četl slova toho textu, nejdřív japonsky a pak pečlivě přeložená do angličtiny:

Opravdu nemusíš nic být.

A nemusíš nic dělat.

Opravdu nemusíš nic mít.

A nemusíš nic vědět.

Opravdu se nemusíš ničím stát.

(126)

*Ale, je užitečné pochopit, že oheň páli,
a že když prší, tak je hlína mokrá....*

„Všechno má nějaké následky. Nikdo od toho není osvobozený,“ řekl učitel.

Mrkl na mě, otočil se a odcházel.

A opatrně se škrábal v zadku.

(127)

NA ZA ČÁTKU mnoha knih a na konci filmů bývá „poděkování“. Seznam lidí, kteří si zaslouží uznání a díky. Bez nich by kniha nebo film nevznikly. V tomto duchu píšu já na konci jednoho léta mé vlastní poděkování. Tito lidé (a někteří brouci a psi) svým jednáním nevědomky způsobili, že v mém životě se na jedinou rozzněly všechny zvony.

Děkuju velkému pánovi v červeném voze na odvoz odpadků — za to, že byl tak laskavý a nehoukal na mě, když naskočila zelená a já se zasnul.

Děkuju malému štěněti, které se marně pokoušelo oblažit mnohem větší, starší fenku — za to, že jsem si uvědomil, jak velké naděje patří k velkým citům a že touha bývá slepá. *(Tleskám i trpělivě shovívavosti jeho vyvolené. Přece se nic nestalo.)*

Děkuju tlusté šedovlasé paní se svrštělou kůží a vrásčitým obličejem, která jednoho parného letního dne seděla ve vyřisovaných modrých plavkách v dětském brouzdališti a každého příchodzího cákáním zatáhla do mokré potyčky — za to, že mi připomněla, co je to opravdová krása a že dětství může trvat věčně.

Děkuju chlapčkovi v obchodě, který mě zezadu objal kolem kolen a řekl mi „tati“ a pak mě chytil ještě jednou, i když zjistil, že jeho táta nejsem — za bezplatné rozdávání drobných radostí.

Děkuju tobě, kdo jsi u parkovacího pruhu na Památné avenue vysázel měsíčky zahrady. Ještě jsi nebyl spokojený, že jsi zkrášlil malý kousek země nikoho, a přidal jsi tam cedulku: KVĚTINY — NATRHEJTE SI.

Děkuju třem bílým divkám, které jednoho rána u jezera hrály s maximálním nasazením urputný basketbal na život a na smrt, plný osobních soubojů ve stylu „neznám bratra“, s mladými černými frajery. A děkuju těm černým klukům, kteří si holky přibrali do družstva hlavně proto, že basket doopravdy uměly — za to, že mi

(128)

ukázali, že tolerance a solidarita nevymřely ještě na všech hřištích v zemi.

Děkuju bývalému prezidentovi Jimmymu Carterovi, že strávil léto s organizací Humana a opravoval domky pro chudé. Dobu, kdy jste byl v prezidentském úřadě, dějiny teprve zhodnotí, ale váš charakter je zátným příkladem už dnes.

Děkuju čtyřem hluchým, kteří si jednou v sobotu v tržnici povídali posunkovou řeč, a já poznal, že si vykládají vtipy *(nevím jak, ale poznal jsem to)* — za to, že jsem se k jejich bezeslovnému smíchu mohl připojit.

Děkuju skupině dixielandových muzikantů, kteří jednou v neděli odpoledne jen tak pro radost vyhrávali v parku a hráli, jako by všichni na světě měli narozeniny — za to, že jsem díky nim zapomněl, že lidé umírají.

Děkuju dědulovi, který před dragstórem v centru hrál na harmoniku, a když jsem se ho zeptal, kam mu mám dát peníze, řekl že to nedělá pro peníze, ale pro lidi, a měl na sobě tričko s nápisem: UŽ TO JDE SE MNOU Z KOPCE, ALE PORAD MI TO SLAPE — za to, že jsem se začal těšit, až budu starý.

Děkuju statečné mladé ženě s plochou hrudí, která na koupališti hrdě stála a čekala, až jí strážník napíše pokutu za neslušné obnažení na veřejnosti, protože neměla podprsenku — a děkuju strážníkovi, který ji nepomlil tím, že by ji při rozdávání stvrzenek těm bohatěji vybařeným z pokutování vyneschal — za to, že důstojnost jako součást spravedlnosti přece jenom přežila.

Děkuju mému bývalému pošťákovi, který si stále ještě pamatuje, jak se jmenuju, i když už jsem se dávno odstěhoval — za to, že přinášel nejdřív přátelství a pak poštu.

Děkuju invalidnímu muži, který jel na elektrickém vozíku a v zadu měl napsáno: KDO JE NADRŽENÍ, AŤ ZATROUBÍ — za to, že mi připomněl, jaké odvahy je zapotřebí k optimismu.

Děkuju srpnovým pavoučkům, kvůli nimž jsem po zahradě ráno i večer našlapoval pomalu a opatrně — za to, že jsem si uvědomil jejich práci a zamyslel se nad svou.

Děkuju starému voříškovi, který jednou ráno přišel na břeh jezera a tise se vedle mě posadil — za to, že si mě vybral, aby mi dělal tichého a nenáročného společ-

(129)

Za pětadvacet let, kdy jsem působil jako pastor, jsem se připlétl ke stovkám pohřbů — k umírání, které předcházelo, i k vlastním pohřbívání, které následovalo. S pohřby se nevyhnutelně pojí narcismus — zahledění do sebe: co já chci na MEM pohřbu a co já chci, aby udělali s MÝM tělem, a jaký já chci nápis na MEM hrobě. Je to velmi lidské lpění na vlastní totožnosti — dokud dýcháme a dokud se žula nerozpadne. Pomníky, které za sebou na posvátných místech necháváme, mají za úkol oddělit mrtvé od živých i mrtvé od mrtvých. Pro mě jsou náhrobky známkou osamělosti.

Ale ta lavička, o které mluvím — to je něco jiného. Unikát. Žádné jméno, ani konvenční nápis. A žádná data. Jen nevyslovená, otevřená výzva komukoliv, aby se posadil a zamyslel. Na tom hrobě je zvláštní kouzlo tohoto společenství, které překonává samotu. Na žádném z hřbitovů po celém světě, které jsem navštívil, jsem nic takového neviděl. Nic tak milého.

Ta lavička mi je už po mnoho let duchovním útočištěm. A vím, že nejsem sám, kdo ji používá, protože jsem na ní jednou našel zespodu přilepený vzkaz. Pro mě ne; pro jednu dívku od jednoho zamilovaného mladého muže, který jí bez zábran psal vášnivé verše. *(Ně, nemrzí mě, že jsem siral nos do cizích věcí. A vrátil jsem to tam, kde jsem to našel. A vůbec jsem se neshoval do křoví, abych viděl, kdo si pro ten vzkaz jde. Milenci, kteří se tajně scházejí, už takhle mají pho starostl.)*

Dvakrát jsem na té lavičce seděl s někým neznámým. Nedokážu vysvětlit proč, ale oba jsme věděli, jak je ta lavička pro toho druhého důležitá a že nás přítomnost jiného člověka těší. Prostě jsme to nějak tušili. Beze slova jsme seděli a hleděli si svého.

A právě na té lavičce jsem letního rána po mých padesátých narozeninách dospěl k tomu životnímu okamžiku, kdy člověk přejde od abstraktního vědomí, že všichni lidé umřou, k aktivnímu pochopení, že umřu i já. Fulghum. Nebudu. Dříve nebo později.

Nejenom že jsem pochopil, že umřu, ale já dokonce odcházel s myšlenkou: „Vždyť je to tak v pořádku.“

Spojuju si ten okamžik prožitého se zvláštním poklidem té lavičky a s tím, kdo se o ni zasloužil. A přijímám

výzvu neznámého dobrodince, abych za sebou také zanechal nějaký dar pro živé — místo zbytečného kusu kamene, označujícího jakousi nemovitost v osobním vlastnictví.

Ta lavička přetrvá staletí. Mnoho lidí na ni usedne a nepomyslí na jméno jejího majitele, ale na bezejmenné radosti tohoto nádherného života, na mystérium smrti a na to, jak je to všechno naprosto neuvěřitelné, a že jaksí, někdy, věci prostě jsou tak, jak by být měly.

PÍŠU VÁM V ÚNORU, je čtvrtek večer, čtyřicátý den roku 1989. Zima v Seattlu ve státě Washington v USA. Na jasné obloze je srpek nového měsíce.

I když život, příběhy a psaní pokračují, právě teď jsem dorazil k místu, kdy moje práce na této knize skončila. Zítra rukopis putuje do New Yorku a výrobního procesu, který z něj udělá knihu. Dát to z ruky není jednoduché — je to jako poslat dítě do internátní školy.

Část čtenářů si možná všimla, že pár příběhů slibovaných na poslední straně knihy o *Školce*, se tu neobjevilo. Jak je to možné? Odpovídám: Vypravíte se někdy na nákup s dlouhým seznamem a domů z obchodu přinesete úplně jiné věci? A někdo z rodiny nákup vybaluje a zajímá se, proč jste koupili tohle a nekoupili onohele, a vůbec kde že je tamto? A vy máte chuť říct: „Hele, buď ráda, že jsem vůbec zpátky, jo?“ A ta vybalující osoba prohlásí: „Tak přistě přines, co máš na seznamu.“ Ano, přistě vám povím o žábách, náipse v obchodě v Pocatellu v Idahu, o Námořnictvu spásy a nejmenším cirkuse na světě. Slibuju.

Za chvíli se začnu věnovat rituálu, který provádím každý večer před spaním. Zřejmě ne nepodobnému tomu vašemu. Budu chodit po domě, zhláset světla, kontrolovat zástrčky na dveřích, ztlumím topení, ještě jednou se podívám do ledničky, jestli se tam náhodou něco — jako třeba čokoládová zmrzlina — záračně neobjevilo od chvíle, kdy jsem se díval naposledy — asi v devět hodin. Pak mě automaticky pilot tmoji zavede po schodech nahoru a do postele vedle mě spící ženy. V tuhle chvíli se vzdychy potichu zasměju. Moje žena si na noc bere černou pásku přes oči, takže to je jako zalézt na kutě k tomu hrdinovi z westernů. Ale já měl filmy s ním vzdychy rád a vzdychy si říkám: „Tady stojí věrný Indián Tonto.“ Je to takový můj přhloupý vtípek a já to nikdy neřeknu nahlas. Ale myslím si to. A lezu do po-

stele s úsměvem, a to není při ukládání ke spánku tak úplně špatné, ať už to je hloupý vtíp nebo ne.

No a potom si rozhodím polštáře tak, jak to mám rád, nastavím budíka a ulehnu do stavu mezi bděním a spánkem. Moje denní myšlení touží dál přebírat došlou poštu a vyrábět seznam, co všechno musím udělat. Ale já si řeknu, tak jak si to říkám od nepaměti: Tenhle den už byl naplněn — zítřejší práce je na zítřek. Mezi tím se potřebuju vyspat. Všichni ostatní spí, tak proč ne já? Když se dobře vyspím, úkoly dalšího dne půjdou pěkně od ruky. Spi, Fulghume, spi. A tak spím. Není to zrovna modlitba před spaním v tradičním slova smyslu, ale je v tom obsaženo přání klidné noci a naděje na produktivní zítřek. Něco jako modlitba to je, řekl bych.

Právě tuhle noc se při uléhání v duchu směju. Naposledy jsem přečetl rukopis a překvapilo mě, že jsem našel pasáže, které mě i po tolikerém čtení stále ještě rozesmějí. Humor je věc mírně podezřelá — normální zdravý úsudek napovídá, že odvádí od seriózního psaní. A tak si říkám, jestli bych legrační části neměl vyhodit. Myslím, že ne, a tady je několik důvodů:

Prokousat se tímhle životem a vidět ho realisticky je trochu problém. Život má svou temnou, zlou a beznadějnou stránku, která představuje utrpení, smrt a nakonec zapomnění, když se Země zřítí do vyhasínajícího Slunce. Na ničem vlastně nezáleží.

Na druhou stranu nám nejlepší část našeho lidství nabízí odhodlání učinit život co nejsmysluplnějším právě TED; vzepřít se osudu. Záleží na všem. Úplně na všem.

Je velice snadné uvíznout mezi těmito dvěma náhledy — vidět je oba tak jasně, že se člověk těžko rozhoduje, co má dělat a být.

Na takovém rozcestí mě vždycky uvede v pohyb smích.

Jsmo jediné bytosti, které se smějí i pláčou. Podle mě je to tím, že jsme jediné bytosti, které vidí rozdíl mezi tím, jaké věci jsou a jaké by být mohly. Slzy přináší úlevu. Smích přináší uvolnění.

Před několika lety jsem narazil na řecká slova *asbestos gēlos* — neutišitelný smích. Našel jsem je v Homérově Iliadě, kde tento výraz popisoval smích bohů. Tak takhle se směju já. A kdo se směje, přežije.

Dobrou noc. Spěte sladce.

(138)

ROBERT FULGHUM/ UŽ HOŘELA, KDYŽ JSEM SI DO NÍ LEHAL

Z anglického originálu

It Was on Fire When I Lay Down on It
(Villard Books, New York 1989)

preložil Jiří Hrubý

Obálku navrhl Vladimír Ntřožník

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění,
jako svou 5 115. publikaci v redakci krásné literatury
Praha 1992

Odpovědná redaktorka Eva Slámová

Technická redaktorka Jana Maryšková

Vytiskla Svoboda Praha, a. s.

6,39 AA / 6,59 VA

Vydání první / Náklad 25 000 výtisků

13/34 01-032-92

